

Μοντέρνα ποίηση

Να εξετάσετε αν το ποίημα ανήκει στην παραδοσιακή ή στη μοντέρνα ποίηση.
Να επιβεβαιώσετε την απάντησή σας καταγράφοντας (τρία) στοιχεία της μορφής
ή του περιεχομένου του ποιήματος.

Η μοντέρνα ποίηση διακρίνεται από την παραδοσιακή με βάση συγκεκριμένα γνωρίσματα.

Γνωρίσματα

Ελεύθερος στίχος

Ο στίχος δεν ακολουθεί την παραδοσιακή μετρική και έχει έντονα στοιχεία πεζού λόγου.

Το μέτρο αντικαθίσταται από τον «εσωτερικό ρυθμό» του ποιήματος.

Απουσία ομοιοκαταληξίας

Εγκαταλείπεται η μουσικότητα και ο ρυθμός της ομοιοκαταληξίας.

Παραδείγματα

φύγε ξένη
μέσ' τήν καρδιά μου ἔχω ἕνα ἡμερο πουλί
ἂν τ' ἀφήσω νὰ βγεῖ
τὰ δόντια του θὰ σέ κατασπαράξουν
Μ. Σαχτούρης

Ευγενικά ακουμπάμε δίπλα-δίπλα
γελάμε ή συγκινιόμαστε
ο διώκτης κι ο κυνηγημένος
ο βασανισμένος κι ο βασανιστής
ο εραστής και ο σύζυγος.
Για δυο ώρες μοναχά μες στο σκοτάδι
ήρεμοι, άγνωστοι και φιλικοί.

Τ. Πατρίκιος

Άνισες στροφές

- 3 Οι στροφές του ποιήματος έχουν διαφορετικό αριθμό στίχων.
Κάποτε μάλιστα καταργούνται.

Γαλήνη σαν της Κυριακής που λείπουνε όλοι
σ' ένα δωμάτιο που του αφάιρεσα τα αισθήματα.

Πλανιέται κάποια πιθανότητα θανάτου
υπέροχου με σκαλιστές επάνω στο γυαλί ορχιδέες
Βοή σε απόσταση μηνών ακόμη, αλλά
διακρίνονται ήδη τα ρουθούνια κόκκινα που πολύ
θέλουν ποτέ πια να μην είσαι.

Οδ. Ελύτης

Χαλαρή στίξη
ή και αστιξία

- 4 Η στίξη είναι χαλαρή, κάποτε παραλείπεται, χρησιμοποιείται αναπάντεχα ή και δεν υφίσταται καθόλου.

Εκεί που χτύπαγεν η οπλή ενός πλάτανου λεβέντικου
Και μια σημαία πλατάγιζε ψηλά γη και νερό
Που όπλο ποτέ σε πλάτη δεν εβάραινε
Μα όλος ο κόπος τ' ουρανού
Όλος ο κόσμος έλαμπε σαν μια νεροσταγόνα
Πρωί, στα πόδια του βουνού

Οδ. Ελύτης

Καθημερινό λεξιλόγιο

- 5 Αξιοποιείται καθημερινό λεξιλόγιο και, γενικότερα, λέξεις ή εκφράσεις από οποιονδήποτε χώρο, αρκεί να εξυπηρετούνται οι σκοποί του ποιήματος.

Αμφισημία / πολυσημία

Οι λέξεις χρησιμοποιούνται συχνά με τρόπο υπαινικτικό και ασαφή, αφήνοντας τον αναγνώστη να προβάλλει στο ποίημα τον δικό του προβληματισμό.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει
παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί γρανίτες...
το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓΩΝΙΑ 937

Γ. Σεφέρης

Απουσία (αυστηρής) λογικής αλληλουχίας

Οι επιμέρους ιδέες και εικόνες του ποιήματος δεν συνδέονται αυστηρά μεταξύ τους με λογικές σχέσεις· κάποτε, μάλιστα, η λογική αλληλουχία καταργείται και κυριαρχούν οι συνειρμοί.

Τίτλος: Δυσνόητος / «προβληματικός»

Υπαινίσσεται ή και αποκρύπτει το θεματικό κέντρο του ποιήματος.

Ο τίτλος *Τετράδιο Γυμνασμάτων* της συλλογής του Γ. Σεφέρη υπονοεί ότι πρόκειται περισσότερο για ποιητικές ασκήσεις-πειραματισμούς και λιγότερο για ολοκληρωμένα ποιήματα (όπως πράγματι ισχύει για τα ποιήματα της συλλογής).

Παραδοσιακή ποίηση

Να εξηγήσετε με βάση τα χαρακτηριστικά του ποιήματος εάν αυτό ανήκει στην παραδοσιακή ή στη μοντέρνα ποίηση.

Να εντοπίσετε στο ποίημα τρία γνωρίσματα της παραδοσιακής ποίησης.

Η παραδοσιακή ποίηση διακρίνεται από τη μοντέρνα με βάση συγκεκριμένα γνωρίσματα.

Παραδοσιακή ποίηση

Έμμετρος στίχος

1 Ο στίχος υποτάσσεται στις ανάγκες της προσωδίας και της παραδοσιακής μετρικής και αποφεύγονται οι διασκελισμοί.

Ομοιοκαταληξία

2 Δύο ή περισσότεροι στίχοι μιας στροφής τελειώνουν με ομόηχες λέξεις ή συλλαβές, δίνοντας μουσικό τόνο και ρυθμό.

Παραδείγματα

Σε γνωρίζω από την κόψη
του σπαθιού την τρομερή,
σε γνωρίζω από την όψη
που με βία μετράει τη γη.

Δ. Σολωμός

Φυσάει τ' αεράκι μ' ανάλαφρη φόρα
και τες τριανταφυλλιές αργά σαλεύει
στες καρδιές και στην πλάση βασιλεύει
ρόδινο σούρουπο, ώρα μυροφόρα.

Λ. Μαβίλης

Ομοιόμορφες στροφές

- 3 Το ποίημα χωρίζεται σε στροφές με ίσο αριθμό στίχων ανά στροφή.

Βαπόρι στολισμένο βγαίνει στα βουνά
κι αρχίζει τις μανούβρες «βίρα-μάνια»

Την άγκυρα φουντάρει στις κουκουναριές
φορτώνει φρέσκο αέρα κι απ' τις δυο μεριές

Οδ. Ελύτης

Κανονική χρήση των σημείων στίξης

- 4 Ακολουθούνται αυστηρά οι κανόνες στίξης.

Κύριε, γυναίκα άμαρτωλή, πολλά,
πολλά, θολά, βαριά τὰ κρίματά μου.
Μά, ὦ Κύριε, πῶς ἡ θεότης Σου μιλά
μέσ' στὴν καρδιά μου!

Κ. Παλαμάς

Ποιητικό λεξιλόγιο

- 5 Αναζητούνται λέξεις «ποιητικές», άφθαρτες. Αποφεύγονται οι καθημερινές και «αντιποιητικές» λέξεις και, γενικότερα, γίνεται προσπάθεια απόκλισης από τον καθημερινό λόγο.

Σαφήνεια

- 6 Οι λέξεις χρησιμοποιούνται με την κοινή, γνωστή σε όλους σημασία τους, χωρίς να επιτρέπονται παρερμηνείες.

Τὰ πρῶτα μου χρόνια τ' άξέχαστα τάζησα
κοντὰ στ' άκρογιάλι,
στὴ θάλασσα έκεῖ τὴ ρηχὴ καὶ τὴν ἡμερὴ,
στὴ θάλασσα έκεῖ τὴν πλατιά, τὴ μεγάλη

Κ. Παλαμάς

Λογική ακολουθία

- 7 Οι επιμέρους ιδέες και εικόνες του ποιήματος συνδέονται μεταξύ τους με λογικές σχέσεις.

Τίτλος δηλωτικός του περιεχομένου

- 8 Ο τίτλος προϊδεάζει για το περιεχόμενο του ποιήματος.

Ο τίτλος *Ίαμβοι και Ανάπαιστοι που έδωσε ο Κωστής Παλαμάς σε μια ποιητική συλλογή του δηλώνει τις μετρικές επιλογές του στα ποιήματα της συγκεκριμένης συλλογής.*

Άσκηση - Εφαρμογή στη Θεωρία

εβαιώσετε με βάση τα κριτήρια που σας δίνονται ότι το ακόλουθο ποίημα
είναι στην παραδοσιακή ποίηση.

Ποίημα

Κριτήρια

Το δάσος

Το δάσος που λαχτάριζες
ώσπου να το περάσεις,
τώρα να το ξεχάσεις
διαβάτη αποσπερνέ.

Μιαν αυγινή, το κούρσεψαν
ανίδρωτοι λοτόμοι,
κι εκεί είναι τώρα δρόμοι
διαβάτη αποσπερνέ.

Το τρίσβαθο αναστέναγμα
που άγγιζε την καρδιά σου
κι έσπασε τα γόνατά σου
δε θα τ' ακούσεις πια,

το πήρανε στα διάπλατα
περίτρομα φτερά τους
και τό 'καμαν λαλιά τους
τα νύχτια τα πουλιά.

Μίλτος Σαχτούρης, Ο περίπατος

α. Στίχος - Μέτρο

β. Στροφές

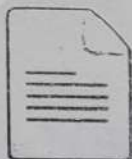
γ. Ομοιοκαταληξία

δ. Στίξη

ε. Τίτλος

2

Τι πρέπει να προσέχω σε μια περίληψη

Σχετικά με τον τρόπο γραφής της περίληψης πρέπει να προσέξουμε τα εξής:

- ➡ Να αποφεύγουμε την υπερβολική αφαίρεση και γενίκευση δίνοντας σε σωστή αναλογία τις γενικές θέσεις και τα συγκεκριμένα παραδείγματα.
- ➡ Να μην προσπαθούμε να μιμηθούμε το ύφος του συγγραφέα, που ενδέχεται να είναι πολύ διαφορετικό από το δικό μας. Γενικά αποφεύγουμε να χρησιμοποιούμε αυτούσιες φράσεις του κειμένου. Στις περιπτώσεις που η περίληψή μας είναι εκτενής ή όταν το κείμενο από το οποίο προέρχεται η περίληψή περιέχει ορολογία, μπορεί να χρειαστεί να μεταφέρουμε στην περίληψή μας ορισμένες χαρακτηριστικές λέξεις /φράσεις. Εκείνο που πρέπει να προσέχουμε είναι να ενσωματωθούν οι λέξεις /φράσεις αυτές στο δικό μας κείμενο.
- ➡ Να είμαστε όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικοί, απέχοντας από κάθε είδους σχολιασμό, επιδοκιμασία ή αποδοκιμασία του αρχικού κειμένου.
- ➡ Να έχουμε υπόψη μας ότι η έκταση της περίληψης εξαρτάται από διάφορους παράγοντες όπως είναι:
η έκταση και η ποιότητα (συνοχή, ενότητα, οργάνωση) του κειμένου που συνοψίζουμε, ο σκοπός για τον οποίο γράφουμε, η κριτική και η αφαιρετική μας ικανότητα.
- ➡ Να κατανοήσουμε ότι ο σκοπός για τον οποίο γράφουμε την περίληψη επηρεάζει το λόγο μας, ανάλογα δηλαδή με το ποιος γράφει, σε ποιον απευθύνεται και για ποιο σκοπό μπορεί να έχουμε επίπεδο λόγου οικείο, περισσότερο επίσημο κ.ο.κ.

Δεν πρέπει, βέβαια, να ξεχνούμε ότι η περίληψη είναι μια προσωπική δημιουργία που σε καμία περίπτωση όμως δεν πρέπει να προδίδει το πνεύμα του συγγραφέα.

Υποθέστε ότι, επειδή ο διδακτικός χρόνος δεν επαρκεί, σας αναθέτουν να δώσετε περιληπτικά στην τάξη το περιεχόμενο από ένα κεφάλαιο της Ιστορίας, της Φιλοσοφίας, της Βιολογίας ή κάποιου άλλου μαθήματος. Να βγάλετε πλαγιότιτλους των παραγράφων ή των ευρύτερων ενοτήτων, να επισημάνετε τις διαρθρωτικές λέξεις και να δώσετε την περίληψη του κεφαλαίου.

Παρατακτικοί σύνδεσμοι:

συντακτικοί: και - ούτε - ή - ούτε - ή

αντιθετικοί: ή - αλλά - παρά - όμως - ωστόσο - μόνο - ενώ - παρ'ότι - αν και

διχωριστικοί: ή - είτε.

συνθετακτικοί: λοιπόν - ώστε - άρα - επομένως - οπότε

απλώς συντακτικός: δηλαδή.

Υποτακτικοί σύνδεσμοι:

→ δυνστεύουσες ομογενείς προτάσεις (δη χωρίζονται με κόμμα, καθώς αν είναι ομογενείς)

- επίθετες: σύνδεσμοι ότι - πως - που

- βαλχυνικές: σύνδεσμος να

- αβεβαιωτικές: σύνδεσμοι ή - ή πως

- ολόκληρες φωνηματικές: σύνδεσμοι αν - ή πως

φωνηματικές ενωννύμε + επιρύνετε

- αναφορικές: αναφορικές ενωννύμε (που ...)

→ δυνστεύουσες επικερματικές προτάσεις (χωρίζονται με κόμμα).

- αιτιολογικές: σύνδεσμοι γιατί - επειδή - αφού

επιδόσης καθώς - που - για και

- τελικές: σύνδεσμοι για να - να

- αποτελεσματικές - αντεπικερματικές: σύνδεσμοι ώστε - που

- υποθετικές: σύνδεσμοι αν - εάν - άρα.

επιδόσης εφόσον, έτσι και

- αντιπαραθετικές - υπερανωτικές: σύνδεσμοι αν και - παρ'ότι ενώ - και αν

επιδόσης αντί να - παρ'ότι να - έστω κι αν

- χρονικές: σύνδεσμοι όταν - σαν - ενώ - καθώς - αφού - αφού - πριν (να) - μόλις -

- ηρώ - όποτε - ώσπου - ώσπου

επιδόσης όσο - όσο να - έως ότου - καθώς που

- αναφορικές: αναφορικές επιρύνετε (όπου...)

ΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ

ΟΡΙΣΜΟΣ

Οι κειμενικοί δείκτες αποτελούν «γλωσσικά εργαλεία» ενός κειμένου, με στόχο την τεκμηρίωση μιας επιχειρηματολογίας. Συγκεκριμένα, δεν ταυτίζονται με τις γλωσσικές επιλογές/ τα εκφραστικά μέσα, που χρησιμοποιεί ένας συγγραφέας, και εντοπίζονται από το μαθητή, με αναφορές μέσα στο κείμενο (πεζό- ποίημα).

Οι κειμενικοί δείκτες είναι στην ουσία μια ευρύτερη κατηγορία, που περιλαμβάνει τις γλωσσικές επιλογές ή αλλιώς τα εκφραστικά μέσα.

Κατά την ερμηνευτική προσέγγιση του κειμένου, ο μαθητής δεν καλείται απλά να αξιοποιήσει τους κειμενικούς δείκτες, αλλά και να επισημάνει την πλήρη λειτουργία τους.

Όλοι οι κειμενικοί δείκτες δεν έχουν την ίδια βαρύτητα και αυτό εξαρτάται από την ερώτηση, την οποία καλείται να απαντήσει και να τεκμηριώσει ο μαθητής. Για παράδειγμα, εάν η ερώτηση αποσκοπεί στο να επισημανθεί το κυρίως θέμα ενός λογοτεχνικού κειμένου και να δικαιολογηθεί η απάντηση μέσω της χρήσης κειμενικών δεικτών, θα χρησιμοποιηθούν τελείως διαφορετικοί κειμενικοί δείκτες, σε σχέση με την τεκμηρίωση της ερώτησης, για το πώς επιτυγχάνει ο συγγραφέας να προσδώσει οικειότητα στο λόγο του. Ορισμένες φορές, κάποιοι εκ των κειμενικών δεικτών μπορούν να τεκμηριώνουν ταυτόχρονα διαφορετικού περιεχομένου ερωτήσεις. Ωστόσο, το σημαντικό είναι να προσέξει ιδιαίτερα ο μαθητής κατά την ανάγνωση της εκφώνησης.

Οι κειμενικοί δείκτες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες : α. ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ και β. ΜΟΡΦΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ : Σχετίζονται περισσότερο με το θεματικό κέντρο του κειμένου, την ιδεολογία του συγγραφέα, τις κοινωνικές και πολιτιστικές αντιλήψεις και τα στερεότυπα, που επικρατούν. Συγκεκριμένα οι κειμενικοί δείκτες του περιεχομένου είναι οι εξής :

1. Ο τίτλος

2. Το συγκείμενο είναι το τμήμα ενός κειμένου, που «προλογίζει» το βασικό κείμενο – πεζό ή ποίημα – και παραθέτει ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές αναφορές για την εποχή, που έζησε ο συγγραφέας ή εμπνεύστηκε το λογοτεχνικό του δημιούργημα

Παράδειγμα:

" Για τον όρο «μετανάστες»"

Ο σημαντικός Γερμανός συγγραφέας Μπέρτολτ Μπρεχτ (1898-1956) έγραψε το ποίημα αυτό το 1937, όταν ζούσε ως αυτοεξόριστος στη Σκανδιναβία, κατατρεγμένος από τη χιτλερική εξουσία. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος δεν είχε ακόμη ξεσπάσει, αλλά το ναζιστικό καθεστώς είχε ήδη δώσει δείγματα του βίαιου και απάνθρωπου προσώπου του με την άγρια καταδίωξη των Εβραίων και των αντιφρονούντων Γερμανών. Πολλοί δημοκρατικοί καλλιτέχνες και διανοούμενοι διώχτηκαν ή αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους, για να γλιτώσουν από την ηθική και σωματική τους εξόντωση.

Λαθεμένο μου φαινόταν πάντα τ' όνομα που μας δίνουν:

«Μετανάστες».

Θα πει, κείνοι που αφήσαν την πατρίδα τους. Εμείς, ωστόσο,

δε φύγαμε γιατί το θέλαμε,

λεύτερα να διαλέξουμε μιαν άλλη γη. Ούτε

και σε μιαν άλλη χώρα μπήκαμε

να μείνουμε για πάντα εκεί, αν γινόταν.

Εμείς φύγαμε στα κρυφά. Μας κυνηγήσαν, μας προγράψανε.

Κι η χώρα που μας δέχτηκε, σπίτι δε θα 'ναι, μα εξορία.

Έτσι, απομένουμε δω πέρα, ασύχαστοι, όσο μπορούμε πιο κοντά

στα σύνορα,

προσμένοντας του γυρισμού τη μέρα, караδοκώντας το παραμικρό

σημάδι αλλαγής στην άλλην όχθη, πνίγοντας μ' ερωτήσεις

κάθε νεοφερμένο, χωρίς τίποτα να ξεχνάμε, τίποτα

ν' απαρνιόμαστε,

χωρίς να συχωράμε τίποτ' απ' όσα έγιναν, τίποτα δε συχωράμε.

Α, δε μας ξεγελάει τούτη η τριγύρω σιωπή! Ακούμε ίσαμ' εδώ

τα ουρλιαχτά που αντιλαλούν απ' τα στρατόπεδά τους. Εμείς

οι ίδιοι

μοιάζουμε των εγκλημάτων τους απόηχος, που κατάφερε

τα σύνορα να δρασκελίσει. Ο καθένας μας,

περπατώντας μες στο πλήθος με παπούτσια ξεσκισμένα,

μαρτυράει την ντροπή που τη χώρα μας μολεύει.

Όμως κανένας μας

δε θα μείνει εδώ. Η τελευταία λέξη

δεν ειπώθηκε ακόμα.

3. Οι κοινωνικές σχέσεις , που αποτυπώνονται
4. Οι χαρακτήρες των ηρώων
5. Το συναισθηματικό κλίμα
6. Οι συγκρούσεις , που βιώνουν οι ήρωες

7. Οι ιδεολογίες της εκάστοτε εποχής
8. Οι αξίες, οι αντιλήψεις, τα ήθη και έθιμα της εκάστοτε εποχής
9. Τα κοινωνικά προβλήματα
10. Οι ανθρώπινες σχέσεις
11. Η συνειρμική γραφή
12. Η διακειμενικότητα, που είναι στοιχεία και αναφορές από άλλους συγγραφείς, πνευματικούς δημιουργούς, ρητά, παροιμίες, πνευματικά έργα, τα οποία δεν αποτελούν στοιχεία λογοκλοπής, διότι επισημαίνεται η γνησιότητά τους.

ΜΟΡΦΗΣ : Σχετίζονται περισσότερο με την πρακτική τεκμηρίωση μιας ερώτησης. Οι εν λόγω γλωσσικές επιλογές του συγγραφέα έχουν άμεση σχέση με τον τρόπο, που χρησιμοποιεί τη γλώσσα και την έκφραση. Συγκεκριμένα, οι κειμενικοί δείκτες της μορφής είναι οι εξής :

1. Σημεία στίξης
2. Ρηματικά πρόσωπα
3. Χρονικές βαθμίδες και γραμματικοί χρόνοι
4. Οι εγκλίσεις
5. Η ενεργητική και παθητική σύνταξη
6. Η ονοματοποίηση
7. Ευθύς – Πλάγιος λόγος
8. Ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων [παρατακτική σύνδεση, υποτακτική σύνδεση, ασύνδετο σχήμα]
9. Η προσωπική και απρόσωπη σύνταξη
10. Οι γλωσσικές διάλεκτοι και το γλωσσικό ιδίωμα
11. Τα σχήματα λόγου
12. Το λογοτεχνικό γένος, εάν για παράδειγμα είναι πεζό ή ποίημα
13. Το λογοτεχνικό ύφος, εάν για παράδειγμα είναι διήγημα
14. Οι αφηγηματικές τεχνικές(είδος αφηγητή, εστίαση, οπτική γωνία, χρόνος αφήγησης, ρυθμός αφήγησης)
15. Οι αφηγηματικοί τρόποι (διήγηση, αφήγηση, διάλογος, εσωτερικός μονόλογος, ελεύθερος πλάγιος λόγος, σχόλιο, περιγραφή)
16. Εικόνες(οπτικές, οσφρητικές, ακουστικές)
17. Το ύφος του κειμένου
18. Η δομή του κειμένου

19. Η στιχουργία και το μέτρο, εάν είναι ποίημα
20. Η στροφική οργάνωση, εάν είναι ποίημα
21. Το λογοτεχνικό ρεύμα(π.χ. υπερρεαλισμός)
22. Διαρθρωτικές – συνδετικές λέξεις / φράσεις
23. Νεολογισμοί και συνθηματολογία
24. Μακροπερίοδος ή μικροπερίοδος(βραχυπερίοδος) λόγος
25. Επιρρήματα ή επιρρηματικές φράσεις, που δηλώνουν για παράδειγμα την πρόθεση του πομπού να πείσει, να επιβεβαιώσει, να ευαισθητοποιήσει π.χ. Αδιαμφισβήτητα, μάλιστα...
26. Η χρήση επιθέτων, για να εκφράσει ο συγγραφέας κάποια συναισθήματα π.χ. ορισμένα υποκοριστικά επίθετα, ώστε να προσδώσει ειρωνεία.
27. Το είδος του λεξιλογίου, εάν δηλαδή είναι απλό, καθημερινό, εξειδικευμένο, σοβαρό, επιστημονικό...ή εάν μετέρχεται ξενικούς όρους.

	Ενικός αριθμός			Πληθυντικός αριθμός		
Ον.	ο	μυς	πρύτανης	οι	μύες / μυς	πρυτάνεις
Γεν.	του	μυός	πρύτανη	των	μυών	πρυτάνεων
Αιτ.	τον	μυ	πρύτανη	τους	μυς	πρυτάνεις
Κλ.	—	μυ	πρύτανη	—	μύες / μυς	πρυτάνεις

- Όπως το πρύτανης κλίνονται και τα: πρέσβης, μάντης, λάτρης κ.ά.

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΙΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΡΣΕΝΙΚΩΝ

Αρσενικά σε -ας		
Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ονας	κοινά προπαροξύτονα: γείτονας, επιστήμονας, βραχίονας, άξονας, πνεύμονας, στήμονας κ.ά.	είρωνας, θερμοσίφωνας, καύσωνας, άμβωνας, πύθωνας κ.ά.
-ωνας	κύρια και εθνικά προπαροξύτονα: Σόλωνας, Απόλλωνας, Ιάπωνας, Λάκωνας, Λάπωνας κ.ά.	Ιάσωνας, Αγαμέμνωνας, Αλιάκμωνας, Φιλήμωνας κ.ά.
-ώνας	παροξύτονα κοινά περιεκτικά τοπωνύμια: αγώνας, χειμώνας, αιώνας, αχυρώνας, παγετώνας, αμπελώνας, Μαραθώνας, Παρθενώνας κ.ά.	κηδεμόνας, κανόνας, ηγεμόνας, αλαζόνας, Μακεδόνας, Στρυμόνας κ.ά.
-ορας	μάστορας, ρήτορας, αυτοκράτορας, πράκτορας, Νέστορας, Έκτορας κ.ά.	
-τήρας	ανεμιστήρας, οδοστρωτήρας, αναπτήρας, ανελκυστήρας κ.ά.	το προπαροξύτονο: μάρτυρας
-ίας	αισθηματίας, αντιρρησίας, αμφισβητίας, τραυματίας, σωσίας κ.ά.	

-ητής	συνήθως ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε (-ώ) : πυροβολητής, επιθεωρητής, ασκητής κ.ά. αλλά και: ποιητής, μαθητής, αθλητής κ.ά.	(ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε -ω): κριτής, ενισχυτής, ιδρύτης, ανακριτής, μηνυτής, αναλυτής, επενδυτής κ.ά.
-ιστής	συνήθως ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε (-ίζω) : θεριστής, αλωνιστής, λογιστής κ.ά. αλλά και: πολεμιστής, τραγουδιστής κ.ά.	δανειστής, ληστής, εμπρηστής
-ίτης	κοινά και εθνικά παροξύτονα: οπλίτης, πολίτης, μεσίτης, σπουργίτης, φεγγίτης, Ανατολίτης, Μεσολογγίτης κ.ά.	διαβήτης, μαγνήτης, ιδιοκτήτης, αλήτης, πλανήτης, πλοιοκτήτης, κομήτης, κυβερνήτης, θύτης, προφήτης, δύτης, λύτης, λωποδύτης, αγιογδύτης, Αγιορείτης, Πηλιορείτης, Ψηλορείτης, Αιγινήτης κ.ά.
-ώτης	εθνικά και πολλά κοινά : Σουλιώτης, Βολιώτης, Χιώτης, Ηπειρώτης, Ηρακλειώτης, στρατιώτης, νησιώτης, πατριώτης, ιδιώτης, θιασώτης, δεσμώτης κ.ά.	
-ότης	εργοδότης, αγρότης, τοξότης, δεσπότης, δημότης, ιππότης κ.ά.	
-ωτής	ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε (-ώνω) : οργανωτής, φορτωτής, ανανεωτής, λυτρωτής, αναμορφωτής κ.ά.	

Αρσενικά σε -ος

Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ωμός	ξεσηκωμός, λυτρωμός, γλιτωμός, τελειωμός κ.ά.	ερχομός, νομός
-ισμός	λογισμός, αθλητισμός, αλκοολισμός, φασισμός, ακοντισμός κ.ά.	αποκλεισμός, εμπρησμός, κατακλυσμός
-εμός	μισεμός, ξενитеμός, πηγεμός	λαιμός

Θηλυκά σε -α

αλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-αία	αυλαία, κεραία, σημαία, προκυμαία, νεολαία, Νίκαια, Ποτίδαια, Φώκαια, μαία, περικεφαλαία κ.ά.	θέα, ιδέα, παρέα, νέα, αλέα, ορχιδέα κ.ά.
-ινα	δράκαινα, φάλαινα, λύκαινα, ύαινα, τρίαινα, γάγγραινα, λέαινα, Μαυρομιχάλαινα, Γιώργαινα, Τζαβέλαινα, Καρύταινα κ.ά.	
-ία	αηδία, ελευθερία, κοινωνία, αιτία, αδικία, κακία, απεργία, δημοκρατία, νομαρχία, ιδιοκτησία, ειδωλολατρία, Μαγνησία, προεδρία, βιογραφία, απορία, κατοικία, φιλολογία, φιλοσοφία, ιστορία, γεωγραφία κ.ά.	α) όσα παράγονται από ρήματα σε (-εὖω) ερμηνεία, ληστεία, λατρεία, συνοδεία, πορεία, νοθεία, θεραπεία, μαγεία, γοητεία, φυτεία, παιδεία κ.ά. β) όσα παράγονται από επίθετα σε (-ύς) ευθεία, πλατεία, οξεία, ταχεία κ.ά. γ) γράφεται με οι η λέξη Τροία
-ιά	ανθρωπιά, αρχοντιά, ξαστεριά, βραδιά, ξενιτιά, παγωνιά, καρδιά, ελιά, μηλιά, ζυγαριά, χρονιά, γειτονιά, φωλιά κ.ά.	όσα παράγονται από ρήματα σε (-εύω) δουλειά, γιατρεία, παντρεία αλλά και: σοδειά, Λιβαδειά
-ια	οικογένεια, αλήθεια, βοήθεια, άδεια, ωφέλεια, περιέργεια, ευγένεια, επιείκεια, ασφάλεια, ειλικρίνεια, αφάνεια, ασάφεια, ενέργεια, επιμέλεια, καλλιέργεια, συνήθεια, Χαιρώνεια, Αττάλεια, Ηράκλεια, Κερύνεια, Κορώνεια, Νικομήδεια, Ιφιγένεια, Ευρύκλεια, Μήδεια κ.ά.	ομόνοια, διχόνοια, έννοια, άγνοια, παλίρροια, διάρροια, μετάνοια, άπνοια, σύμπνοια, πρόνοια, ζήλια, περηφάνια, Εύβοια, Βέροια κ.ά.
-ια	ασπίδα, πατρίδα, χλωρίδα, πανίδα, εφημερίδα, σταφίδα, δεσποινίδα, μερίδα, σανίδα, μαρίδα, ρυτίδα, βίδα, γίδα	χλαμύδα, καρύδα, σημύδα
-α	μαυρίλα, καπνίλα, χωματίλα, κοκκινίλα, ανατριχίλα, βίλα, νίλα, ξινίλα, σκασίλα, σαπίλα	το προπαροξύτονο άμιλλα
-α	αθερίνα, αξίνα, ακτίνα, Σαλαμίνα, Βυτίνα, Μαρίνα κ.ά.	
-α	κορδέλα, κοπέλα, καρτέλα, ομπρέλα, καραμέλα, σέλα, σαρδέλα κ.ά.	βδέλλα, θύελλα

-ισσα	αρχόντισσα, βασίλισσα, περιγκίτισσα, δούκισσα, μέλισσα, γειτόνισσα, μαγεύρισα, χωριάτισσα, ακροβάτισσα κ.ά.	Λάρισα, σάρισα, γόησσα
-τρια	μαθήτρια, φοιτήτρια, εργάτρια, καθηγήτρια, αγωνίστρια, Ευαγγελίστρια κ.ά.	
-ότητα	θερμότητα, ποιότητα, ταυτότητα, κοινότητα, σοβαρότητα, ποσότητα, γενναιότητα, σφοδρότητα, ανθρωπότητα, ανισότητα, αγιότητα, αγριότητα, επικαιρότητα κ.ά.	
-ύτητα	ταχύτητα, ευθύτητα, βαρύτητα, οξύτητα, βραδύτητα, τραχύτητα, γλυκύτητα κ.ά.	
-ίτα	γρανίτα, τηγανίτα, μαργαρίτα, σοφίτα, πίτα κ.ά.	σήτα
Θηλυκά σε -η		
Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ηση	α) όσα παράγονται από ρήματα σε <u>-ω</u> : ανοικοδόμηση, αποκόλληση, αξιολόγηση, απαίτηση, απάντηση, αντήρηση, απαρίθμηση κ.ά. β) όσα παράγονται από ρήματα σε <u>(αίνω)</u> : βλάβιση, πάθηση, μάθηση κ.ά.	μήνυση
-ιση	όσα παράγονται από ρήματα σε <u>(ίζω)</u> : αναβάθμιση, αναγνώριση, αναχαίτιση, αντιμετώπιση, απεικόνιση κ.ά.	άθροιση
-η	πηγή, πράξη, σκέψη, τέχνη, δύναμη κ.ά.	
-ωση	όσα παράγονται από ρήματα σε <u>(ώνω)</u> : αθώωση, υποδούλωση, ανακεφαλαίωση, αναπαλαίωση, άλωση, ανόρθωση, ανακύκλωση, απελευθέρωση αλλά και: ανάγνωση, διάγνωση, άνωση, απόγνωση κ.ά.	δότη, απόδοση, επίδοση, ανταπόδοση, μετάδοση κ.ά.
-οσύνη	καλοσύνη, δικαιοσύνη, εμπιστοσύνη, απεραντοσύνη, Ευφροσύνη κ.ά.	
-ίνη	χοληστερίνη, αδαμαντίνη, αιμοσφαιρίνη, αδρεναλίνη, Παλαιστίνη κ.ά.	
-υνση	όσα παράγονται από ρήματα σε <u>(ύνω)</u> : διεύθυνση, κατεύθυνση, όξυνση, διευκόλυνση, μεγέθυνση, επιτάχυνση, επιβράδυνση, μόλυνση κ.ά.	

Ουδέτερα σε -ι

αταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ι	παιδί, αρνί, χάδι, λάδι, αχλάδι, τραγούδι, καλοκαίρι κ.ά.	βράδυ (σχηματίζει γενική ενική και τον πληθυντικό με ι), δάσος (διατηρεί το υ σε όλες τις πτώσεων δύο αριθμών), δόρυ, δίχτυ, στάχυ, οξύ
-όνι	σαλόνι, τιμόνι, λεμόνι, κανόνι, κορδόνι, τρομπόνι, τριζόνι, παντελόνι, πεπόνι κ.ά.	παγώνι, αλώνι, κυδώνι, κωθώνι κ.ά.
-ίδι	ταξίδι, βαρίδι, κατσαβίδι, παιχνίδι, στολίδι, δαχτυλίδι, σκαφίδι, κοιφίδι, φίδι κ.ά.	φρύδι, καρύδι, κρεμμύδι, μυδι, στρείδι, αντικλείδι, Παλαμήδι κ.ά.
-τήρι	ποτήρι, κλαδευτήρι, πατητήρι, χωνευτήρι, μοναστήρι, ξυπνητήρι κ.ά.	όσα έχουν ως β' συνθετικό τη λέξη τυρί κεφαλοτύρι, ψωμοτύρι, λαδοτύρι κ.ά.
-ίλι	καριοφίλι, ρεζίλι, μίλι, μαντίλι κ.ά.	κοντύλι, σφοντύλι, κοχύλι, σταφύλι, τριφύλλι, καντήλι, πετραχήλι, χαμομήλι, χελί, δελί
-ίκι	ποντίκι, μανίκι, βερνίκι, ραδίκι, χαλίκι, τζιτζίκι, τζατζίκι, μπρίκι κ.ά.	σκουλήκι, φύκι, ρείκι, νοίκι
-ίνι	δελφίνι, κοφίνι, καμίνι, πατίνι, νεκταρίνι, καναρίνι, καμαρίνι, λυθρίνι κ.ά.	
-ίμι	ψοφίμι, αγρίμι, κιλίμι, καλντερίμι	προζύμι
-όι	μοιρολόι, κομπολόι, κουβεντολόι, ρολόι, σόι, συγγενολόι, Τατόι, σκυλολόι κ.ά.	το οξύτονο πρωί

Ουδέτερα σε -ο

αταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ιο	γέλιο, ενοίκιο, φυλάκιο, δωμάτιο, γυμνάσιο, τετράδιο, εργοστάσιο, εστιατόριο, πανεπιστήμιο κ.ά.	ισόγειο, υπόγειο, λύκειο, δάνειο, βασίλειο, ηφαίστειο, Ζάππειο, Αρσάκειο, Βαρβάκειο, Ωνάσειο, κώνειο, έμβρυο, δίκτυο κ.ά.
-ίο	θρανίο, βιβλίο, φορτίο, θηρίο, ψηφίο, κρανίο, τοπίο, δελτίο κ.ά.	κρύο, πλοίο

-είο	σχολείο, φαρμακείο, ιατρείο, νοσοκομείο, γραφείο, ξενοδοχείο, νηπιαγωγείο, ωδείο, κυλικείο, μαγειρείο, ψυγείο, ταμείο, μουσείο, κουρείο κ.ά.	
-τήριο	δικαστήριο, γυμναστήριο, παρατηρητήριο, κρατητήριο, εισιτήριο, δοκιμαστήριο, αισθητήριο, λογιστήριο, απολυτήριο κ.ά.	μαρτύριο, κτίριο
-ίνο	ροδάκινο, σέλινο, βύσσινο, κόσκινο κ.ά.	
-ίκο	λουκάνικο, μανάβικο, μπακάλικο, χασάπικο, ραφτάδικο κ.ά.	δαμάσκηνο
-ικό	σχολικό, ακουστικό, αναγνωστικό, αντιβιοτικό, αναψυκτικό, αφεντικό, πεζικό, ιππικό, ναυτικό, πυροβολικό κ.ά.	
-ητό	κυνηγητό, ποδοβολητό, βογκητό, κινητό, μετρητό, παραμιλητό κ.ά.	
-σιμο	κλείσιμο, πλύσιμο, πιάσιμο, χάσιμο, ξύσιμο, φέρισιμο, λούσιμο, γνέσιμο, ντύσιμο, γδάρισιμο, σβήσιμο, λύσιμο, δέσιμο κ.ά.	
-ξιμο	τρέξιμο, παίξιμο, ψάξιμο, φταιξιμο, τάξιμο, πλέξιμο, τσούξιμο, διώξιμο κ.ά.	
-ψιμο	κόψιμο, βάψιμο, γράψιμο, κάψιμο, σκύψιμο, σκάψιμο, ράψιμο κ.ά.	

Ουδέτερα σε -α

Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ημα	α) όσα παράγονται από ρήματα σε -ώ : ποίημα, κέντημα, χτύπημα, αδίκημα, τηλεγράφημα, βοήθημα κ.ά. β) όσα παράγονται από ρήματα σε -αίνω : μάθημα, πάθημα, διάβημα, σήμα κ.ά. γ) ρήμα, κλήμα, πρόβλημα, μηχανήμα, διάστημα, στοίχημα, τμήμα, σχήμα, βλήμα κ.ά.	κρίμα, κλίμα, ίδρυμα, μήνυμα, κάλυμμα, κατάλυμα, κύμα, θύμα, ένδυμα, διάλυμα, ξέπλυμα, κώλυμα κ.ά.
-μμα	όσα παράγονται από ρήματα που έχουν χαρακτηριστικό χειλικό σύμφωνο (π, β, φ, πτ): γράμμα, βλέμμα, κόμμα, ράμμα, απόρριμμα, έλλειμμα κ.ά.	

- β) Είχε προσπάθειες του
σαν άδικα. αντίδραση όταν τον κατηγορη-
- γ) Το έδαφος στην περιοχή αυτή είναι
- δ) Η επιστήμη σημείωσε προόδους τον
20ό αιώνα.
- ε) Τα φίδια είναι επικίνδυνα.
- στ) Ο μεγάλος αυτός σεισμός ήταν πρώτο θέμα σε όλο τον

δηλητηριώδη
βραχύων
διεθνής
αξιοπρεπής
αλματώδης
διαρκής

14.25 Σχηματίζω σύνθετες λέξεις με πρώτο συνθετικό το πολύ.
Πώς λέγεται αυτός που:

- α) ασχολείται με πολλά πράγματα → πολυάσχολος
- β) ξοδεύει πολλά χρήματα →
- γ) έχει πολλές σελίδες →
- δ) γνωρίζει πολλές γλώσσες →
- ε) έχει πολλούς ορόφους →
- στ) έχει πολλά ταλέντα → ποδυλάζαντας

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΙΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΕΠΙΘΕΤΩΝ

Προπαροξύτονα		
Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
-ιος	άγιος, τίμιος, δόλιος, νότιος, ουράνιος, άγριος, πλούσιος, αιώνιος, θαλάσσιος, πλανόδιος κ.ά.	βόρειος, επίγειος, υπόγειος, όμοιος, τέλειος, επιτήδειος, άδειος, αντρίκειος, πυθαγόρειος, βαρβάκειος, αρσάκειος
-ιμος	χρήσιμος, φρόνιμος, γόνιμος, νόμιμος, ωφέλιμος, πολύτιμος, ώριμος, νόστιμος κ.ά.	έρημος, διάσημος, άσχημος, απόδημος, περίφημος, εύθυμος, ανώνυμος, συνώνυμος, επώνυμος, ομώνυμος, έτοιμος, ανέτοιμος, πρόθυμος

Παράδειγμα	Παραοειγμια	
δερμάτινος, μάλλινος, ξύλινος, υφασμάτινος, γυάλινος, πέτρινος, λίθινος, μαρμαρίνος, χάρτινος κ.ά.	υπεύθυνος, ανεύθυνος, ακίνδυνος, επικίνδυνος	
νηστίσιμος, υπολογίσιμος	κατοικήσιμος, ασκήσιμος, συζητήσιμος, επίσημος, αρτύσιμος	
γέρικος, κλέφτικος, ψεύτικος, ζόρικος, βρόμικος, άδικος κ.ά.		
ανάλητος, ακατοίκτητος, αλάθητος, αμάθητος, αναίσθητος, ευαίσθητος, ανίκητος, αμίλητος, ακαταπόνητος	παράλυτος, ακατάλυτος, έκλυτος, απόφοιτος κ.ά.	

Παροξύτονα

Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
αίος	γενναίος, ακμαίος, ωραίος, αρχαίος, μηνιαίος, εβδομαδιαίος, σπουδαίος, στιγμιαίος, ακραίος, νωτιαίος κ.ά.	νέος
λέος	ρωμαλέος, θαρραλέος, λυσσαλέος, πειναλέος κ.ά.	κεφαλαίος και το προπαροξύτονο επιπόλαιος
τέος	προσθετέος, αφαιρετέος, διαιρετέος, μειωτέος κ.ά.	μελιταίος, τελευταίος
είος	γυναικείος, αστείος, θείος, ανδρείος, λείος, οικείος κ.ά.	κρύος, γελοίος
ίσιος	βουνίσιος, αρνίσιος, ποταμίσιος, καμπίσιος, πελαγίσιος κ.ά.	γνήσιος, ετήσιος, ημερήσιος, Επτανήσιος, Πελοποννήσιος κ.ά.
ώδης	νευρώδης, κτηνώδης, ζωώδης, αλματώδης, μανιώδης, βλακώδης, παιδαριώδης κ.ά.	

Οξύτονα

Καταλήξεις	Παραδείγματα	Εξαιρέσεις
ικός	ευγενικός, γνωστικός, αθλητικός, κολλητικός, βιαστικός, κουραστικός, περιποιητικός, μαγικός, μαγευτικός, φανατικός, φανταστικός, ενικός, πληθυντικός κ.ά.	δανεικός, θηλυκός, γλυκός, λιβυκός
ινός	βραδινός, πρωινός, φετινός, βορινός, αληθινός, αντικρινός, θερινός, χειμερινός, καλοκαιρινός κ.ά.	φτηνός, φωτεινός, σκοτεινός, υγιεινός, ελεεινός, ταπεινός, ορεινός, δεινός κ.ά.

Ο Άρης και ο Φίλιππος ήταν στενοχωρημένοι, γιατί δεν μπορούσαν να παρακολουθήσουν την παράσταση. Ο ταξιθέτης ήταν νευριασμένος με την κυρία. Η κυρία ήταν θυμωμένη και έφυγε από την παράσταση τρέχοντας, ενώ οι δυο φίλοι έφυγαν γελώντας.

Οι λέξεις στενοχωρημένοι, νευριασμένοι, θυμωμένη, τρέχοντας και γελώντας λέγονται μετοχές. Σχηματίζονται από ρήματα και τις χρησιμοποιούμε για να δώσουμε περισσότερες πληροφορίες είτε για το πώς γίνεται αυτό που περιγράφει το ρήμα είτε για να ποια ονομαστική φράση. Οι μετοχές είναι κλιτές (με κατάληξη -μενος, -μένη, -μενο) ή άκλιτες (με κατάληξη -οντας/-ώντας).

π.χ. στενοχωρημένος, στενοχωρημένη, στενοχωρημένο
στενοχωρημένοι, στενοχωρημένες, στενοχωρημένα } κλιτές
τρέχοντας, γελώντας, φεύγοντας → άκλιτες

Κλιτή μετοχή

Η κλιτή μετοχή (μετοχή παρακειμένου παθητικής φωνής) μοιάζει με το επίθετο, γιατί συνήθως συνοδεύει ουσιαστικά και τα προσδιορίζει, και κλίνεται όπως τα επίθετα σε -ος, -η, -ο.

π.χ. κιτρινίζω → κιτρινισμένος, κιτρινισμένη, κιτρινισμένο
ζαρώνω → ζαρωμένος, ζαρωμένη, ζαρωμένο
πουλώ → πουλημένος, πουλημένη, πουλημένο κ.ά.

Πολλές φορές, λέξεις που ξεκίνησαν ως κλιτές μετοχές έγιναν ουσιαστικά: π.χ. το κρατούμενο, τα χρωστούμενα, το ενδεχόμενο, το περιεχόμενο κ.ά.

ΑΚΛΙΤΗ Μ
Βόλιτη μετο
πρωγώντας σα
του χόνο που
πλούσε την
κλήση-ώντα
π.χ. διαβά
ρωτ-ώ

Η
καταλήξει
μένος με ένα
μένος με δύο
μένος με ε
μένος με

σμένος

σμένος

Η άκλιτη μετοχή (μετοχή ενεστώτα ενεργητικής φωνής) προσδιορίζει τον πρόσωπο σαν επίρρημα, μας δίνει δηλαδή περισσότερες πληροφορίες για τον χρόνο που γίνεται η ενέργεια του ρήματος. Η άκλιτη μετοχή σχηματίζεται αν προσθέσουμε την κατάληξη **-οντας** στο θέμα των ρημάτων της α' συζυγίας (-ώ) και την κατάληξη **-ώντας**.

π.χ. διαβάξ-ω → διαβάξ-οντας → διαβάζοντας
ρωτ-ώ → ρωτ-ώντας → ρωτώντας

Η ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΙΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΟΧΩΝ

Κλιτές μετοχές	
Καταλήξεις	Παραδείγματα
με ένα μ	δένω – δεμένος, στήνω – στημένος, λύνω – λυμένος κ.ά.
με δύο μμ	- στα ρήματα με χαρακτήρα π, β, φ, πτ: βάφω – βαμμένος, ράβω – ραμμένος, καλύπτω – καλυμμένος κ.ά. - και στην προπαραλήγουσα με ε: μαγεύω – μαγεμένος, κουρεύω – κουρεμένος, βαρώ – βαρεμένος κ.ά.
με η	- στα ρήματα της α' συζυγίας: αυξάνω – αυξημένος, μαθαίνω – μαθημένος, πετυχαίνω – πετυχημένος κ.ά. - στα ρήματα της β' συζυγίας: αγαπώ – αγαπημένος, τιμώ – τιμημένος, νικώ – νικημένος κ.ά. αλλά και αποθαρρύνω – αποθαρρημένος, επιβαρύνω – επιβαρημένος
με ος	σε ρήματα της α' συζυγίας (διατηρούν το ι, η, υ, ει, οι που έχουν στην παραλήγουσα της οριστικής του ενεστώτα): δροσιζώ – δροσισμένος, πρήζω – πρησμένος, δακρύζω – δακρυσμένος κ.ά.
με ι	σε μερικά ρήματα της β' συζυγίας: δυστυχώ – δυστυχισμένος, αγανακτώ – αγανακτισμένος, φοβάμαι – φοβισμένος κ.ά. Εξαιρείται η μετοχή μεθυσμένος

Στη Γραμματική Ε' και Στ' Δημοτικού η άκλιτη μετοχή ονομάζεται αλλιώς γερούνδιο. Η ονομασία αυτή εξηγείται αν λάβουμε υπόψη τους αντίστοιχους άκλιτους τύπους σε **-ing** της αγγλικής γλώσσας (π.χ. writing, listening), που επίσης χαρακτηρίζονται ως γερούνδια. Βλ. Γ. Μπαμπινιώτης, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας.

Ρομαντισμός (1830-80) / Φαναριώτης

- ιδέα του πατριωτισμού: πατριωτισμός
- έμφαση στο "ιδανικό"
- φύση και συναίσθημα
- μελαγχολία
- καθαρεύουσα
- σπόγγος

ο θυμός της Ελλάδας

τίναξ' ψυχή που σπύσασα

εις τον αγύμνο ανδρείως,

τόχα περνούω ήρωα,

κείνημα υίου.

(Κάλβος)

Τι ώραίο φεγγεράκι!

Τι φωτική βραδιά!

Ήσυχα τ' αεράκι

παίζει ήρεο στο κλαδί. (Σούτσος)

ο φως, τι με ηγαμνήεις

ὥς σφραγιστὸς δεινότητος
(πατριωτισμός)

Παρνασσισμός (1880) / Νέα Αδελφική Σχολή

- ομοιοκαταληξία, τέλεια τρέφι
- δημοτική γλώσσα
- ηρεμία, ψυχρότητα
- εμμονή με τις ωραίες λέξεις
- εφκαία δίχατος (μελοχολία)

Πατρίδες! Αἴρες, γη, νηὶ, φωτιά! Στοιχία

αχάλαστα, και ερχή και τίχος που πλαγέτην,

σε θα ηγάσω στη γαλήνη των τινημάτων,

θα σε ζαναβρώ, ηρώη και στερνή ευτυχία!

(Παλαμάς)

Εἴσαι που εἶπες γυναι φάλακας του Ομήρου / και σὶτ' ἡ Ἀπολλὼν ἔβλεπε φίλῃ τῇ δύνῃ /
κι αὐτὴ κατὰ μετὰ τὴν ἑλὼ το κληρίον, / βαδίζουσα σιωπῇ στο γλαυκὸ το Αἴθρα, ||
καὶ ἡ ψυχὴ του ἀνέχθηκε να βλαστήσει... (Παλαμάς)

Ρεαλισμός → Νaturalισμός / Ηθολογία (1880-1900)

- εμμονή με το πραγματικό
- αληθινή καθημερινή ζωή
- κοινωνικά προβλήματα
- ηθολογία κυρίως (έξι ποιήματα)

Όλα τα στοιχεία του χωριού ήταν κατόρθο

στη χαρά και σπταζέλια και παρανομιέ-

ρεια, είχαν απερίσπαστη την εὐφραν των

επιγίων καίων τους. (Καραβίτσος)

Και φάνοτος της το χωριό που ήταν πολύ ωπὶρ σκόρα από την πρωτογενή βροχή, ο ληστής
εβόχον να σκάψει λάκκο. Δὲν ἐπρόφτανε λέξι και το πρόσωπό του ήταν χλωμό και ο ιδρώς
του ἔβρεχε το πρόσωπό του, ἔβρεχε φρένο. (Θεοτόκης)

Συμβολισμός (1900, 1920)

- ιστορική του χυρισμό το ρομαντισμό (χωρίς όμως υπερβολή)
- η προφετικόμνη είναι μια ήττολο της ψυχής
- υλισμική ποιηση
- αντιστοιχία (Idiom - 1920)

Είπατε κάτι συμβολισμός
καθώς ο άνθος, όπως η φύση,
σπασ, ήχος παρόμοιος ζυγός
στις χορδές που κρέμονται σαν κρότοι
(Κερνώτικος)

Είναι οι όμοιοι οι ήχοι που γίνονται
η ζωή για δροσερό είναι με κίτα, σε το φέρε
όπου δίνει τ'αγέρ, όπου ζήτη τ'αγέρ.
(Χατζόπουλος)

Μακάρι, η φύση που κρέμει το, σε ανέλαυτο που, στο τραγικό/δαρτίς το γέλο της προσηνεί
λίγη στιγμή της να ζήσει, και της σε νύχτα τεττοαίξη, σε μια ψυχολογία φοβισμένη.
(Παναγιώτης)

Υπερρεαλισμός (1930+) → Μοντέρνα ποιηση.

- αυτόματη γραφή: όλη η παρουσία χωρίς λογική
- απεχθιστική της κοπής: αστική, ελληνική, λόγια, ενοχότοκοι συνδυασμοί
- έικονες

Λίγα κομμάτια στη χλόη.
Λίγα διατάγματα στο σκοτεινό.
Μα η περσίδα να νικτωρ
εγνώθη της αναχάτη την
αυτή, αταξότομα στο εάτο
της ηρώας. (Επικήριος)

Εκτός της ζωής της δεν είναι η χαρμένη.
Εκτός της ζωής της είναι η αγάπη [...]
η απεχθιστική τάξη της [...] το στοιχείο
δένες της αναχάτης της.
(Επικήριος)

Η παύση είναι αέναος στίχους παλαιά.
Μία της έχει παραμένει [...]
Η αρετή αυτή σε έχω τέλος
(Επικήριος)

3. Αναπτύσσω το θέμα κατά παράγραφο

Τρόποι για την ανάπτυξη μιας παραγράφου

Οι πιο συνηθισμένοι τρόποι ανάπτυξης είναι: (1) με παραδείγματα, (2) με σύγκριση και αντίθεση, (3) με αιτιολόγηση, (4) με ορισμό, (5) με διαίρεση, (6) με αίτια και αποτελέσματα, (7) με αναλογία.

Ανάπτυξη με παραδείγματα. Αν το περιεχόμενο της θεματικής περιόδου χρειάζεται διευκρίνιση, τότε η παράγραφος μπορεί να αναπτυχθεί με παραδείγματα ή με επεξηγήσεις (βλ. και ενότητα "Είδηση", Β' Λυκείου). Στη θεματική πρόταση π.χ. "Με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών αλλάζουν και οι αντιλήψεις μας", ως παραδείγματα μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις αντιλήψεις των ανθρώπων για το θεσμό της δουλείας ή για τη θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία κ.ά., ανάλογα με την προτίμησή μας. Αν προτιμήσουμε ως παράδειγμα το θεσμό της δουλείας, η παράγραφος μπορεί να αναπτυχθεί ως εξής:

Με την αλλαγή των κοινωνικών συνθηκών αλλάζουν και οι αντιλήψεις μας. Στις συνθήκες π.χ. της δουλοκτητικής εποχής, όταν η παραγωγή υλικών αγαθών στηριζόταν κυρίως στην εργασία των δούλων, η δουλεία θεωρούνταν φυσικός και δίκαιος θεσμός. Με τη μετάβαση όμως στη φεουδαρχική οργάνωση της κοινωνίας... (συνεχίστε)

Σύγκριση και αντίθεση: η θεματική περίοδος μπορεί να μας παρακινεί να επισημάνουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα σε πρόσωπα, πράγματα και ιδέες. Στην περίπτωση αυτή αναπτύσσεται με σύγκριση και αντίθεση (βλ. και ενότητα Βιογραφικά είδη, Β' Λυκείου): Το δοκίμιο ενώ έχει αρκετά στοιχεία κοινά με τα λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά κείμενα, δεν ταυτίζεται με κανένα. Το κοινό που έχει με τη λογοτεχνία είναι... (συνεχίστε) Η διαφορά του αφορά κυρίως... Από την άλλη το δοκίμιο έχει ομοιότητες αλλά και διαφορές με τα μη λογοτεχνικά είδη... (συνεχίστε)

Αιτιολόγηση. Αν η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη με τέτοιο τρόπο, ώστε να μας παρακινήσει να ρωτήσουμε το "γιατί", η μέθοδος ανάπτυξης θα πρέπει να είναι ασφαλώς η αιτιολόγηση (βλ. και ενότητα "Γλώσσα και γλωσσικές ποικιλίες", Α' Λυκείου):

Θα ήταν επικίνδυνο σφάλμα να στηριχτούμε σήμερα πάνω στην άποψη ότι ο πυρηνικός πόλεμος μπορεί να αποφευχθεί ή να προληφθεί με το πυρηνικό αδιέξοδο ή με την ισορροπία του τρόμου. Πρώτο, γιατί η τεχνολογία μπορεί να καταστρέψει αυτήν την ισορροπία. Έπειτα η ισορροπία γίνεται όλο και πιο ασταθής... Τέλος... (συνεχίστε)

Ορισμός. Στην περίπτωση που το περιεχόμενο της θεματικής περιόδου υποβάλλει στον αναγνώστη την πιθανή ερώτηση "Τι είναι;" ή "Τι εννοεί με αυτό;" η παράγραφος πρέπει να αναπτυχθεί με ορισμό (βλ. και ενότητα "Κριτική-Παρουσίαση", Β' Λυκείου):

Πολιτισμός είναι το σύνολο των επιτευγμάτων του ανθρώπου. Όλα τα αγαθά που έχουν σχέση με την τεχνική, την... (συνεχίστε) είναι προϊόντα του πολιτισμού. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν τα "ιδεώδη" που διαμορφώθηκαν στο πέρασμα του χρόνου, ο... καθώς και τα... που πραγματοποιήθηκαν στους επιμέρους τομείς προόδου.

Διαίρεση. Αν η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη έτσι που να αποκαλύπτει τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται ένα αντικείμενο ή μια ιδέα, η πιο πρόσφορη μέθοδος για την ανάπτυξή της είναι η διαίρεσή - το κομματίασμα του όλου στα μέρη του (βλ. και ενότητα "Κριτική-Παρουσίαση", Β' Λυκείου)

Τον πολιτισμό τον διαιρούμε συνήθως σε τεχνικό και πνευματικό. Ο τεχνικός πολιτισμός περιλαμβάνει.... Στην έννοια του πνευματικού πολιτισμού μπορούμε να περιλάβουμε... (συνεχίστε)

Αίτια και αποτελέσματα. Αν σε μια θεματική πρόταση διατυπώνεται η αιτία ή οι αιτίες που οδηγούν σε ένα αποτέλεσμα ή σε αποτελέσματα, τότε η ανάπτυξη πρέπει να γίνει με τη μέθοδο των αιτίων και αποτελεσμάτων:

Η κατάργηση της σύγχρονης δουλείας οφείλεται στις ίδιες αιτίες που προκάλεσαν και την κατάργηση της αρχαίας δουλείας. Η πρώτη αιτία ήταν... Η δεύτερη ήταν πως οι ίδιοι οι δούλοι... (συνεχίστε)

Αναλογία. Αν τέλος η θεματική περίοδος είναι διατυπωμένη ως παρομοίωση ή μεταφορά, πρέπει να αναπτυχθεί με αναλογία, δηλαδή με μια εκτεταμένη παρομοίωση (βλ. και ενότητα Περιγραφή, Α' Λυκείου):

Το εμπόδιο στη γραπτή επικοινωνία μπορεί να υπερνικηθεί με το καλό γράψιμο και το σωστό διάβασμα. Μπορεί ο συγγραφέας να μας προσφέρει ένα καλοδομημένο και σαφές κείμενο, για να επικοινωνήσει άμεσα μαζί μας, αλλά μόνη της η προσπάθεια αυτή δεν αρκεί, πρέπει κι εμείς να κάνουμε το άλλο μισό του δρόμου. Ως αναγνώστες πρέπει να σκάβουμε τη σήραγγα της επικοινωνίας από τη δική μας πλευρά.

ε) Στον προφορικό λόγο της νέας ελληνικής συχνά χρησιμοποιούνται ρητορικές ερωτήσεις του τύπου *Τι λες;* (είναι πολύ εντυπωσιακό ή περίεργο), *Τι να κάνουμε;* (βρισκόμαστε σε αδιέξοδο), *Και τι δεν έχουμε* (έχουμε από όλα) κτλ.

στ) Στον γραπτό λόγο της νέας ελληνικής, μετά την υιοθέτηση του μονοτονικού συστήματος στην Εκπαίδευση και τη Διοίκηση, η χρήση του πολυτονικού συστήματος είναι πολλές φορές έκφραση διαφορετικού ύφους που πηγάζει από ανάλογες ιδεολογικές αρχές και θέσεις.

Γενικά, το ύφος της νέας ελληνικής, όπως και των άλλων γλωσσών, ποικίλλει ανάλογα με το κειμενικό είδος όπου εντάσσεται, τη σχέση των επικοινωνούντων, το θέμα και γενικότερα την περίσταση επικοινωνίας. Για μεθοδολογικούς λόγους διακρίνουμε στη Γραμματική μας τρία είδη ύφους: το *τυπικό*, το *οικείο* και το *ουδέτερο*.

- **Τυπικό ύφος** ονομάζουμε αυτό που χρησιμοποιείται κατά κανόνα στον γραπτό λόγο (σε κείμενα της δημόσιας διοίκησης, επιστημονικά, νομικά, εκκλησιαστικά, δημοσιογραφικά κ.ά.) και λιγότερο στον προφορικό λόγο (σε αγορεύσεις, διαλέξεις, πολιτικές ομιλίες, κηρύγματα κ.ά.). Περιέχει λεξιλόγιο και εκφράσεις λόγιας προέλευσης, σύνταξη υποτακτική με μεγάλες περιόδους, κυριολεκτικό λόγο και μορφολογικούς τύπους που βρίσκονται πιο κοντά στην Καθαρεύουσα.
- **Οικείο ύφος** ονομάζουμε αυτό που χρησιμοποιείται συνήθως στον προφορικό λόγο (σε συνομιλίες και συζητήσεις μεταξύ προσώπων που έχουν οικειότητα κ.ά.) και λιγότερο συχνά στον γραπτό λόγο (σε κείμενα χιουμοριστικά, σε φιλικές επιστολές, σε ορισμένα λογοτεχνικά κείμενα κ.ά.). Περιέχει λεξιλόγιο και εκφράσεις λαϊκής προέλευσης, σύνταξη παρατακτική με μικρές περιόδους, συχνά ελλειπτικό και μεταφορικό λόγο και μορφολογικούς τύπους που βρίσκονται πιο κοντά στη Δημοτική.
- **Ουδέτερο ύφος** ονομάζουμε αυτό που χρησιμοποιείται περισσότερο στον γραπτό λόγο (κείμενα περιγραφικά, γραπτές ανακοινώσεις, ειδήσεις κ.ά.) και λιγότερο συχνά στον προφορικό λόγο (αναγγελίες, προφορικές ανακοινώσεις κ.ά.). Περιέχει λεξιλόγιο και εκφράσεις που χρησιμοποιούνται συχνά στη νέα ελληνική, σύνταξη παρατακτική και υποτακτική και τους κοινότερους από τους μορφολογικούς τύπους.

γ. Ύφος και σχήματα λόγου

Το ύφος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προϋποθέτει την επιλογή και τον συνδυασμό γλωσσικών στοιχείων από μέρους του ομιλητή ή συντάκτη ενός κειμένου. Ένας τομέας της γλώσσας που συμβάλλει στη δημιουργία ιδιαίτερου ύφους, κυρίως στον λογοτεχνικό λόγο, είναι τα επονομαζόμενα *σχήματα λόγου*, τα οποία αποτελούν γλωσσικές ιδιορρυθμίες που προκύπτουν συνήθως από τη χρήση συντακτικών σχημάτων και σημασιών διαφορετικών από τα συνηθισμένα. Τα πιο συχνά σχήματα λόγου είναι τα εξής:

- α) **Η αναδίπλωση**, όταν μια λέξη ή φράση επαναλαμβάνεται αμέσως, π.χ. *Οι φίλοι μας θα έρθουν **σήμερα**, **σήμερα** θα φύγουν.*
- β) **Η ειρωνεία**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις που δηλώνουν στην ουσία αντίθετη σημασία από αυτή που δίνεται με τη λέξη, π.χ. *Θύμωσε πολύ **μαζί του** και του τα **είπε κομπά*** (δηλ. με άκομπια, υβριστικά λόγια).
- γ) **Η έλλειψη**, όταν παραλείπονται λέξεις ή φράσεις που μπορούν να εννοηθούν εύκολα από τα συμφραζόμενα, π.χ. *-Ποιος θέλει να μιλήσει; -**Η Ιφιγένεια*** (εννοείται *θέλει να μιλήσει*).
- δ) **Η λιτότητα**, όταν στη θέση μιας λέξης χρησιμοποιείται η αντίθετή της με άρνηση, π.χ. *Το φαγητό που μαγείρεψε η Ελένη **δεν ήταν άνοστο**.*
- ε) **Η μεταφορά**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με σημασία διαφορετική από την κυριολεκτική τους, αλλά με κάποια μικρή ή μεγάλη ομοιότητα με αυτή, π.χ. *Η Ρία έγινε **καπνός**.*

- στ) Η **μετωνυμία**, όταν χρησιμοποιείται το όνομα του δημιουργού αντί για το δημιούργημα, αυτό που περιέχει κάτι αντί για το περιεχόμενο, το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο, π.χ. *Τον τελευταίο καιρό ο Νικόλας ακούει Μπετόβεν.*
- ζ) Η **παρομοίωση**, όταν συσχετίζεται ένα πρόσωπο ή πράγμα ή μια έννοια με κάτι πολύ γνωστό, με σκοπό να τονιστεί μια ιδιότητα που υπάρχει και στα δύο, π.χ. *Το σπίτι του Παπαδόπουλου είναι σαν πύργος.*
- η) Ο **πλεονασμός**, όταν χρησιμοποιούνται περισσότερες λέξεις από όσες χρειάζονται για να αποδοθεί ένα νόημα, π.χ. *Η Σμαρώ πάλι ξαναήρθε.*
- θ) Η **προσωποποίηση**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις με τις οποίες αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε μη ανθρώπινα όντα, π.χ. *Κάθε πρωί ο ήλιος χαμογελάει στους ανθρώπους.*
- ι) Η **συνεκδοχή**, όταν χρησιμοποιείται το ένα αντί για τα πολλά όμοια, το μέρος ενός συνόλου αντί για το σύνολο (και αντίστροφα), η ύλη αντί για το προϊόν που παράγεται από αυτήν ή εκείνο που παράγει αντί για εκείνο που παράγεται, π.χ. *Ο Κρητικός είναι πάντα υπερήφανος (αντί οι Κρητικοί).*
- ια) Το **υπερβατό**, όταν παρεμβάλλονται μία ή περισσότερες λέξεις ανάμεσα σε δύο λέξεις που συνδέονται συντακτικά και νοηματικά στενά, π.χ. *Ο διευθυντής εφάρμοσε τους ισχύοντες από τους νόμους κανονισμούς.*
- ιβ) Η **υπερβολή**, όταν χρησιμοποιούνται λέξεις ή φράσεις που ξεπερνούν σημασιολογικά το συνηθισμένο και το πραγματικό, π.χ. *Να υψώσουμε όλοι τη φωνή μας, να φτάσει έως τον ουρανό.*

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΙ ΠΙΝΑΚΕΣ

ΟΙ ΠΡΑΞΕΙΣ	ΛΕΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ	
	ΟΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ	
Πράξη εκφώνησης	Δηλωτικές	Εκφραστικές
Προσλεκτική πράξη	Κατευθυντικές	Διακηρυκτικές
Πράξη επιτέλεσης	Δεσμευτικές	

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ
Περιγραφικά
Αφηγηματικά
Επιχειρηματολογικά

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ	
Αναδίπλωση	Παρομοίωση
Ειρωνεία	Πλεονασμός
Έλλειψη	Προσωποποίηση
Λιτότητα	Συνεκδοχή
Μεταφορά	Υπερβατό
Μετωνυμία	Υπερβολή

- διπλωματικό, υποκριτικό, διαφορούμενο,
- πομπώδες, φληύαρο,
- παραστατικό, ζωντανό, δραματικό,
- διδακτικό, προτρεπτικό κ.ά.

Στη λογοτεχνία αναγνωρίζεται ευκολότερα η ιδιαιτερότητα του ύφους ενός κειμένου ή ενός λογοτέχνη, γιατί οι συγγραφείς προσπαθούν να βρουν έναν ξεχωριστό τρόπο για να διατυπώσουν τα κείμενά τους.

12 ■ Σημασίες των λέξεων

Οι λέξεις γεννιούνται με μια μονάχα σημασία. Με τον καιρό όμως η αρχική αυτή σημασία τους μεταχρωματίζεται, αποκτά και άλλες σημασίες εκτός από την αρχική. Η διαδικασία αυτή σχετίζεται τις περισσότερες φορές με τα κοινωνικά δεδομένα, τις συνήθειες, το περιβάλλον, την εποχή αλλιώς και την αντίληψη που έχουν οι άνθρωποι για τα πράγματα και τις έννοιες. Έτσι, δεν αντιστοιχεί πάντα μία και μόνη σημασία σε μία λέξη, ενώ συχνά δύο ή και περισσότερες λέξεις έχουν παρόμοια σημασία ή και παρόμοια προφορά. Διακρίνουμε τις πολύσημες αυτές λέξεις, λοιπόν, στις εξής κατηγορίες:

α) Μεταφορικές είναι οι λέξεις που χρησιμοποιούνται με σημασία διαφορετική από την αρχική (κυριολεκτική), τόσο σε κείμενα λογοτεχνικά όσο και στον καθημερινό μας λόγο. Ανάμεσα όμως στη μεταφορική και την κυριολεκτική σημασία υπάρχει κάποια ομοιότητα ή αναλογία που εντοπίζουν ή κατασκευάζουν οι ομιλητές, π.χ. *Ο Γιώργος φορά όλο σκούρα ρούχα* (κυριολεκτική χρήση) – *Τα βρήκα σκούρα* (μεταφορική χρήση).

β) Ομώνυμες είναι οι λέξεις που, ενώ έχουν διαφορετική σημασία, ακούγονται το ίδιο (ομόηχες ή ομόφωνες) ή και γράφονται το ίδιο (ομόγραφες), π.χ. *σήκω* (πρόσταγμα) – *σύκο* (φρούτο), *καινός* (νέος) – *κενός* (άδειος), *όρος* (ρήτρα) – *όρος* βουνό), *λήυρα* (μουσικό όργανο) – *λίρα* (νόμισμα).

γ) Παρώνυμες είναι οι λέξεις που, ενώ δεν έχουν νοηματική σχέση μεταξύ τους, έχουν παρόμοια προφορά, π.χ. *αμυγδαλιά* (δέντρο) – *αμυγδαλή* (αδένας στον λαιμό), *αμνησία* (λήθη) – *αμνησία* (η χάρη για κάποιο αδίκημα). Στις παρώνυμες ανήκουν και όσες μοιάζουν στην προφορά, αλλιώς διαφέρουν στον τονισμό. Οι λέξεις αυτές ονομάζονται τονικά παρώνυμα, π.χ. *γέρος* – *γερός*, *ραφή* – *ράφι*, *παίρνω* – *περνάω*.

δ) Συνώνυμες είναι οι λέξεις που έχουν περίπου το ίδιο νόημα, π.χ. *βλέπω* – *κοιτάζω*, *επιστροφή* – *γυρισμός*, *θερμός* – *ζεστός*, *λείος* – *γυαλιστερός*.

ε) Αντίθετες (ή αντώνυμες) είναι οι λέξεις που εκφράζουν αντίθετες έννοιες, π.χ. *μικρός* – *μεγάλος*, *ζεστός* – *κρύος*. Τα κυριότερα είδη αντίθετων σημασιών είναι:

- Η κλιμακωτή αντίθεση: υπάρχουν ενδιάμεσες διαβαθμίσεις ανάμεσα στις αντίθετες λέξεις, π.χ. στην αντίθεση *χοντρός* – *αδύνατος* υπάρχουν τα ενδιάμεσα, λιγότερο *χοντρός*, *κανονικός*, *αρκετά αδύνατος*.

ντανός – ν

- Οι αντίστρ
φράζει τη

στ) Ταυτόστ

την ίδια ακριβώς
τικότητα όμως κ
γιατί μία από τις

ζ) Υγώνυμες

άλλης λέξης-κ

13 ■ Στίξη

Τα σημεία στίξ
τον επιτονισμό
ση και καθοδ
στην απόδοσ
σημεία στίξης
να δηλώνει δ

Ως προς τ

- Συντακ
κείμεν
- Σχοδι
πτό λ

α) Συντακ

1. Τελεία (

- Τοπο
- Δεν

2. Διπλή τ

Τοποθε

- για τ
- φέρ
- για
- προ
- για
- μη

3. Άνω τ

Πρόκε
σιμον

ντανός – νεκρός, παρών – απών.

- Οι αντίστροφες λέξεις: πρόκειται για ζεύγη λέξεων, όπου το ένα μέλος του ζεύγους εκφράζει την αντίστροφη διαδικασία από το άλλο,, π.χ. δίνω – παίρνω, μπαίνω – βγαίνω.

στ) Ταυτόσημες είναι οι λέξεις που έχουν –για ορισμένους ομιλητές της γλώσσας– την ίδια ακριβώς σημασία, π.χ. απίδι – αχλάδι, άδειο – κενό, σκεπή – στέγη. Στην πραγματικότητα όμως καμιά λέξη δεν έχει σε μια γλώσσα την ίδια ακριβώς σημασία με μια άλλη, γιατί μία από τις δύο θα έπαιε να χρησιμοποιείται.

ζ) Υώνυμες είναι οι λέξεις των οποίων η σημασία περιλαμβάνεται στη σημασία μιας άλλης λέξης-κατηγορίας, π.χ. η λέξη ροδιά είναι υπώνυμη της λέξης δέντρο.

13 ■ Στίξη

Τα σημεία στίξης είναι σύμβολα του γραπτού λόγου που αποσκοπούν να αποδώσουν τον επιτονισμό και τον χρωματισμό του προφορικού λόγου, διευκολύνουν την κατανόηση και καθοδηγούν την ανάγνωση. Η στίξη διαδραματίζει επομένως σημαντικό ρόλο στην απόδοση του νοήματος και βοηθά ουσιαστικά στην κατανόηση του κειμένου. Τα σημεία στίξης παρουσιάζουν πολυσημία στη λειτουργία τους, δηλαδή ένα σημείο μπορεί να δηλώνει διαφορετικά νοήματα ανάλογα με τη χρήση του.

Ως προς τη λειτουργία τους τα σημεία στίξης διακρίνονται σε:

- Συντακτικά: χρησιμοποιούνται για τη διάκριση των συντακτικών ενοτήτων σ' ένα κείμενο.
- Σχολιαστικά: για να αποδώσουν τον επιτονισμό της φωνής του ομιλητή στον γραπτό λόγο. Αναλυτικότερα:

α) Συντακτικά Σημεία Στίξης

1. Τελεία (.)

- Τοποθετείται στο τέλος περιόδου και δηλώνει πως ό,τι ειπώθηκε έχει ακέραιο νόημα.
- Δεν σημειώνεται μετά το ερωτηματικό, το θαυμαστικό και τα αποσιωπητικά.

2. Διπλή τελεία (:)

Τοποθετείται:

- για να εισαγάγει ένα παράθεμα, π.χ. γνωμικό, παροιμίες ή λόγια άλλων που μεταφέρονται αυτούσια και κλείνονται συνήθως σε εισαγωγικά.
- για να συνδέσει δύο προτάσεις όταν η δεύτερη είναι συνέπεια/αποτέλεσμα της πρώτης και πρέπει να δοθεί έμφαση.
- για να παρουσιάσει λεπτομέρειες ή να αποσαφηνίσει μια έννοια.
- μπροστά από μια απαρίθμηση, π.χ. έναν κατάλογο στοιχείων.

3. Άνω τελεία (ˆ)

Πρόκειται για μικρότερη διακοπή από την τελεία και μεγαλύτερη από το κόμμα. Χρησιμοποιείται στο τέλος μιας ημιπεριόδου:

- όταν η επομένη συνοδεύεται με την πρώτη με σχέση αντιστοίχης.

4. Κόμμα (,)

Δηλώνει μια μικρή παύση του λόγου ανάμεσα σε λέξεις ή φράσεις. Με κόμμα διαχωρίζονται:

- όμοιοι όροι, δηλαδή υποκείμενα, αντικείμενα, κατηγορούμενα, προσδιορισμοί κτλ., π.χ. *η θάλασσα ήταν ήρεμη, πεντακάθαρη, γαλήνη,*
- τα ρήματα που έχουν το ίδιο υποκείμενο, όταν είναι ασύνδετα,
- τα επίθετα που αναφέρονται στο ίδιο ουσιαστικό,
- η παράθεση και η επεξήγηση,
- η επιρρηματική εξαρτημένη πρόταση, π.χ. *Μην στενοχωριέσαι, γιατί όλα θα πάνε καλά,*
- η κλητική προσφώνηση, π.χ.: *Μαρία, σου στέλνω το βιβλίο,*
- τα αρνητικά ή βεβαιωτικά μόρια και επιρρήματα στην αρχή της πρότασης,
- οι ασύνδετες λέξεις και προτάσεις,
- τα επιρρήματα, βεβαιωτικά μόρια, διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις, π.χ. *λοιπόν, βέβαια, επίσης,*
- οι μετοχικές προτάσεις, όταν αυτές τίθενται ως επεξήγηση, π.χ. *εχθές, γυρίζοντας από τη δουλειά, συνάντησα τον Λουκά.*

5. Παύλα (-)

Χρησιμοποιείται για να δηλώσει αλλαγή προσώπου σ' έναν διάλογο, την ένωση ή τη διάζευξη στοιχείων.

6. Διπλή παύλα (- -)

Χρησιμοποιείται για την οριοθέτηση παρενθετικών σχολίων που επεξηγούν ή συμπληρώνουν το νόημα της φράσης.

7. Παρένθεση () και Αγκύλες []

Χρησιμοποιούνται για να δηλωθεί η φράση με την οποία επεξηγείται, συμπληρώνεται ή υπενθυμίζεται κάτι.

β) Σχολιαστικά Σημεία Στίξης

1. Θαυμαστικό (!)

Χρησιμοποιείται για να δηλώσει:

- έκπληξη, θαυμασμό, έμφαση και γενικότερα έντονα συναισθήματα (χαρά, φόβο),
- σαρκασμό, αμφισβήτηση, ειρωνεία (πολλές φορές τίθεται και μέσα σε παρένθεση),
- προσωπική ανησυχία του πομπού,
- απορία,
- μετά από επιφωνήματα.

2. Αποσιωπητικά (...)

Συνοδεύουν φράσεις που έμειναν ανοηολοκλήρωτες. Η αποσιώπηση μέρους του νοήματος μπορεί να δηλώνει:

- ειρωνεία,

- υπαινικτικό ποσό, κάποιο υπονοούμενο, το οποίο πρέπει να συμπληρωθεί για να γίνει γνωστός,
- απρόσμενη μεταβολή στην εξέλιξη του νοήματος, για έμφαση ή πρόκληση κωμικού αποτελέσματος, π.χ. *πρώτοι οι Έλληνες, αλλιά... στους καυγάδες στις ουρές.*

3. Ερωτηματικό (;)

Χρησιμοποιείται στο τέλος ευθείας ερωτηματικής πρότασης και εκφράζει:

- προτροπή, παράκληση (ζωηρό αλλιά ευγενικό ύφος),
- απορία, δυσπιστία, αμφιβολία, ειρωνεία, αμφισβήτηση (μπορεί να βρίσκεται μέσα σε παρένθεση, συνήθως όταν δηλώνει αβεβαιότητα για κάποιο στοιχείο του μηνύματος),
- έμφαση στις θέσεις – προβληματισμούς του πομπού (ρητορικά ερωτήματα),
- σε αντικατάσταση ενός στοιχείου του μηνύματος όταν αυτό είναι άγνωστο, π.χ. *Ηράκλειτος (640-; π.Χ.)*

Κάποιες φορές επίσης η ερώτηση χρησιμοποιείται ως δομικό στοιχείο για να γίνει η μετάβαση από ένα νόημα στο άλλο, ώστε να εκφράσει ο πομπός με σαφήνεια το θέμα του κειμένου ή τη θέση του.

4. Εισαγωγικά (« »)

Χρησιμοποιούνται:

- όταν μεταφέρονται αυτούσια τα λόγια τρίτου προσώπου,
- όταν μία λέξη είναι νεολογισμός ή λογοπαίγνιο του συγγραφέα,
- όταν χρησιμοποιείται μία λέξη μεταφορικά,
- όταν ο συγγραφέας θέλει να δηλώσει αποστασιοποίηση, ειρωνεία ή απαξίωση μιας έννοιας.

Επίσης:

- σε τίτλους βιβλίων, εφημερίδων, θεατρικών έργων, ταινιών,
- σε ειδικό λεξιλόγιο,
- σε παροιμίες.

Τα σχολιαστικά σημεία στίξης παίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο τόσο στην ερμηνευτική δημοσιογραφία όσο και στη λογοτεχνία, γιατί αποτελούν σχόλιο στο κείμενο που υπόκειται σε ερμηνεία.

Παραδείγματα

- *Συντήρηση τροφίμων με... ακτινοβολία (απορία/δίλημμα)*
- *Θέλω γράμματα! Αποκρίθηκε ο μικρός αυθόρμητα, μηχανικά, χωρίς να σκεφτεί τι έλεγε με το ίδιο πάντα αφαιρεμένο και παράξενο ύφος. (αποφασιστικότητα)*

(Γ. Θεοτοκά, Αργώ)

5. Σημειωτικές επιλογές

Πολύ συχνά οι συγγραφείς χρησιμοποιούν ποικίλες σημειωτικές επιλογές, όπως είναι τα κεφαλαία γράμματα, τα μαυρισμένα (bold), πλάγια (italics), υπογραμμίσεις κ.ά., για να

Πόσο βέβαιος εμφανίζεται ο συγγραφέας για τις απόψεις του; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές σε γλωσσικές επιλογές, λέξεις ή φράσεις του κειμένου.

Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις σκέψεις του ως:
α. επιθυμία, β. ευχή, γ. αναγκαιότητα. Να επιλέξετε τη σωστή απάντηση και να αιτιολογήσετε την επιλογή σας με βάση γλωσσικές επιλογές, λέξεις ή φράσεις του κειμένου.

Η στάση του πομπού απέναντι στο μήνυμα που μεταφέρει δηλώνεται με διάφορα γλωσσικά μέσα (ρήματα, εγκλίσεις, συνδέσμους, επιρρήματα κ.λπ.).

Για παράδειγμα, ο πομπός μπορεί να εκφράζει τη **βεβαιότητά** του για όσα λέει (Το αεροπλάνο σίγουρα προσγειώθηκε στις τρεις ακριβώς) ή διατυπώνει μια απλή ή ισχυρή **πιθανότητα** (Το αεροπλάνο θα προσγειώθηκε στις τρεις) ή μια **ευχή** (Μακάρι να προσγειωθεί το αεροπλάνο στις τρεις ακριβώς) ή μια **υποχρέωση / αναγκαιότητα** (Το αεροπλάνο πρέπει να προσγειωθεί στις τρεις ακριβώς).

Τα είδη της τροπικότητας

Τα επιμέρους είδη της τροπικότητας μπορούν να ενταχθούν σε δύο βασικές κατηγορίες:

A. Επιστημική

Δηλώνει τον βαθμό **βεβαιότητας** του πομπού σχετικά με την αλήθεια αυτού για το οποίο γίνεται λόγος.

B. Δεοντική

Δηλώνει την -κατά την κρίση του πομπού- **αναγκαιότητα** πραγματοποίησης αυτού για το οποίο γίνεται λόγος.

Συγκεκριμένα:

A. Επιστημική τροπικότητα

Δηλώνει

Εκφέρεται

Παραδείγματα

1

Υπόθεση

- να + υποτακτική
- αν, εάν, άμα, έτσι και, ας + οριστική

Να 'ξερες τι έχω κάνει για σένα, έ
θα μου μιλούσες έτσι.

Ας είχα χρήματα και θα έβλεπες
θα έκανα.

2

Δυνατότητα

- μπορεί + υποτακτική
- ίσως + υποτακτική
- θα + οριστική

Ο Πέτρος μπορεί / ίσως να αγορά
σει αυτοκίνητο.

3

Πιθανότητα

- πρέπει + υποτακτική
- θα + οριστική
- τροπικά επιρρήματα
(πιθανόν, μάλλον,
κ.ά.)

Το αεροπλάνο πρέπει να (μάλλον
προσγειώθηκε στις τρεις, ε;

Το αεροπλάνο θα προσγειώθηκ
στις τρεις, ε;

Ενοχλήθηκε μάλλον από τη στάσι
σου.

4

Βεβαιότητα

- απλή οριστική
- εκφράσεις / επιρρή-
ματα που δηλώνουν
βεβαιότητα.

Το αεροπλάνο προσγειώθηκε στι
τρεις.

Το αεροπλάνο σίγουρα προσγειώ
θηκε στις τρεις.

Β. Δεοντική τροπικότητα

	Δηλώνει	Εκφέρεται	Παραδείγματα
1	Επιθυμία	• θέλω / επιθυμώ / ελπίζω + υποτακτική	Ο Πέτρος θέλει να αγοράσει αυτοκίνητο. Ελπίζω να τα καταφέρω.
2	Ευχή	• υποτακτική • μακάρι να / που, ας + υποτακτική	Παιδί μου, να ζήσεις ευτυχισμένος. Ας πάει στο καλό!
3	Πρόθεση	• ρήματα που δηλώνουν πρόθεση (σκοπεύω, προτίθεμαι, λέω) + υποτακτική	Λέω να αγοράσω καινούριο αυτοκίνητο.
4	Υποχρέωση	• προστακτική • πρέπει / είναι ανάγκη / χρειάζεται / επιβάλλεται + υποτακτική	Πληρώστε τον λογαριασμό να φύγουμε. Πρέπει να παραδώσω την εργασία αύριο.

Τα ρηματικά πρόσωπα

B. 16

Ποιο ρηματικό πρόσωπο κυριαρχεί στο κείμενο;

Ποια πρόθεση του συγγραφέα υπηρετεί αυτή η επιλογή; /

Ποιο είναι το επικοινωνιακό αποτέλεσμα αυτής της επιλογής στον αναγνώστη;

Ο πομπός επιλέγει διαφορετικά ρηματικά πρόσωπα ανάλογα με τον σκοπό του και το ύφος του κειμένου.

Πρόσωπα

Πρόθεση του πομπού / επικοινωνιακό αποτέλεσμα

α'
ενικό

1. Εκφράζει τον προσωπικό χαρακτήρα των απόψεων (υποκειμενικότητα).
2. Αναδεικνύει την προσωπικότητα του πομπού.
3. Δηλώνει προσωπικά βιώματα ή εξομολογητική διάθεση.
4. Προσδίδει ζωντάνια και αμεσότητα στον λόγο.

β'
ενικό

1. Εκφράζει οικειότητα ή απλώς διάθεση επικοινωνίας / συζήτησης με τον δέκτη.
2. Δηλώνει προτρεπτικό ή συμβουλευτικό ύφος.
3. Προσδίδει στην επικοινωνία αμεσότητα και ζωντάνια.

α
πληθυντικό

1. Δηλώνει την ένταξη (συμμετοχή) του πομπού σε ένα σύνολο, την προσπάθειά του να δημιουργήσει «γέφυρες» επικοινωνίας με τον δέκτη.
2. Φανερώνει την καθολική αποδοχή μιας άποψης (καθολικότητα) ή τη συνυπευθυνότητα.
3. Καθιστά την επικοινωνία πιο ζωντανή και άμεση.

β'
πληθυντικό

1. Μπορεί να εκπέμπει μηνύματα ευγένειας ή συμβατικότητας.
2. Φανερώνει προτρεπτικό ή συμβουλευτικό ύφος.
3. Προσδίδει αμεσότητα στην επικοινωνία.

γ'
ενικό

Δηλώνει:

1. Αντικειμενικότητα στην παρουσίαση των πληροφοριών.

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Ασκήσεις

ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ 1

Για τα σημεία στίξης (ερωτηματικό, εισαγωγικά, θαυμαστικό, διπλή παύλα, αποσιωπητικά, παρενθέσεις που είναι τονισμένα στα παρακάτω αποσπάσματα να επιλέξετε τη σωστή απάντηση (τι δηλώνουν) σημειώνοντας Χ στο κατάλληλο τετραγωνάκι.

- Μπορούμε να διακρίνουμε τρία είδη φιλικών σχέσεων, κατά τον Αριστοτέλη: «διά το χρήσιμον», «δι' ηδονήν», «διά το αγαθόν».

α. μεταφορά	☐	γ. ειδικός όρος	☐
β. αυτούσια φράση προσώπου	☐	δ. ειρωνεία	☐
- Τα αρχιτεκτονικά σχήματα εκείνης της δημιουργίας (θέατρα, βουλευτήρια κλπ.) εξακολουθούν μέχρι σήμερα να εξυπηρετούν ανάλογες δραστηριότητες.

α. προσθήκη	☐	γ. επεξήγηση	☐
β. παραπομπή σε βιβλιογραφία	☐	δ. υπαινιγμός	☐
- Είναι ελεύθερος, και σε ποιον βαθμό, ο σύγχρονος άνθρωπος;

α. αγανάκτηση	☐	γ. απορία	☐
β. προβληματισμός	☐	δ. ρητορική ερώτηση	☐
- Να μελετήσετε το βιβλίο του Β. Λαμπρινουδάκη «Εμείς και οι αρχαίοι χώροι θέασης και ακρόασης».

α. αυτούσια τα λόγια προσώπου	☐	γ. μεταφορική χρήση της γλώσσας	☐
β. ειδικός όρος	☐	δ. τίτλος / επωνυμία	☐
- Η αρετή είναι «κτήμα ες αεί» του ανθρώπου.

α. αυτούσια φράση προσώπου	☐	γ. ειδικός όρος	☐
β. επωνυμία / τίτλος	☐	δ. ειρωνεία	☐
- Υπάρχουν ρόδα χωρίς αγκάθια;

α. απορία	☐	γ. ειρωνεία	☐
β. ρητορική ερώτηση	☐	δ. προβληματισμός	☐
- Δεν πρέπει οι νέοι να συμμετέχουν ενεργητικά στις κοινωνικές διαδικασίες;

α. απορία	☐	γ. ειρωνεία	☐
β. ρητορική ερώτηση	☐	δ. προβληματισμός	☐

8. Είναι άραγε περιέργεια, κατακτητική διάθεση ή απλώς ένα διανοητικό παιχνίδι;
 α. απορία ☐ γ. ειρωνεία ☐
 β. ρητορική ερώτηση ☐ δ. προβληματισμός ☐
9. «Καυτός» ο Μάιος για τις πολιτικές εξελίξεις.
 α. αυτούσια τα λόγια προσώπου ☐ γ. μεταφορική χρήση της γλώσσας ☐
 β. ειδικός όρος ☐ δ. τίτλος / επωνυμία ☐
10. Άλλοτε χρησιμοποιούσαν τον όρο «ανθρωπισμός».
 α. αυτούσια τα λόγια προσώπου ☐ γ. μεταφορική χρήση της γλώσσας ☐
 β. ειδικός όρος ☐ δ. τίτλος / επωνυμία ☐
11. Μα πόση ευρύτητα σκέψης διαθέτεις τέλος πάντων;
 α. απορία ☐ γ. ειρωνεία ☐
 β. ρητορική ερώτηση ☐ δ. προβληματισμός ☐
12. Οι παλαιότεροι έλεγαν: «αυτός είναι μεγάλος ανθρωπιστής».
 α. αυτούσια τα λόγια προσώπου ☐ γ. μεταφορική σημασία της λέξης ☐
 β. ειδικός όρος ☐ δ. τίτλος / επωνυμία ☐
13. Η εκπαιδευτική πράξη καθίσταται επομένως μια διαδικασία που δεν περιορίζεται στο σχολείο (τον χώρο) και την περίοδο της νεότητας (τον χρόνο).
 α. προσθήκη ☐ γ. προβληματισμός ☐
 β. παραπομπή σε βιβλιογραφία ☐ δ. υπαινιγμός ☐
14. Δεν χρειάζεται να «πολεμήσει» σκληρά και προς σκληρούς αντιπάλους, σαν τους βιοπαλαιστές.
 α. αυτούσια τα λόγια προσώπου ☐ γ. μεταφορική σημασία της λέξης ☐
 β. ειδικός όρος ☐ δ. τίτλος / επωνυμία ☐
15. Ο Ντυνάν, για παράδειγμα, ο ιδρυτής του «Ερυθρού Σταυρού», υπήρξε ένας τέτοιος ανθρωπιστής.
 α. αυτούσια τα λόγια προσώπου ☐ γ. μεταφορική σημασία της λέξης ☐
 β. ειδικός όρος ☐ δ. τίτλος / επωνυμία ☐
16. Γιατί σήμερα και τα παιδιά είναι πολύ διαφορετικά από άλλοτε και ο αέρας, το «κλίμα» του σχολείου έχει αλλάξει.
 α. αυτούσια τα λόγια προσώπου ☐ γ. μεταφορική σημασία της λέξης ☐
 β. ειδικός όρος ☐ δ. προσθήκη ☐

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Ασκήσεις

ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ 1

A. Στα παρακάτω αποσπάσματα να μετατρέψετε την ενεργητική σύνταξη σε παθητική.

1. Ε.Σ. Η παιδεία, όμως, δεν αντιμετωπίζει τον άνθρωπο μόνο ως πνευματική παρουσία.
Π.Σ.
2. Ε.Σ. Η εκπαίδευση προετοιμάζει την επαγγελματική αποκατάσταση του νέου.
Π.Σ.
3. Ε.Σ. Ο Βιτγκενστάιν δεν μας έχει μόνο διδάξει.
Π.Σ.
4. Ε.Σ. Τα πανεπιστήμια προάγουν, όχι μόνο την παιδεία, αλλά και την επιστημονική και κοινωνική πρόοδο.
Π.Σ.
5. Ε.Σ. Η στενή αντίληψη για την αγωγή περιορίζει τον ρόλο της παιδείας αποκλειστικά στο γνωστικό υλικό.
Π.Σ.
6. Ε.Σ. Γιατί ο φιλόλογος δεν ζητάει τη γνώμη των μαθητών πάνω σ' ένα πραγματικό ερώτημα;
Π.Σ.
7. Ε.Σ. Στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, οι τοπικές διεκδικήσεις και οι τοπικές διενέξεις δημιούργησαν ένα μάλλον τυχαίο, δαπανηρό και δυσλειτουργικό σύστημα πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.
Π.Σ.

8. Ε.Σ. Μια τέτοια προσέγγιση της έννοιας αποκαλύπτει και τον διττό ρόλο της Παιδείας, δηλαδή την ευθύνη της για τη διάπλαση της προσωπικότητας και την κοινωνικοποίηση του νέου.

Π.Σ.

9. Ε.Σ. Η οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον με τις επικρατούσες αξίες και αντιλήψεις επηρεάζουν την πνευματική ανάπτυξη και τη διαμόρφωση του ήθους και της συμπεριφοράς του ατόμου.

Π.Σ.

10. Ε.Σ. Η μη ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης εμποδίζει την επιτυχή ενσωμάτωση των ατόμων στην αγορά εργασίας.

Π.Σ.

Β. Στα παρακάτω αποσπάσματα να μετατρέψετε την παθητική σύνταξη σε ενεργητική.

1. Π.Σ. Είναι καιρός να σχεδιαστεί καλύτερα το αύριο του ελληνικού σχολείου από την Πολιτεία.

Ε.Σ.

2. Π.Σ. Εκατομμύρια ανθρώπινα όντα στερούνται το πιο στοιχειώδες δικαίωμα από τις ανισότητες στην πρόσβαση στα τρόφιμα και στα μέσα παραγωγής.

Ε.Σ.

3. Π.Σ. Οι ηλικιωμένοι εγκαταλείπονται, σαν τα φύλλα που πέφτουν, από θεράποντες και συγγενείς.

Ε.Σ.

4. Π.Σ. Να ανατίθεται από τον δάσκαλο, για παράδειγμα, στους μαθητές η οργάνωση και παρουσίαση ορισμένων μαθημάτων.

Ε.Σ.

Να εντοπίσετε το είδος της σύνταξης (ενεργητική – παθητική) που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας και καθένα από τα παρακάτω αποσπάσματα και να το μετατρέψετε στο αντίθετο είδος.

1. Τα σύγχρονα όπλα μάς δίνουν τη βεβαιότητα ότι ο προσεχής παγκόσμιος πόλεμος θα αφανίσει την ανθρώπινη φυλή.

2. Στο δημιουργικό σχολείο ο διδάσκων πρέπει να τονίσει ιδιαίτερα τη συμμετοχή των μαθητών στον διάλογο.

3. Η ανάγκη για άμεση δράση στο ζήτημα του αναλφαβητισμού έχει ήδη επισημανθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τα στοιχεία-σοκ παρουσιάστηκαν από την Unesco με αφορμή τη χθεσινή παγκόσμια ημέρα για την εξάλειψη του αναλφαβητισμού.

4. Επιδιώκεται από τα ΜΜΕ να χειραγωγήθει η κοινή γνώμη.

5. Τίποτε δεν θα επιτευχθεί, αν δεν εστιαστεί το ενδιαφέρον όλων μας στο έμπυχο δυναμικό.

6. Έχουμε καθιερώσει στη χώρα μας έναν ακαδημαϊκό-εκπαιδευτικό μονόδρομο ο οποίος υπονομεύει και υποβαθμίζει κάθε άλλη μορφή επαγγελματικής-πρακτικής εκπαίδευσης.

7. Από την ικανοποίηση του «λαϊκού αιτήματος» οι κυβερνήσεις ανέμεναν συγκεκριμένα πολιτικά οφέλη.

8. Μια τέτοια διαδικασία δημιουργεί αναπόφευκτες εντάσεις και πιθανές συγκρούσεις με το περιβάλλον, ανασφάλεια, αλλά και συγχρόνως έξαψη και διάθεση για πειραματισμούς.

9. Τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν το δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία στην εκπαίδευση. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια οι κυβερνήσεις καταπατούν ασύστολα το δικαίωμα αυτό.

10. Οι Νεοέλληνες μετά την απελευθέρωσή τους από τον τουρκικό ζυγό πέταξαν στα σκουπίδια, ούτε καν στην ανακύκλωση, τις λαϊκές τους παραδόσεις, τα λαϊκά τραγούδια, την παραδοσιακή αρχιτεκτονική τους.

11. Ο ΟΗΕ κατατάσσει την Ελλάδα στην 35η θέση παγκοσμίως, καθώς τα περισσότερα αναπτυγμένα κράτη του κόσμου έχουν εξαλείψει το πρόβλημα του αναλφαριθμητισμού.

12. Η απώλεια εργασίας επηρεάζει αρνητικά και τις δύο αυτές συμπληρωματικές διαστάσεις της ζωής μας, τόσο τον «πραγματικό» κοινωνικό μας ρόλο όσο και την «υποκειμενική» αυτοεκτίμησή μας.

13. Η σάτιρα από τη μια μεριά ξεσκεπάζει την ανοησία και από την άλλη καυτηριάζει το κακό. Το γέλιο φωτίζει κάποιες ξεχασμένες πλευρές των προβλημάτων μας και μας ξεκουράζει.

14. Δεν μεταφέρονται μόνο γνώσεις από τα σχολικά βιβλία, αλλά επηρεάζεται και ο συναισθηματικός κόσμος του μαθητή.

15. Θεωρείται από την κοινή γνώμη αξιόπιστος πολιτικός, αν και από τη συμπεριφορά του αποδεικνύεται το αντίθετο.

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Ασκήσεις

ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ 1

Λαμβάνοντας υπόψη τις λέξεις/φράσεις που είναι τονισμένες στις παρακάτω προτάσεις να επιλέξετε τη σωστή απάντηση (τι δηλώνουν) σημειώνοντας Χ στο κατάλληλο τετραγωνάκι.

1. Το εμβόλιο **μπορεί να αποβεί** σωτήριο.

α. Βεβαιότητα ☐	γ. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐
β. Δυνατότητα ☐	δ. Πιθανότητα ☐
2. Ο Παύλος **σίγουρα δουλεύει** στο γραφείο του τέτοια ώρα.

α. Βεβαιότητα ☐	γ. Υπόθεση ☐
β. Δυνατότητα ☐	δ. Πιθανότητα ☐
3. **Θα ήταν** δύσκολα εκείνα τα χρόνια.

α. Βεβαιότητα ☐	γ. Πρόθεση ☐
β. Δυνατότητα ☐	δ. Πιθανότητα ☐
4. **Μπορεί** του χρόνου να πάμε στην Αφρική, αλλά δεν είναι σίγουρο.

α. Υπόθεση ☐	γ. Πιθανότητα ☐
β. Δυνατότητα ☐	δ. Βεβαιότητα ☐
5. **Ας είχα τα λεφτά του** και σου έλεγα εγώ τι θα τα έκανα.

α. Υπόθεση ☐	γ. Πιθανότητα ☐
β. Δυνατότητα ☐	δ. Βεβαιότητα ☐
6. **Μακάρι να τα καταφέρεις!**

α. Επιθυμία ☐	γ. Πιθανότητα ☐
β. Δυνατότητα ☐	δ. Ευχή ☐
7. **Να πάψουμε να αντιμετωπίζουμε** τις γυναίκες ως κατώτερες!

α. Επιθυμία ☐	γ. Πρόθεση ☐
δ. Ευχή ☐	β. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

8. Θα βρήκε κίνηση στον δρόμο, για να έχει καθυστερήσει με το αυτοκίνητο.

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Πρόθεση

β. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

δ. Πιθανότητα ☐

9. Δεν ξέρεις προφανώς τον λόγο για τον οποίο σε κάλεσα.

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

β. Δυνατότητα ☐

δ. Πιθανότητα ☐

10. Μετά τα τελευταία περιστατικά στο σχολείο ο Χ. **προτίθεται να** υποβάλει παραίτηση από τη θέση του υποδιευθυντή.

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Πρόθεση ☐

β. Επιθυμία ☐

δ. Υποχρέωση ☐

11. Ας πλύνει καμιά φορά το αυτοκίνητο!

α. Επιθυμία ☐

γ. Πρόθεση ☐

β. Ευχή ☐

δ. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

12. Θα πέρασες ωραία χτες το βράδυ, ε;

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Υπόθεση ☐

β. Δυνατότητα ☐

δ. Πιθανότητα ☐

13. Φέτος, λόγω του καιρού, **μπορεί / ίσως να έχουμε** μεγάλη παραγωγή λαδιού.

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Υπόθεση ☐

β. Δυνατότητα ☐

δ. Πιθανότητα ☐

14. **Πρέπει να** πάρω πτυχίο ως το τέλος του χρόνου.

α. Επιθυμία ☐

γ. Πρόθεση ☐

β. Ευχή ☐

δ. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

15. **Πρέπει να** πήρε πέρσι το πτυχίο του.

α. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

γ. Πιθανότητα ☐

β. Ευχή ☐

δ. Δυνατότητα ☐

16. **Πρέπει να** έβρεξε τη νύχτα.

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Υποχρέωση/αναγκαιότητα ☐

β. Δυνατότητα ☐

δ. Πιθανότητα ☐

17. Το κουδούνι **πρέπει να** χτύπησε στις 11:00 ακριβώς.

α. Βεβαιότητα ☐

γ. Πρόθεση ☐

β. Υποχρέωση / αναγκαιότητα ☐

δ. Πιθανότητα ☐

Να καταγράψετε τι δηλώνεται στις παρακάτω προτάσεις λαμβάνοντας υπόψη τις τονισμένες ορσεις. Στη συνέχεια, να ξαναγράψετε τις προτάσεις κάνοντας τις απαραίτητες μετατροπές, ώστε δηλώνεται ό,τι υποδεικνύεται στη δεξιά στήλη.

1. Ο Κ. θα δίνει εξετάσεις τώρα.

Δηλώνει	Μετατροπή σε βεβαιότητα

2. Κάνει πολύ κρύο. Θα χιονίζει τώρα στο χωριό.

Δηλώνει	Μετατροπή σε βεβαιότητα

3. Ας είχα αυτοκίνητο και θα έβλεπες τώρα πού θα ήμουν.

Δηλώνει	Μετατροπή σε ευχή

4. Δεν μπορείς να βγάζεις βέβαια συμπεράσματα για ένα θέμα που δεν γνωρίζεις καλά.

Δηλώνει	Μετατροπή σε υποχρέωση/αναγκαιότητα

5. Πρέπει να έχεις πολλά χρήματα για να τα ξοδεύεις τόσο εύκολα.

Δηλώνει	Μετατροπή σε βεβαιότητα

6. Τρέξτε να προλάβουμε!

Δηλώνει	Μετατροπή σε υπόθεση

7. Να αντισταθούμε! Να μη ζήσουμε ως σκλάβοι!

Δηλώνει

Μετατροπή σε δυνατότητα

8. Μπορούμε όμως να υποστηρίξουμε πως κινδυνεύουν να αναπτύξουν ναρκισσιστικά χαρακτηριστικά και οι χρήστες των ηλεκτρονικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

Δηλώνει

Μετατροπή σε βεβαιότητα

9. Η ελλαδική πολιτική ηγεσία κάνει τα πάντα για να ξαναφέρει πίσω τους ξενιτεμένους.

Δηλώνει

Μετατροπή σε υποχρέωση

10. Θα πρέπει, λοιπόν, να υπογραμμίσουμε πως όποιος ποστάρει συχνά selfies δεν είναι κατ' ανάγκη νάρκισσος.

Δηλώνει

Μετατροπή σε δυνατότητα

11. Ήταν ανάγκη να αποφασίσει γρήγορα τι έπρεπε να κάνει.

Δηλώνει

Μετατροπή σε επιθυμία

12. Πάντα επιθυμούμε –αυτή είναι η ουτοπία μας– να βρούμε έναν ιδεώδη κόσμο.

Δηλώνει

Μετατροπή σε υποχρέωση/αναγκαιότητα

13. Γίνεται φανερό, λοιπόν, η υπερ-αντιπροσώπευση του ναρκισσισμού στα κοινωνικά δίκτυα.

Δηλώνει

Μετατροπή σε δυνατότητα

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Ασκήσεις

ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ 1

- Α. Να εντοπίσετε τη νοηματική σχέση που δηλώνει καθεμία από τις τονισμένες διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις στα ακόλουθα αποσπάσματα και να δώσετε για καθεμία από αυτές μία άλλη διαρθρωτική λέξη / φράση που να δηλώνει την ίδια νοηματική σχέση.

1. Υπάρχει, **όμως**, και μια διαφορετική άποψη πάνω στο θέμα, εκείνων που πιστεύουν πως η μόδα είναι ομορφιά, πως δείχνει τον χαρακτήρα και ενισχύει τη φαντασία. Στο σχολείο η μόδα μπορεί να σου φτιάξει τη μέρα σου και να σου δίνει κίνητρο. **Φυσικά** τα ευχάριστα χρώματα δημιουργούν μια ευχάριστη διάθεση. **Επίσης**, το μοντέρνο εκφράζει τις πεποιθήσεις (αισθητικές, πνευματικές, ηθικές) και τον πολιτισμό των νέων μιας κοινωνίας σε μία συγκεκριμένη εποχή. **Κοντολογίς**, υπάρχει κάτι που πρέπει να γνωρίζουν οι μαθητές: μπορούν να περιποιούνται τον εαυτό τους όπως θέλουν, **γιατί** η ομορφιά είναι δικαίωμα όλων, αλλά χρειάζεται να βάζουν πάντα ένα όριο. Γιατί σίγουρα το σχολείο δεν είναι πασαρέλα.

[«Σχολείο ή πασαρέλα», από τον ημερήσιο Τύπο]

ΛΕΞΗ	όμως	Φυσικά	Επίσης	Κοντολογίς	γιατί
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

2. Η φίλα, κατά τον Αριστοτέλη, είναι αναγκαιότατο αγαθό. **Πρώτα** στους νέους: ο φίλος είναι ο παραστάτης που θα ενθαρρύνει και θα βοηθήσει τον νέο άνθρωπο να μην κάνει σφάλματα (λόγου χάρη ανοησίες, αστοχίες, απρέπειες), ο οδηγός στον σωστό δρόμο, ο επίκουρος στις κακοτοπιές της ζωής. **Έπειτα**, στους πολύ ηλικιωμένους: αυτοί **βέβαια** χρειάζονται την παρηγοριά, την περίθαλψη, τη φροντίδα του φίλου, **επειδή** δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους από σωματική ανεπάρκεια ή πνευματική αδυναμία. Τέλος, σε εκείνους που βρίσκονται στην ακμή της ηλικίας τους, ο φίλος είναι βοηθός στις καλές πράξεις, σύμβουλος και συνεργάτης στα ενάρετα έργα.

[Ευ. Π. Παπανούτσος, *Πρακτική Φιλοσοφία*, διασκευασμένο απόσπασμα από το κείμενο των Πανελλαδικών Εξετάσεων Εσπερινών ΕΠΑ.Λ, 2012]

ΛΕΞΗ	Πρώτα	λόγου χάρη	Έπειτα	βέβαια	επειδή
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

3. Η ενδυμασία μπορεί να δηλώνει την κοινωνική τάξη ενός ανθρώπου και τον ρόλο του μέσα στο φύλο του ανθρώπου. Για παράδειγμα, στον δυτικό πολιτισμό το φόρεμα αποτελούσε το χαρακτηριστικό γυναικείο ρούχο και τα παντελόνια το αντίστοιχο αντρικό. Η ενδυμασία μπορεί, επίσης, να δηλώνει την ηλικία, όπως συνέβαινε με τα κοντά παντελόνια που παλαιότερα τα φορούσαν μόνο τα αγόρια. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα ρούχα, ιδίως οι στολές, φανερώνουν το επάγγελμα ενός ατόμου. Άλλες φορές, η ενδυμασία δηλώνει ή την εθνικότητα (π.χ. οι χαρακτηριστικές εθνικές ενδυμασίες της Θρησκείας (π.χ. το μαντήλι που καλύπτει συχνά το πρόσωπο των μουσουλμάνων γυναικών) ή την ιδιότητα του ανθρώπου (π.χ. το ντύσιμο των χίπς).

[«Η ενδυμασία και η σημασία της για τον άνθρωπο», Οικιακή Οικονομία, ΙΤΥΕ «Διόφαντος», διασκέδαση]

ΛΕΞΗ	Επιπλέον	Για παράδειγμα	επίσης	ιδίως	ή...
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

4. Αν κάποιος αμφιβάλλει για τη σημασία της γλώσσας στη ζωή του, αρκεί να σκεφτεί για μια στιγμή πόσο απίστευτα περιορισμένος θα ήταν χωρίς τη γλώσσα. Οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με φίλους και γνωστούς εξαρτώνται προπάντων από τη γλώσσα. Εξάλλου, οι άνθρωποι σήμερα γνωρίζουν πολύ περισσότερα πράγματα από τους ανθρώπους των προηγούμενων γενεών. Αυτό συμβαίνει, διότι η γλώσσα βοήθησε το μεγαλύτερο μέρος της γνώσης να περάσει από τη μια γενιά στην άλλη. Άρα το να γνωρίζεις καλά τη γλώσσα είναι απολύτως απαραίτητο.

[M. W. Eysenck, Βασικές Αρχές Γνωστικής Ψυχολογίας, Gutenberg, 2010, διασκέδαση]

ΛΕΞΗ	Αν	προπάντων	Εξάλλου	διότι	Άρα
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

5. Ο πολιτισμός είναι, λοιπόν, ένας τρόπος σύλληψης, οργάνωσης και ταξινόμησης της πραγματικότητας, ο οποίος ταιριάζει σε μια συγκεκριμένη ανθρώπινη κοινότητα. Όμως, ο τρόπος αυτός δεν είναι ούτε μοναδικός, ούτε κατ' ανάγκη και ο πιο αντικειμενικός, μιας και αποτελεί μια πραγματικότητα που ισχύει για τα μέλη μίας μόνο συγκεκριμένης κοινότητας. Τα άτομα ταυτίζονται με το πολιτιστικό σύστημα μέσα στο οποίο έχουν ανατραφεί και διαμορφωθεί. Γι' αυτόν τον λόγο, θεωρούν πως οι δικές τους αντιλήψεις είναι οι πιο ορθές και αντικειμενικές. Κρίνοντας, δηλαδή, μέσα από το δικό τους πολιτιστικό μικροσύμπαν, δεν μπορούν να αντιληφθούν ότι κάτι που είναι για αυτούς σωστό, ορθό ή αποδεκτό είναι δυνατόν να μην ισχύει στο πλαίσιο ενός άλλου πολιτισμού, ο οποίος λειτουργεί με διαφορετικές αρχές και αξίες.

N. Μήτσης, Στοιχειώδεις αρχές και μέθοδοι της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας. Εισαγωγή στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας, διασκέδαση

άλλο, τόσα τα εγγόνια, τόσα τ' αδέρφια, να μη μείνει κανένας παραπονεμένος. Παραζαλισμένοι, όμως, από την Κίρκη των χρημάτων, μεταμορφώνονται σταδιακά και **τελικά** διακόπτουν τη νοητή διανομή και λένε το μεγάλο όχι: «Σιγά μην τους τα δώσω...».

[Παντελής Μπουκάλας, «Σιγά μην τους τα δώσω...», από τον ημερήσιο τύπο]

ΛΕΞΗ	βέβαια	δείγμα	χάρη στην εύνοια	όμως	τελικά
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

9. Από τότε το Δίκτυο άρχισε να απορροφά τη δύναμη και το κύρος του κράτους **αλλά και** να γίνεται σιγά σιγά στίβος αμφισβήτησής του. Γιατί, **όπως** οι καταναλωτές είδαν στην αρχή το ηλεκτρονικό εμπόριο σαν ευκαιρία για ενημέρωση και **αργότερα** προχώρησαν σε εμπορικές συναλλαγές μέσω Δικτύου, έτσι και οι πολίτες, που **στην αρχή** μπορούσαν μόνο να πληροφορούνται για τη διακυβέρνησή τους, θα απαιτήσουν κάποτε την άμεση δημοκρατία, που το Δίκτυο καθιστά εφικτή. Όσο για τις ανελεύθερες χώρες, αυτές με το δίκιο τους βλέπουν το Δίκτυο σαν τον πιο αμείλικτο εχθρό. **Κοντολογίς**, όλες οι κυβερνήσεις νιώθουν τη θανάσιμη απειλή του Δικτύου, αλλά πώς να ξεριζώσουν την ίδια τους την καρδιά;

[Χρ. Παπαδημητρίου, «Ένα δίκτυο για όλους», από τον ημερήσιο τύπο]

ΛΕΞΗ	αλλά και	όπως... έτσι	αργότερα	στην αρχή	Κοντολογίς
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

10. Οι τεχνικές λεπτομέρειες, **όπως** το κακής ποιότητας χαρτί, η άνιση κατανομή του μελανιού και γενικά χαμηλής στάθμης παραγωγή του βιβλίου, επηρεάζουν την αναγνωσιμότητά του, τη διάθεση, δηλαδή και τα κίνητρα του αναγνώστη να το διαβάσει. Ένα βιβλίο μπορεί να φαντάζει μωρουδίστικο εξαιτίας ή του σχήματος ή του μεγέθους των τυπογραφικών στοιχείων. **Αντίθετα**, άλλο μπορεί να φαίνεται μη ελκυστικό **λόγω** του μήκους των στίχων του και της μονοτονίας της τυπογραφίας του κι άλλα μπορεί να φαίνονται «φτηνά» και ανάξια λόγου εξαιτίας λανθασμένων επιλογών για λόγους οικονομίας, όπως η κακή ποιότητα του χαρτιού ή ένα φτωχικό εξώφυλλο.

[Τζων Σπινκ, *Τα παιδιά ως αναγνώστες*, διασκευή]

ΛΕΞΗ	όπως	δηλαδή	ή... ή...	Αντίθετα	λόγω
ΔΗΛΩΝΕΙ					
ΑΝΤΙΚΑΤΑΣΤΑΣΗ					

Β. Να συμπληρώσετε τα κενά στα παρακάτω αποσπάσματα με τις κατάλληλες διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις, ώστε να εξασφαλίζεται η συνοχή του κειμένου και να εντοπίσετε τι δηλώνει καθεμία από αυτές.

1. πρώτα απ' όλα, βέβαια, έπειτα, τέλος, γιατί

Τυπικά, η δημοκρατία βασίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας, στη διάκριση των εξουσιών και στους θεσμούς. Αυτά, (1) είναι τα τυπικά, τα επιφανειακά γνωρίσματά της. (2) εκτός απ' αυτά, υπάρχουν και άλλα, εξίσου ή και πιο σημαντικά, τα ουσιαστικά γνωρίσματά της, που αποτελούν το βάθος και τα ακλόνητα ερείσματά της. Και (3) η ελεύθερη διάνοια του πολίτη, που προϋποθέτει γνώση, ορθή κρίση, ελεύθερη σκέψη και έκφραση, γενικότερη πνευματική καλλιέργεια και ευαισθησία για τις αξίες της ζωής. (4) η υπευθυνότητα, που ταιριάζει σε ελεύθερους πολίτες οι οποίοι ξέρουν όχι μόνο να διεκδικούν τα δικαιώματά τους, αλλά και να εκπληρώνουν συνειδητά τις υποχρεώσεις τους προς την Πολιτεία. (5) η ισοπολιτεία, η αξιοκρατία και ο σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων, στοιχεία που δηλώνουν την ύπαρξη ελευθερίας και δικαιοσύνης.

[Απόσπασμα άρθρου από το διαδίκτυο]

	1	2	3	4	5
ΛΕΞΗ					
ΔΗΛΩΝΕΙ					

2. άλλωστε, καθώς, από την άλλη πλευρά, λόγω, λοιπόν

Θα πρέπει, (1), να υπογραμμίσουμε πως όποιος ποστάρει συχνά selfies δεν είναι κατ' ανάγκη νάρκισσος. (2), θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως ο ναρκισσισμός, (3) των εγγενών του χαρακτηριστικών, προδιαθέτει σε αυξημένα επίπεδα δραστηριότητας στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, (4) και στη χρησιμοποίησή τους για τη διατύπωση ενός κατά πολύ περισσότερο εαυτο-προβάλλοντος περιεχομένου (self-promoting content). (5), τόσο το Facebook όσο και τα υπόλοιπα ψηφιακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης ευνοούν, λόγω των δομικών χαρακτηριστικών τους, την αυτο-προβολή, μέσω αυτοπεριγραφών.

[Χρίστος Λιάπης, «Τα κοινωνικά δίκτυα θρέφουν τον ναρκισσισμό των χρηστών», εφ. Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ]

	1	2	3	4	5
ΛΕΞΗ					
ΔΗΛΩΝΕΙ					

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Ασκήσεις

ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ 1

- A. Να καταγράψετε τα δομικά μέρη και τον τρόπο/τους τρόπους ανάπτυξης των ακόλουθων παραγράφων, παραθέτοντας τις διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις και τα αντίστοιχα χωρία που επιβεβαιώνουν τον συγκεκριμένο τρόπο ανάπτυξης.

1. Συνηθισμένα μέσα για την πρόκληση συναισθημάτων του ακροατηρίου με στόχο την πειθώ είναι η περιγραφή και η αφήγηση. Για παράδειγμα, ένας βουλευτής που εισηγείται αύξηση των πολεμικών δαπανών στην προσπάθειά του να πείσει, διεγείρει τον φόβο του ακροατηρίου για την ασφάλεια της χώρας περιγράφοντας παραστατικά τον εκσυγχρονισμένο πολεμικό εξοπλισμό του γειτονικού εχθρικού κράτους, σε αντίθεση με τον απαρχαιωμένο της δικής τους χώρας. Αντίστοιχα, ένας δικηγόρος περιλαμβάνει στην υπεράσπισή του αφήγηση των δραματικών γεγονότων που οδήγησαν τον ανήλικο κατηγορούμενο στην κλοπή, με στόχο να προκαλέσει τον οίκτο των δικαστών και τον μετριασμό της ποινής του κατηγορουμένου.

[Εκφραση – Έκθεση Γ' Λυκείου, ΙΤΥΕ «Διόφαντος»]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

2. Μια ανθρώπινη ψυχή χωρίς την πρέπουσα παιδεία μοιάζει με ένα μάρμαρο λατομείου, που δεν αποκαλύπτει καμιά από τις ομορφιές του, ως τη στιγμή που η τέχνη του μαρμαρά αποκαλύπτει τα χρώματά και φέρει στο φως κάθε απόχρωση, κηλίδα και φλέβα που περνά μέσα απ' τον κορμό του. Με τον ίδιο τρόπο και η παιδεία, όταν επενεργήσει πάνω σ' ένα έξοχο πνεύμα, μας αποκαλύπτει όλες τις κρυφές αρετές και τα προτερήματά του, που χωρίς μια τέτοια βοήθεια δεν θα μπορούσαν να βγουν στο φως. Χρειάζεται, λοιπόν, ο άνθρωπος την Παιδεία, όπως το μάρμαρο τον τεχνίτη.

[N. Γρηγοριάδης, Η παράγραφος, διασκευή]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

3. Τα εγχειρίδια της λογικής ορίζουν το επιχείρημα ως διαλογισμό ή σειρά αλληλένδετων διαλογισμών, που συντίθεται για να αποδείξει την αλήθεια ή το ψεύδος μιας πρότασης, μιας υπόθεσης ή ενός ισχυρισμού. Πρόκειται δηλαδή για μια λογική κατασκευή που γίνεται για να βεβαιώσει ή για να ανασκευάσει μια κρίση, ξένη συνήθως, αλλά κάποτε και δική μας, η οποία με τη διατύπωσή της δεν αποκλείει την αμφιβολία. Αρα το νόημα, επομένως και η αξία ενός επιχειρήματος, είναι η μυστική του δύναμη.

[Ευ. Π. Παπανούτσος, «Η τέχνη του επιχειρήματος», στο: *Η κρίση του πολιτισμού μας*, διασκευή]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

4. Η ίδια η βιολογική διαφορά των δύο οργανισμών, του παλιού και του νέου, τους οδηγεί σε διαφορετική θεώρηση του κόσμου και σε ανταγωνιστική στάση μέσα στη ζωή. Ο νέος κινείται προς τα εμπρός, ο ηλικιωμένος, όταν δεν γυρίζει πίσω, προσπαθεί να συγκρατήσει το παρόν, αυτό που του εξασφαλίζει την ύπαρξή του, να συντηρήσει όσα κατόρθωσε να αποκτήσει. Η συντηρητική στάση είναι αυτονόητη για τον άνθρωπο μιας κάποιας ηλικίας, που με τα χρόνια έχει εξαντλήσει πολλές από τις πιο ζωτικές δυνάμεις του και οδεύει προς την αναπόφευκτη φθορά. Και ενώ ο ώριμος άνθρωπος κινείται προς τα περασμένα, ωραιοποιώντας καθετί που συνδέεται με τη δική του ωραία περίοδο της νιότης, ο νέος ατενίζει μπροστά, το μέλλον, και πιστεύει πως μπορεί και πρέπει να το κάνει καλύτερο από το παρόν. Ο νέος, με ακέραιες όλες τις δυνάμεις του, πιστεύει πως έχει τη δύναμη και την υποχρέωση να κατακτήσει τον κόσμο που ανοίγεται μπροστά στα έκπληκτα μάτια του. Και προπάντων νιώθει πως μπορεί και πρέπει να ζήσει αυτό που λέγεται ζωή.

[Μανόλης Ανδρόνικος, *Η πάλη των γενεών*, *Ελληνική Κιβωτός*, διασκευή]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

7. Μια πιο προσεκτική ματιά αποκαλύπτει ότι η διαδικτυακή επαφή συχνά λειτουργεί ως υποκατάστατο της πραγματικής ανθρώπινης επικοινωνίας και δεν εμφανίζει τα συναισθηματικά οφέλη μιας συνάντησης από κοντά. Και αυτό, επειδή στις ιστοσελίδες κοινωνικής δικτύωσης οι νέοι προωθούν μια ταυτότητα εικονική –όπως οι ίδιοι θα ήθελαν να είναι– και όχι πραγματική, διαμορφώνουν εικονικές ταυτότητες, συνήθειες και φιλίες και καθίστανται πιο ατομικιστές και νάρκισσοι, καθώς «πλάθουν» τον εαυτό τους με τα προφίλ τους. Επιπλέον, στον χώρο των προσωπικών σχέσεων υπάρχει ανησυχία για τη λέξη «φίλοι», διότι πολλούς από αυτούς δεν τους ξέρουμε. Επομένως, η εικονική επικοινωνία απέχει από την έννοια της συναναστροφής μεταξύ φίλων για την ανταλλαγή απόψεων, σκέψεων κ.λπ. και αποτελεί μία «παράσταση» σε ένα εικονικό κοινό με κριτές αντί για πραγματικούς φίλους.

[Άρθρο από τον ημερήσιο Τύπο, διασκευή]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

8. Η αξιολόγηση μπορεί να διακριθεί σε ατομική και συγκριτική, ανάλογα με το αν περιορίζεται σε ένα άτομο, ή, αντίθετα, επεκτείνεται στη σύγκριση των ικανοτήτων του ενός μαθητή με των άλλων μαθητών της τάξης, του σχολείου, της ηλικίας του κ.λπ. Πιο συγκεκριμένα, η ατομική αξιολόγηση στοχεύει στο άτομο και την ιδιαιτερότητά του· στα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζει, στη βελτίωση ή όχι της προσπάθειάς του κ.λπ. Φυσικά μια αξιολόγηση τέτοιου είδους δεν μπορεί να στηρίζεται σε βαθμούς, αλλά εκφράζεται με σχόλια. Η συγκριτική αξιολόγηση, απ' την άλλη μεριά, καλύπτει τις τυπικές ανάγκες της αξιολόγησης στην εκπαίδευση: οι μαθητές τοποθετούνται σε μια βαθμολογική κλίμακα, και οι «ικανότεροι» (αυτοί που βρίσκονται στις υψηλότερες βαθμίδες της κλίμακας) επιλέγονται τελικά για κάποιες θέσεις σε ΑΕΙ (Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα).

[Εκφραση - Έκθεση Β' Λυκείου, ΙΤΥΕ «Διόφαντος»]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

5. Δεν χρειάζονται ειδικές αναλύσεις για να γίνουν αντιληπτές οι συνέπειες από τις πληθυσμιακές εξελίξεις στον πλανήτη μας. Η πληθυσμιακή αύξηση προκαλεί εντάσεις που δεν ελέγχονται εύκολα και περιλαμβάνουν ισχυρή την πιθανότητα πολέμων. Παράλληλα, μεγαλώνουν βιοτικές ανισότητες σε τούτο ή σε εκείνο το σημείο του πλανήτη μας, ενώ η ανάπτυξη, υπό την πίεση των πραγμάτων, γίνεται χωρίς κανόνες και έχει, ως εκ τούτου, καταστροφικές επιπτώσεις. Φαίνεται ότι η εντολή «Αυξάνεσθε και πληθύνετε και κατακυριεύσατε την γην» δεν περιείχε και τόση θεϊκή σοφία.

[Γιώργος Γραμματικάκης, *Η Κόμη της Βερενίκης*, διασκευή]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

6. Ήρθε η ώρα για την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις χώρες του κόσμου. Η ανάγκη για την κατάργηση γίνεται ολοένα και πιο επιτακτική. Παντού η εμπειρία δείχνει ότι η εκτέλεση της θανατικής ποινής αποκτηνώνει αυτούς που εμπλέκονται στη διαδικασία της, ενώ πουθενά δεν έχει αποδειχτεί ότι αυτή είναι αποτελεσματικό μέσο για την καταστολή του εγκλήματος ή της πολιτικής βίας. Στη μία χώρα μετά την άλλη, η θανατική ποινή επιβάλλεται δυσανάλογα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες και εφαρμόζεται κυρίως σε βάρος των φτωχών ή των φυλετικών και εθνικών μειονοτήτων. Τέλος, συχνά χρησιμοποιείται ως μέσο πολιτικής καταπίεσης ή εφαρμόζεται και επιβάλλεται με αυθαίρετο τρόπο.

[«Όταν η πολιτεία σκοτώνει... Η θανατική ποινή παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα»
Έκφραση – Έκθεση Γ' Λυκείου, ΙΤΥΕ «Διόφαντος»]

Δομή	Θεματική περίοδος
	Σχόλια/λεπτομέρειες
	Κατακλείδα
Τρόπος ανάπτυξης	
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις	

9. Η φασιστική πίστη αντίκειται στην αναλυτική κριτική. Στον σύγχρονο πολιτισμό, η επιστημονική γνώση επαινεί τη διαφωνία ως μέθοδο βελτίωσης της γνώσης. Για τον φασισμό, η διαφωνία είναι προδοσία. Το κριτικό πνεύμα κάνει διακρίσεις μεταξύ των εννοιών και αναζητά τη διαφωνία ως σημάδι ποικιλομορφίας. Αντίθετα, ο φασισμός καλλιεργεί και αναζητεί την ομοιομορφία, οξύνοντας τον φυσικό φόβο του διαφορετικού. Η πρώτη έκκληση ενός φασιστικού κινήματος είναι η έκκληση ενάντια στην «παρείσακτους. Επομένως, ο φασισμός είναι εξ ορισμού δογματικός και ρατσιστικός.

[Umberto Eco, «Τα τυπικά χαρακτηριστικά του πρωτο-φασισμού», διάσκεψη]

Δομή	Θεματική περίοδος
	Σχόλια/λεπτομέρειες
	Κατακλείδα
Τρόπος ανάπτυξης	
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις	

10. Δεν αγνοεί κανένας τις αιτίες της αλματώδους αύξησης της εγκληματικότητας, που «επιβάλλει» στον πολλαπλασιασμό των φυλακών: συρροή μυριάδων απόκληρων στις πανάθλιες συνοικίες των μεγαλουπόλεων, τεράστια ψαλίδα ανάμεσα στην αστραφτερή χλιδή των μεν και στην έσχατη εξαθλίωση των δε, πληθμονή βίας και ελεύθερη οπλοφορία που, όλα, κάνουν την προσφυγή στο έγκλημα, φανερό και «εύκολο» μέσο επιβίωσης, επιβολής και αφανισμού.

[Μάριος Πλωρίτης, «Αντί σχολεία φυλακής», από τον Τύπο]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

11. Ο πολιτισμός μας έχει δυο όψεις: την υλική και την πνευματική. Η πρώτη αποβλέπει στην εξυπηρέτηση των υλικών αναγκών του ανθρώπου και περιλαμβάνει όλα τα ορατά επιτεύγματά του, από τα ατελή παλαιολιθικά εργαλεία μέχρι την τηλεόραση και τους υπολογιστές. Η δεύτερη έχει στόχο να ικανοποιήσει τις πνευματικές ανησυχίες του ανθρώπου, να απαντήσει στα προαιώνια ερωτήματά του για τη ζωή, τον θάνατο, τη φύση, την αλήθεια την ελευθερία. Εκφράζεται κατά κύριο λόγο με την επιστήμη και την τέχνη.

[Ευ. Π. Παπανούτσος, *Η κρίση του πολιτισμού μας*, διασκευή]

Δομή	Θεματική περίοδος	
	Σχόλια/λεπτομέρειες	
	Κατακλείδα	
Τρόπος ανάπτυξης		
Χωρία / διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις		

12. Με τη συνδρομή των νέων τεχνολογιών τα πολιτισμικά ή εθνικά μαθήματα του εκπαιδευτικού συστήματος μιας χώρας μπορούν να διδαχθούν με νέους ελκυστικούς, ανανεωμένους και ουσιαστικούς τρόπους. Για παράδειγμα, διδάσκοντας την ιστορία μιας περιόδου, μπορείς μαζί με τις πληροφορίες για τα γεγονότα και τα πρόσωπα να παρουσιάζεις χάρτες, πορείες, σχέσεις, παράλληλα γεγονότα της ιστορίας γειτονικών χωρών ή, σε πολιτιστικό επίπεδο, να δίνεις συγχρόνως πληροφορίες για τη λογοτεχνία, τις επιστήμες, τις τέχνες, την παράδοση, τη θρησκεία, τη γλώσσα ενός λαού με εικόνα, με ήχο και φυσικά με κείμενο.

[Γ. Μπαμπινιώτης, «Νέες τεχνολογίες και ποιοτική παιδεία», άρθρο από τον Τύπο]

ΑΠΟ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Ασκήσεις

ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ 1

Να αντιστοιχίσετε τα αποσπάσματα της ΣΤΗΛΗΣ Β με το αντίστοιχο σχήμα λόγου της ΣΤΗΛΗΣ Α. Ορισμένα στοιχεία της ΣΤΗΛΗΣ Α αντιστοιχούν σε περισσότερα από ένα στοιχεία της ΣΤΗΛΗΣ Β.

ΣΤΗΛΗ Β (Αποσπάσματα)	ΣΤΗΛΗ Α (Σχήματα λόγου)	
1. Όταν έφευγαν τα καράβια, σφύριζαν σαν μεγεθυμένες καραμούζες.		4
2. Είμαστε ρεαλιστές, επιδιώκουμε το αδύνατο! (Seamos realistas, pidamos lo imposible! - Τσε Γκεβάρα)		5
3. Διαβάζουμε Σολωμό.		6
4. Τη νύφη, οπού είναι καλύτερη από το μάλαμα.	α. Υπαλλαγή	
5. Δεν είναι λίγες οι επικρίσεις που δέχονται οι επιστήμονες τα τελευταία χρόνια.	β. Υπερβατό	7.
6. Κατηγορούμε τους επιστήμονες ότι δεν έχουν καρδιά και συνείδηση.	γ. Μεταφορά	8.
7. Κλαίνει τα δέντρα, κλαίνει τα βουνά.	δ. Παρομοίωση	
8. Απ' της Ανδριανούπολης τα μέρη.	ε. Συνεκδοχή	9.
9. Καταλαβαίνω από μέταλλα, βρίσκω φιλόνια, ανοίγω γαλαρίες, κατεβαίνω στα πηγάδια, δε φοβούμαι.	στ. Ετυμολογικό σχήμα	
10. Δεν είχε στεριώσει καλά και έμοιαζε με τον κισσό, που, όταν χάνει το καλάμι του, πέφτει και σέρνεται πια στο χώμα.	ζ. Ασύνδετο	10.
11. Ο νόμος τιμωρεί τους παραβάτες.	η. Προσωποποίηση	
12. Η φυλακή τα έχασε, όλοι νομίσαμε πως μας παίρνουν για εκτέλεση.	θ. Λιτότητα	11. «
13. Κύματα κόσμου το ένα πίσω απ' το άλλο, χωρίς στεφάνι άσπρου αφρού στην κορυφή τους.	ι. Οξύμωρο	12. «
14. Ονειρεύτηκε να απλώσει τα νύχια του στο καινούριο χώμα και να βγάλει ρίζες.	ια. Υπερβολή	13. «
15. Τ' αντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε του γονιού σας.	ιβ. Μετωνυμία	14. «/
16. Βαρώντας γύρου ολόγουρα, ολόγουρα και πέρα.	ιγ. Παρήχηση	15. «Λ
17. ...φαλακρή, λες και της έξυσες το ηλίθιο κεφάλι της με γυαλόχαρτο.		16. «Ε
18. Σκοτεινό φως.		17. «..
19. Ο άνδρας ανδρώνεται με το κάπνισμα.		
20. Να βάλω ένα κεραμίδι πάνω απ' το κεφάλι μου.		

Στα παρακάτω αποσπάσματα να εντοπίσετε τα σχήματα λόγου και να εξηγήσετε το περιεχόμενό τους.

1. «να θέλει να καρφώσει στο μυαλό μας τη γραμματική» (ο δάσκαλος).
2. «Ακούστε πώς σφυρίζει ετούτος ο άνεμος /είναι χαρούμενος, χαρούμενος, χαρούμενος».
3. «Κάνα δυο μήνες μετά την εκτέλεση του Μιχάλη, ακούμε απ' το μεγάφωνο τα ονόματά μας. Η φυλακή τα 'χασε, όλοι νομίσαμε πως μας παίρνουν για εκτέλεση».
4. «Η ζωή μου σκόρπισε σαν τα κεχλιμπάρια που τους κόπηκε η κλωστή».
5. «Είμαι αθάνατος, Μπάρον, αθάνατος! Ξέρεις τι σημαίνει αυτό; Δεν θα γεράσω ποτέ. Δε θα πεθάνω ποτέ. Βλέπεις με τι έχεις να κάνεις, Μπάρον; Έναν αθάνατο».
6. «Ο Ανδρέας, δεν θυμάμαι αν το έχω ήδη πει, δεν είναι υπαρκτό πρόσωπο. Είναι πλάσμα της φαντασίας μου. Χρειαζόμουν έναν φίλο και, μια και δεν έβρισκα κανέναν πρόθυμο να μου κάνει παρέα, έπλασα τον Ανδρέα. Όπως ο θεός έπλασε την Εύα, για να μην είναι μόνος του ο Αδάμ στον Παράδεισο».
7. «Λίγο καιρό αργότερα, η μαμά είχε την έμπνευση να μου προτείνει να φτιάξω facebook. 'Θα δεις πόσους φίλους θα αποκτήσεις' με διαβεβαίωσε. Βατερλό. Δεν μου ζήτησε κανείς να γίνει φίλος μου».
8. «Του έδειξα στην άλλη άκρη της αίθουσας. Σ' ένα τραπέζι ένας χάρτης και από πάνω σκυμμένοι άντρες να τον περιεργάζονται. 'Παίζουν τον πόλεμο. Παιδιά με στρατιωτάκια' απάντησε περιφρονητικά εκείνος».
9. «Καθισμένες σ' ένα πεζοδρόμιο, έβλεπαν να περνά μπροστά τους κόσμος και κοσμάκης, με βήματα αργά και τελετουργικά, γυναίκες και άντρες συντεταγμένοι σε ευδιάκριτες ομάδες που διαδέχονταν η μία την άλλη ακατάπαυστα, σαν κύματα θαλάσσης».
10. «Οι δύο γυναίκες διάβαζαν από κοντά τις μικρές εκείνες φράσεις. Φράσεις που απαιτούσαν δίκιο, φράσεις που φοβέριζαν, φράσεις που υπενθύμιζαν, φράσεις που τους έφερναν λυγμούς».
11. «τώρα καμiónια κουβαλάν στα ναυπηγεία / άδεια κορμιά, σιδερικά, παιδιά κι ελάσματα».
12. «Όπως η μέλισσα γύρω από ένα άγριο / λουλούδι, όμοια κι εγώ. Τριγυρίζω /διαρκώς γύρω απ' τη λέξη».
13. «Κι ερχότανε κι ο πυρετός κάθε που νύχτωνε / Σε τυραννούσε καλοκαίρι και χειμώνα [...] / σου λείπει η σκόνη η λευκή...».
14. «Αντίς να γνέθει κανένας σύγνεφα, καλύτερα να γνέθει μαλλί να κάνει βράκα για τον κώλο του».
15. «Μήτε βαθύς στες σκέψεις ήταν, μήτε τίποτε / Ένας τυχαίος, αστείος άνθρωπος».
16. «Έχουν δίκιο, σκέφτομαι τότε, οι σοφοί μας του καφενεϊού. Τι μου χρειάζονται αυτά που αγοράζω;».
17. «...λες και τα ζωγραφίσματά του εμιλούσαν».

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ

1ο ΜΕΡΟΣ:

ΓΙΑ ΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

1. Κειμενικά είδη²¹

Τα κείμενα παράγονται και νοηματοδοτούνται πάντοτε μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο περιλαμβάνει το σύνολο των αντιλήψεων, των αξιών, των στάσεων κ.λ.π. φέρουν οι ομιλητές/-τριες στην κοινωνική τους αλληλεπίδραση. Ως προϊόντα μιας κοινωνικής διαδικασίας μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε είδη, ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίον παράγονται και χρησιμοποιούνται από τα μέλη ενός πολιτισμού για την επίτευξη της επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τους Knappp και Watkins (2005), τα σχολικά κειμενικά είδη είναι πρωτίστως κείμενα γλωσσικές διαδικασίες με σαφή κοινωνικό στόχο, που αποτυπώνονται σε αντίστοιχα μέσα - τύπους κειμένων (βλ. Πίνακα 1). Η κατηγοριοποίησή τους βασίζεται στην ικανότητα εφαρμογής των σχετικών κειμενικών και γραμματικών γνώσεων για να παραχθούν και κείμενα. Επομένως, για την εκπαίδευση γίνεται κεντρική η κατανόηση της τυπικής και λειτουργικής πλευράς της γραμματικής (τι είναι πιθανό να ειπωθεί και πώς λειτουργεί). Στην προοπτική, τα σχολικά κειμενικά είδη κατηγοριοποιούνται ως εξής:

A) Περιγραφή

Ως κοινωνική διαδικασία οργανώνει τα πράγματα σε καθημερινά και τεχνικά πλαίσια να πραγματώνεται σε προσωπικές/κοινές και τεχνικές περιγραφές, σε πληροφοριακές σημειώσεις, εκθέσεις-αναφορές και ορισμούς.

Η δομή της περιγραφής

Η διαδικασία της περιγραφής ξεκινά συνήθως από την ονομασία του περιγραφόμενου κειμένου, ακολουθεί η ταξινόμησή του σε κάποιο γένος και καταλήγει στην παρουσίαση των ιδιοτήτων, των λειτουργιών του κ.λπ.

Η γλώσσα της περιγραφής

- Ρήματα: τα ρήματα στην περιγραφή, επειδή αυτή οργανώνεται στον χώρο του χρόνου, βρίσκονται συνήθως στον ενεστώτα και είναι συχνότατα συνδετικά, ότε είναι η ταξινόμηση και η παράθεση χαρακτηριστικών, δράσης για περιγραφή συμπεριφοράς ή κρίσης για την απόδοση υποκειμενικών σχολίων.
- Επίθετα: αποτελούν το κυριότερο συστατικό της γλώσσας σε μια περιγραφική διαδικασία. Πρέπει να χαρακτηρίζεται από ακρίβεια. Τα επίθετα λοιπόν αποδίδουν τις ιδιότητες των περιγραφόμενων αντικειμένων.

²¹ Σύμφωνα με τη σχολική Γραμματική της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, από τα γένη λόγου (αφήγηση, επιχειρηματολογία) παράγονται τα «κειμενικά είδη» ή «είδη λόγου». (σ. 176 - 177). Ωστόσο, σύμφωνα με το ΠΣ, τα κειμενικά είδη (genres) καταγράφονται ως γενικές διαδικασίες επικοινωνίας, αφήγησης, επιχειρηματολογίας και οδηγίων.

«Εμείς και οι άλλοι...»

- Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: κειμενικοί δείκτες, επιρρηματικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν τον χώρο (πάνω, κάτω, μπροστά, πίσω, αριστερά, δεξιά κ.λπ.).

Β) Εξήγηση

Ως κοινωνική διαδικασία ερμηνεύει, μέσω της ακολουθίας/διαδοχής, τα φαινόμενα σε σχέσεις χρονικότητας ή και αιτιότητας.

Η δομή της εξήγησης

Το εισαγωγικό στάδιο της εξήγησης περιλαμβάνει συνήθως την κατηγοριοποίηση και περιγραφή του φαινομένου, του γεγονότος ή της έννοιας. Το κυρίως επεξηγηματικό μέρος αποτελείται από τη διαδοχή των βημάτων/διαδικασιών που οργανώνονται σε χρονική ή αιτιολογική σειρά και αποδίδουν το «πώς» και το «γιατί» του φαινομένου. Το τελευταίο (συνήθως προαιρετικό) στάδιο περιέχει προσωπικές παρατηρήσεις, κρίσεις και ερμηνείες του πομπού.

Η γλώσσα της εξήγησης

Η γλώσσα της εξήγησης παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Κοινά ουσιαστικά (συνήθως αφηρημένα), καθώς η εξήγηση αναφέρεται σε συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν ευρύτερες κατηγορίες φαινομένων, γεγονότων ή εννοιών.
- Ρήματα (συνήθως σε ενεστώτα χρόνο) δράσης και ρήματα σκέψης.
- Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν χρονικές και αιτιολογικές σχέσεις.
- Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως), καθώς συχνά η εξήγηση παίρνει τον χαρακτήρα των οδηγιών ή της επιχειρηματολογίας.

Γ) Οδηγίες

Ως κοινωνική διαδικασία οι οδηγίες αποτελούν λογικές ακολουθίες, με τις οποίες καθοδηγούνται πράξεις ή συμπεριφορές · διακρίνονται σε διαδικαστικά (π.χ. οδηγίες χρήσης) και μη διαδικαστικά κείμενα (π.χ. συμβουλές για υποψήφιους/-ιες, που μπορεί να ανήκουν και στην επιχειρηματολογία).

Η δομή των οδηγιών

Οι διαδικαστικές οδηγίες ακολουθούν συνήθως ένα τυπικό οργανωτικό πρότυπο. Το κείμενο ξεκινά με την αναφορά στον στόχο της δράσης (συχνά και στον τίτλο) και ακολουθεί μία σύντομη εισαγωγή, η οποία άλλοτε εξηγεί το περιεχόμενο των οδηγιών, άλλοτε προτρέπει τον δέκτη να εστιάσει την προσοχή του στο περιεχόμενο των οδηγιών που θα ακολουθήσουν. Στη συνέχεια παρατίθεται μία λίστα με τα μέσα, συστατικά, υλικά κ.λπ., συνήθως με τη σειρά χρήσης τους. Το στάδιο αυτό συχνά παραλείπεται (π.χ. στις οδηγίες χρήσης μιας συσκευής). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην ακολουθία των βημάτων που καθορίζουν το «πώς» ο στόχος θα επιτευχθεί. Και τα τρία στάδια (στόχος - υλικά - εκτέλεση) μπορεί να συνοδεύονται από σχόλια ή εικόνες, σκίτσα κ.λπ. ή και να αριθμούνται.

Οι μη διαδικαστικές οδηγίες διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς την οργάνωσή τους κι έτσι,

ό,τι τις χαρακτηρίζει είναι η ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας. Κοινό τους χαρακτηριστικό σε αυτές η αρχική αναφορά στον στόχο. Ωστόσο η σειρά των προτροπών δεν φαίνεται να δραματίζει εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς ο πομπός παρέχει στον δέκτη διαφορετικές πληροφορίες και επιχειρήματα χωρίς αυστηρότητα και δογματισμό.

Η γλώσσα των οδηγιών

Τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι μη διαδικαστικές οδηγίες παρουσιάζουν ορισμένα χαρακτηριστικά στη γλώσσα:

- Άμεσες ή έμμεσες (με τη χρήση αναφοράς ή έλλειψης) προσφωνήσεις.
- Ρήματα δράσης, για να αποδοθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για την επίτευξη του σκοπού.
- Ρήματα σε ενεστώτα χρόνο (για να δημιουργεί η αίσθηση διαχρονικότητας) και (σε περίπτωση προστακτικής ή προτρεπτικής υποτακτικής).
- Α' πληθυντικό πρόσωπο, που δίνει έναν τόνο οικειότητας στο κείμενο και εντάσσει τον δέκτη στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη.
- Επιρρήματα που χρησιμοποιούνται, για να τροποποιηθούν σημασιολογικά τα ρήματα προστεθούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης του στόχου.
- Χρονικές διαρθρωτικές/συνδετικές λέξεις/φράσεις, που τοποθετούν τις ενέργειες σε σειρά και αιτιολογικοί προσδιορισμοί για την αποσαφήνιση των αιτιών.
- Συνδετικές/διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν προϋπόθεση, για να αποσαφηνιστεί προκειμένη πάνω στην οποία βασίζεται μία εντολή ή δήλωση.
- Φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. μπορεί, ενδέχεται, ίσως) και ρητορικά ερωτήματα που ισοδυναμούν με τον βαθμό της υποχρέωσης να ολοκληρωθεί ο στόχος (συνήθως στις μη διαδικαστικές οδηγίες).
- Κοινά ουσιαστικά (συνήθως συγκεκριμένα) που αποδίδουν τα μέσα, τα υλικά, τα συστήματα κ.ά.

Δ) Επιχειρηματολογία

Στην επιχειρηματολογία, ως διαδικασία ανάπτυξης μιας θέσης, ο στόχος είναι να πείσει τους αναγνώστες/-τριες ή οι ακροατές/-τριες και να αποδεχθούν μια άποψη. Σε κείμενα πτώσεων η επιχειρηματολογία μοιάζει με εξήγηση/αιτιολόγηση, καθώς και τα δύο βασίζονται στην αιτιότητα. Η διαφορά είναι ότι η επιχειρηματολογία σχετίζεται κυρίως με την πείση, ενώ η εξήγηση στην αντικειμενική καταγραφή του «τι» και του «πώς» της επιχειρηματολογίας διακρίνονται σε: δοκίμια (προβάλλεται μια άποψη και παρέχονται επιχειρήματα για τη στήριξή της), εκθέσεις, συζητήσεις/αντιπαραθέσεις (θεώρηση ενός θέματος από όλες τις απόψεις), ερμηνείες κ.ά.

Η δομή της επιχειρηματολογίας

Η επιχειρηματολογία έχει λιγότερο ή περισσότερο τυπική δομή: ξεκινά από ένα αποδεικτέα θέση, ακολουθούν επιχειρήματα και τεκμήρια που την υποστηρίζουν και τελειώνει με ένα συμπέρασμα.

«Εμείς και οι άλλοι...»

Η γλώσσα της επιχειρηματολογίας

Στα επιχειρηματολογικά κείμενα συναντάμε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- Σαφήνεια (κυριολεξία, αποφυγή της πολυσημίας, ακρίβεια στη χρήση του λεξιλογίου, ειδικοί όροι κ.λπ.)
- Ονοματοποίηση (βλ. παρακάτω)
- Παθητική σύνταξη (βλ. παρακάτω)
- Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις που δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αντίθεσης, αιτίου και αποτελέσματος, συμπεράσματος κ.λπ.
- Ρητορικά ερωτήματα
- Αποφαντικές (δηλωτικές) προτάσεις
- Επιστημική και δεοντική τροπικότητα (βλ. παρακάτω)
- Πλούσια στίξη

Η ρητορική της επιχειρηματολογίας

Σύμφωνα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη, από τη στιγμή που κάθε μορφής επικοινωνία περιέχει τρεις κύριους παράγοντες (πομπός - δέκτης - μήνυμα), τότε οι τρόποι πειθούς δεν μπορεί παρά να αναφέρονται:

- στο ήθος του πομπού

Η πειθώ επιτυγχάνεται μέσω της επίκλησης στο ήθος του πομπού, όταν ο λόγος συγκροτείται με σκοπό να καταστήσει τον ομιλητή/συγγραφέα αξιόπιστο στα μάτια του ακροατή/αναγνώστη: σώφρονα (γνώση του θέματος, λογικό, αντικειμενικό κ.λπ.), ηθικό χαρακτήρα και καλοπροαίρετο (σκέφτεται το καλό του δέκτη). Για τον ίδιο σκοπό επικαλείται κάποιος αυθεντία (επίκληση στην αυθεντία) ή ανασκευάζει τα επιχειρήματα του αντιπάλου κάνοντας προσωπική επίθεση εναντίον του (επίθεση στο ήθος του αντιπάλου).

- στη συναισθηματική κατάσταση του δέκτη (πάθος)

Η επιτυχία της προσπάθειας επηρεασμού του δέκτη εξαρτάται και από τη συναισθηματική διάθεση του ακροατηρίου. Διότι οι άνθρωποι δεν κρίνουν με τον ίδιο τρόπο, όταν χαίρονται και θρηνούν, ή όταν είναι φιλικοί ή εχθρικοί. Γι' αυτό ο ομιλητής/συγγραφέας οφείλει να γνωρίζει τα συναισθήματα του κοινού (ακροατών/αναγνωστών) στο οποίο απευθύνεται, αλλά και τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά του, τα διανοητικά (γνώσεις, εμπειρίες, ενδιαφέροντα), τα βουλευτικά (ανάγκες, προσδοκίες, επιδιώξεις) και υπαρξιακά (στάσεις, συμπεριφορές, νοοτροπίες).

- στο επιχείρημα καθαυτό (λόγος)

Ο λόγος της πειθούς επικαλείται τέλος την κοινή λογική με τη μορφή επιχειρημάτων. Υπάρχουν δύο τύποι: οι επαγωγές και οι παραγωγές. Στην επαγωγή χρησιμοποιούνται δεδομένα,

η αλήθεια των οποίων μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά (π.χ. παραδείγματα), για να στηριχθεί γενίκευση, ενώ στην παραγωγή γενικές αρχές, αξιώματα κ.λπ. οδηγούν στην απόλυτη υπερβολή ενός αξιολογικού ισχυρισμού. (βλ. Έκφραση - Έκθεση Γ' Λυκείου, Τεύχος 7-98).

Ε) Αφήγηση

Η διαδικασία της αφήγησης επιτυγχάνεται μέσω της ακολουθίας προσώπων και γεγονότων στον χώρο και στον χρόνο. Τα αφηγηματικά κείμενα διακρίνονται σε προσωπικές και ιστορικές διηγήσεις, ιστορίες, μύθοι, παραμύθια, αφηγήσεις.

Η δομή της αφήγησης

Οι κειμενικοί τύποι που εντάσσονται στο είδος της αφήγησης είναι τόσο και διαφορετικοί μεταξύ τους, ώστε να είναι δύσκολη η διαμόρφωση ενός προτύπου που να βρίσκει εφαρμογή στο σύνολό τους. Ένα από τα μοντέλα που έχουν προταθεί (και βρίσκει εφαρμογή και κειμενικές και στις υποκειμενικές αφηγήσεις) είναι αυτό των Labov & Waletzky (1967) που περιέχει τα εξής δομικά μέρη:

1. Προσανατολισμός: πληροφορίες για τους «ήρωες», τον χώρο και τον χρόνο· η αρχική κατάσταση.
2. Περιπέτεια: το πρόβλημα που εμφανίζεται, τα γεγονότα που ανατρέπουν την αρχική κατάσταση· η δράση για την επίλυσή του, τα εμπόδια και το αποτέλεσμα της δράσης.
3. Αξιολόγηση: σχολιασμός (ρητός ή με παραγλωσσικά μέσα) των γεγονότων από τον αφηγητή.
4. Λύση: η τελική έκβαση (συχνά ταυτίζεται με την αξιολόγηση).
5. Κατάληξη: καταληκτικές φράσεις, συμπεράσματα, επιμύθιο κ.λπ. με τα οποία γίνεται γρήγορη στον παρόντικό χρόνο, την αρχική κατάσταση.

Η γλώσσα της αφήγησης

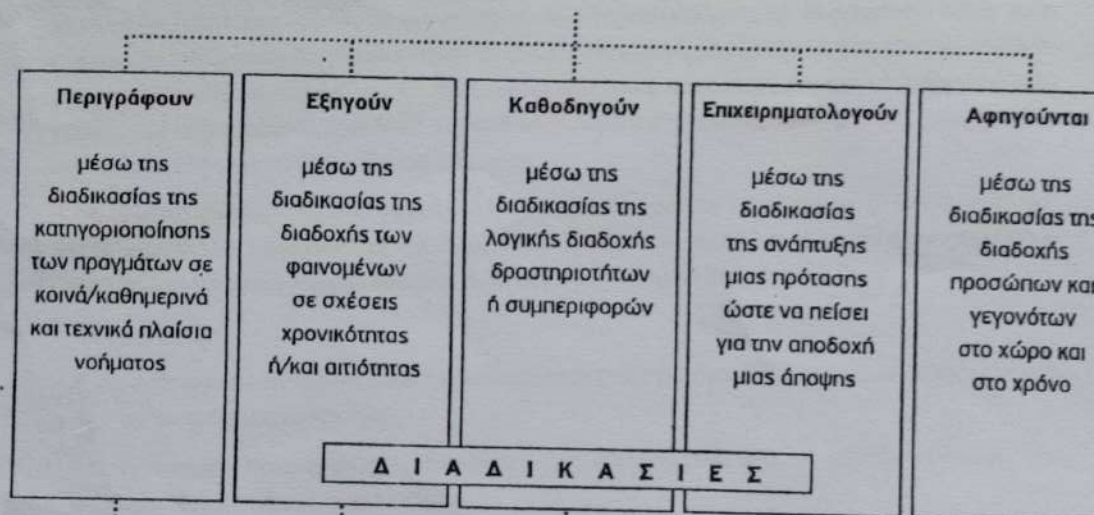
Στο είδος της αφήγησης παρουσιάζονται ορισμένα κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά:

- Ρήματα: συνήθως σε παρελθοντικούς χρόνους (κυρίως αόριστο), χωρίς να είναι ο «ιστορικός ενεστώτας»· στην «περιπέτεια» χρησιμοποιούνται συνήθως ρήματα που κίνηση/δράση, ενώ στον «προσανατολισμό», την «αξιολόγηση» και τη «λύση/κατάληξη» κ.λπ.
- Διαρθρωτικές λέξεις/φράσεις: δηλώνουν σχέσεις χρόνου, αιτίου και αποτελέσματος.
- Ρυθμός: επαναλήψεις, παρρησίες κ.λπ.

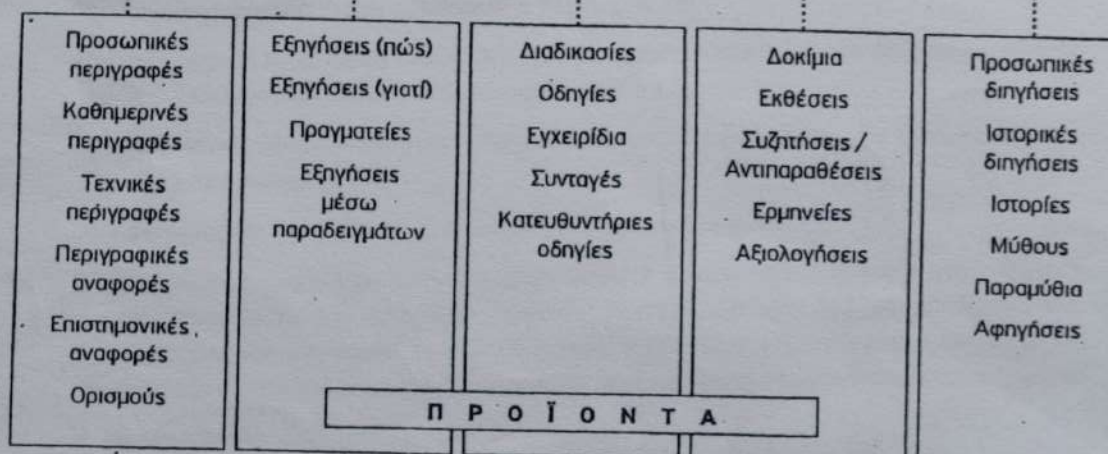
«Εμείς και οι άλλοι...»

ΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΕΙΔΗ:

Κοινωνικές διαδικασίες που:

Χρησιμοποιούνται συνήθως σε:

Επιστημονικά πειράματα · Επιθεωρήσεις/Αξιολογήσεις · Ταξιδιωτικές εντυπώσεις ·
Σχόλια · Συνεντεύξεις · Επιστολές · Ειδήσεις/Νέα · Άρθρα · Ιστοσελίδες

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΣΥΝΘΕΣΗΣ ΚΕΙΜΕΝΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ

2. Η περίπτωση επικοινωνίας

Η περίπτωση επικοινωνίας αναφέρεται στο περιβάλλον μέσα στο οποίο παράγονται ή λάσσονται τα νοήματα. Σύμφωνα με τη σύγχρονη γλωσσολογία, η περίπτωση επικοινωνίας οριοθετείται από τρεις αλληλοεξαρτώμενες παραμέτρους:

1. Πεδίο: Αφορά τη φύση και το θέμα της κοινωνικής δραστηριότητας και προσδιορίζεται από το κείμενο (τι συμβαίνει, ποιο είναι το θέμα της επικοινωνίας. Για παράδειγμα, να διαφορετικό το πεδίο/θέμα μιας δραστηριότητας/ανακοίνωσης σε ένα ιατρικό και σε εκείνο της θεραπευτικής ιατρικής δραστηριότητας).

2. Συνομιλιακοί ρόλοι: Προσδιορίζουν τις κοινωνικές σχέσεις εκείνων που μετέχουν στην επικοινωνία (ποιοι, με ποιες ιδιότητες συμμετέχουν). Οι συνομιλιακοί ρόλοι τις διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις των συμμετεχόντων, τη συναισθηματική, τη συχνότητα των επαφών τους (π.χ. επίσημο - ανεπίσημο ύφος, σχέσεις οριζόντιες ιεραρχίας κ.λπ.). Η πραγμάτωση των συνομιλιακών ρόλων γίνεται με λέξεις, λεξιλογικές και φρασολογικές επιλογές (π.χ. προσφωνήσεις, δείκτες ευγένειας). Μπορούμε όμως να δούμε ότι βασίζονται σε δύο γραμματικά υποσυστήματα:

- Διάθεση: μπορούμε να δίνουμε πληροφορίες (δηλώσεις, τυπικά με δηλωτικές φράσεις) να ζητάμε πληροφορίες (ερωτήσεις, τυπικά με ερωτηματικές προτάσεις), να δίνουμε στους άλλους να κάνουν κάτι (οδηγίες/εντολές, τυπικά με προστακτικές προτάσεις) ή να μην κάνουν κάτι (απαγορεύσεις, τυπικά με απαγορευτικές προτάσεις). Η πραγμάτωση αυτών των βασικών λειτουργιών μπορεί να γίνεται και με άλλους τρόπους, δηλαδή και με κοινωνικά προσδιορισμένους έμμεσους τρόπους.

- Τροπικότητα: Διακρίνεται σε επιστημική, που σχετίζεται με τον βαθμό βεβαιότητας (υπόθεση, δυνατότητα, πιθανότητα, βεβαιότητα), και δεοντική, που σχετίζεται με την επιθυμία πραγματοποίησης αυτού για το οποίο γίνεται λόγος (επιθυμία, ευχή, πρόθεση κ.λπ.). Εκφράζεται με ποικίλους τρόπους (επιρρήματα, απρόσωπα τροπικά ρήματα, επιρροί, το ποίον των ρηματικών ενεργειών, χρόνοι ή εγκλίσεις κ.λπ.) (βλ. ΓΝΕΛ 1).

3. Τρόπος: Αφορά τον τρόπο εκφοράς του λόγου, δηλαδή τους τρόπους που τα νοήματα αντικείμενο διαπραγμάτευσης από τους συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα, αναφέρεται πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί το μήνυμα, με ποιο μέσο και με ποιο δίαυλο επικοινωνίας. Ο ρόλος διαδραματίζει η γλώσσα σ' αυτό. Για παράδειγμα, οι διαφορές ανάμεσα στο ομιλικό ή πολυτροπικό λόγο αφορούν τα υλικά μέσα με τα οποία πραγματοποιείται η επικοινωνία (αυλός), αλλά και το κατά πόσο οι συμμετέχοντες μπορούν να παρέμβουν κατά την παραγωγή του μηνύματος (μέσο). Σημαντική πτυχή είναι και ο ρόλος που διαδραματίζει η γλώσσα στην περίπτωση επικοινωνίας. Για παράδειγμα, σε ένα πολυτροπικό μήνυμα, ο ρόλος της γλώσσας είναι συμπληρωματικός στα άλλα συστήματα, σε ένα τυπικό μήνυμα ο ρόλος της είναι βοηθητικός, ενώ σε ένα δοκίμιο η γλώσσα συγκροτεί το ίδιο το μήνυμα.

Κάθε παράμετρος προβλέπει διαφορετικές λεξικογραμματικές και κειμενικές επιλογές. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι οι παράμετροι είναι αμοιβαία εξαρτώμενες, με την έννοια ότι η αλλαγή μιας από τις επιπτώσεις είναι πολύ αλλαγές και στις υπόλοιπες.

«Εμείς και οι άλλοι...»

3. Συνοχή και Συνεκτικότητα

Μετά την εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι εξωτερικοί παράγοντες, το κειμενικό είδος και η επικοινωνιακή περίσταση μορφοποιούν τη γλωσσική χρήση, ακολουθεί η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα κείμενα συγκροτούνται ως ολότητες και όχι απλώς ως ασύνδετα σύνολα λέξεων και παραγράφων. Στο επίπεδο αυτό ανάλυσης της γλώσσας κυρίαρχες είναι οι έννοιες της συνοχής και της συνεκτικότητας.

Η συνοχή αναφέρεται στο σύνολο των γλωσσικών μέσων με τα οποία οι γλωσσικές μονάδες (προτάσεις, περίοδοι, παράγραφοι κ.λπ.) συνδέονται μεταξύ τους ώστε να αποτελέσουν μεγαλύτερες ενότητες λόγου. Τα μέσα αυτά ανήκουν σε τρεις κατηγορίες:

– Γραμματικά:

- Αναφορά: αφορά τη σχέση ενός κειμενικού στοιχείου με ένα άλλο που προηγείται ή έπεται (π.χ. με τη χρήση αντωνυμιών).
- Έλλειψη: αφορά την παράλειψη μιας λέξης ή φράσης που μπορεί να εννοηθεί εύκολα απ' όσα έχουν λεχθεί ή πρόκειται να λεχθούν.
- Υποκατάσταση: αφορά την αντικατάσταση κάποιου κειμενικού στοιχείου από άλλα, που κατευθύνουν στην αναζήτηση των πρώτων (π.χ. οι μεν ... οι δε).
- Σύζευξη: αφορά τη σύνδεση ενοτήτων λόγου με τη χρήση διαρθρωτικών λέξεων και φράσεων που δηλώνουν προσθήκη, αντίθεση, αιτία, χρόνο κ.λπ.

– Λεξιλογικά: αφορούν τη σημασιολογική σύνδεση λέξεων (συνωνυμία, αντωνυμία, υπωνυμία, υπερωνυμία).

– Φωνολογικά: αφορούν τον επιτονισμό σε προφορικά κείμενα.

Για να είναι όμως ένα κείμενο λογικά συγκροτημένο, χρειάζεται –εκτός από τη συνοχή ανάμεσα στις προτάσεις και τις παραγράφους– να είναι συνεπές και ως προς το θέμα, τον σκοπό, τους αποδέκτες του, την πολιτισμική γνώση που ενέχει. Η συνεκτικότητα αναφέρεται στη νοηματική σύνδεση των επιμέρους στοιχείων του κειμένου με το κειμενικό είδος στο οποίο τυπικά ανήκει.

4. Παράγραφος

Δομική μονάδα του κειμένου πάνω από το επίπεδο της πρότασης, με νοηματική αυτοτέλεια και εσωτερική οργάνωση, αλλά ταυτόχρονα εξαρτημένη από την ιεραρχία όλου του κειμένου. Σκοπός της είναι να διευκολύνει την ανάγνωση του κειμένου, ιεραρχώντας τα επιμέρους νοήματά του. Αποτελείται από τρία δομικά μέρη: τη θεματική πρόταση (εισάγει στο θέμα), τις λεπτομέρειες (αναπτύσσουν το θέμα) και την κατακλείδα (ανακεφαλαιώνει, συμπεραίνει κ.λπ.). Οι λεπτομέρειες μπορούν να αναπτύσσονται/οργανώνονται με διαφορετικούς τρόπους: με ορισμό, με διαίρεση/ταξινόμηση, με αντίθεση, με αναλογία, με αιτιολόγηση, με παραδείγματα, με αίτιο-αποτέλεσμα ή με σύνδυασμό των τρόπων αυτών.

5. Παράταξη, Υπόταξη & Ασύνδετο σχήμα (βλ. ΓΝΕΛ. Κεφάλαιο Τρίτο, Ενότητα 5 «Σύνδεση προτάσεων»)

6. Γλωσσικές επιλογές/ Εκφραστικά μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

- α) στις γλωσσικές ποικιλίες (γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του ομιλητή ή συγγρ γεωγραφικές, κοινωνικές γλωσσικές ποικιλίες, οπτικές της γλώσσας),
β) στο λεξιλόγιο (κοινό - καθημερινό, εξειδικευμένο - τεχνικό),
γ) στους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνν αφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους θυνσης.

δ) στη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου,

ε) στα σχήματα λόγου, στη σύνδεση των προτάσεων (παρατακτική, υποτακτική) και τη σειρά των λέξεων με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίσταση (κυριολεκτικά, μεταφορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

στ) στην ονοματοποίηση:

Η διαδικασία μετατροπής ενός ρήματος ή ενός επιθετικού προσδιορισμού σε ουσιαστικό υπολογίζω > υπολογισμός, αλλάζω > αλλαγή, ικανός > ικανότητα, φτωχός > φτώχεια

Η γραμματική αυτή μετατόπιση δεν αφορά μόνο την παραγωγή, αλλά έχει συνέπειες και στην κατανόηση. Οι ονομαστικοποιημένοι τύποι φέρουν τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των διαδικασιών ή των ιδιοτήτων από όπου προέρχονται όσο και το αποτέλεσμα των διαδικασιών ή των ιδιοτήτων. Η ονοματοποίηση χαρακτηρίζει τα επιστημονικά κείμενα ως «ακαδημαϊκά» είδη λόγου, όπως το δοκίμιο ή οι τεχνικές αναφορές, που επεξηγούνται με τεχνικές έννοιες.

Ζ) στη χρήση ηρωσωπικής και απρόσωσης σύνταξης.

η) στη χρήση ευθέος και πλαγίου λόγου.

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του κειμέ

→ $\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{pmatrix}$ and $i = \sqrt{-1}$

[illegible]

4-11-11: 5, ex 2, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40, 45, 50, 55, 60, 65, 70, 75, 80, 85, 90, 95, 100, 105, 110, 115, 120, 125, 130, 135, 140, 145, 150, 155, 160, 165, 170, 175, 180, 185, 190, 195, 200, 205, 210, 215, 220, 225, 230, 235, 240, 245, 250, 255, 260, 265, 270, 275, 280, 285, 290, 295, 300, 305, 310, 315, 320, 325, 330, 335, 340, 345, 350, 355, 360, 365, 370, 375, 380, 385, 390, 395, 400, 405, 410, 415, 420, 425, 430, 435, 440, 445, 450, 455, 460, 465, 470, 475, 480, 485, 490, 495, 500, 505, 510, 515, 520, 525, 530, 535, 540, 545, 550, 555, 560, 565, 570, 575, 580, 585, 590, 595, 600, 605, 610, 615, 620, 625, 630, 635, 640, 645, 650, 655, 660, 665, 670, 675, 680, 685, 690, 695, 700, 705, 710, 715, 720, 725, 730, 735, 740, 745, 750, 755, 760, 765, 770, 775, 780, 785, 790, 795, 800, 805, 810, 815, 820, 825, 830, 835, 840, 845, 850, 855, 860, 865, 870, 875, 880, 885, 890, 895, 900, 905, 910, 915, 920, 925, 930, 935, 940, 945, 950, 955, 960, 965, 970, 975, 980, 985, 990, 995, 1000, 1005, 1010, 1015, 1020, 1025, 1030, 1035, 1040, 1045, 1050, 1055, 1060, 1065, 1070, 1075, 1080, 1085, 1090, 1095, 1100, 1105, 1110, 1115, 1120, 1125, 1130, 1135, 1140, 1145, 1150, 1155, 1160, 1165, 1170, 1175, 1180, 1185, 1190, 1195, 1200, 1205, 1210, 1215, 1220, 1225, 1230, 1235, 1240, 1245, 1250, 1255, 1260, 1265, 1270, 1275, 1280, 1285, 1290, 1295, 1300, 1305, 1310, 1315, 1320, 1325, 1330, 1335, 1340, 1345, 1350, 1355, 1360, 1365, 1370, 1375, 1380, 1385, 1390, 1395, 1400, 1405, 1410, 1415, 1420, 1425, 1430, 1435, 1440, 1445, 1450, 1455, 1460, 1465, 1470, 1475, 1480, 1485, 1490, 1495, 1500, 1505, 1510, 1515, 1520, 1525, 1530, 1535, 1540, 1545, 1550, 1555, 1560, 1565, 1570, 1575, 1580, 1585, 1590, 1595, 1600, 1605, 1610, 1615, 1620, 1625, 1630, 1635, 1640, 1645, 1650, 1655, 1660, 1665, 1670, 1675, 1680, 1685, 1690, 1695, 1700, 1705, 1710, 1715, 1720, 1725, 1730, 1735, 1740, 1745, 1750, 1755, 1760, 1765, 1770, 1775, 1780, 1785, 1790, 1795, 1800, 1805, 1810, 1815, 1820, 1825, 1830, 1835, 1840, 1845, 1850, 1855, 1860, 1865, 1870, 1875, 1880, 1885, 1890, 1895, 1900, 1905, 1910, 1915, 1920, 1925, 1930, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1995, 2000, 2005, 2010, 2015, 2020, 2025, 2030, 2035, 2040, 2045, 2050, 2055, 2060, 2065, 2070, 2075, 2080, 2085, 2090, 2095, 2100, 2105, 2110, 2115, 2120, 2125, 2130, 2135, 2140, 2145, 2150, 2155, 2160, 2165, 2170, 2175, 2180, 2185, 2190, 2195, 2200, 2205, 2210, 2215, 2220, 2225, 2230, 2235, 2240, 2245, 2250, 2255, 2260, 2265, 2270, 2275, 2280, 2285, 2290, 2295, 2300, 2305, 2310, 2315, 2320, 2325, 2330, 2335, 2340, 2345, 2350, 2355, 2360, 2365, 2370, 2375, 2380, 2385, 2390, 2395, 2400, 2405, 2410, 2415, 2420, 2425, 2430, 2435, 2440, 2445, 2450, 2455, 2460, 2465, 2470, 2475, 2480, 2485, 2490, 2495, 2500, 2505, 2510, 2515, 2520, 2525, 2530, 2535, 2540, 2545, 2550, 2555, 2560, 2565, 2570, 2575, 2580, 2585, 2590, 2595, 2600, 2605, 2610, 2615, 2620, 2625, 2630, 2635, 2640, 2645, 2650, 2655, 2660, 2665, 2670, 2675, 2680, 2685, 2690, 2695, 2700, 2705, 2710, 2715, 2720, 2725, 2730, 2735, 2740, 2745, 2750, 2755, 2760, 2765, 2770, 2775, 2780, 2785, 2790, 2795, 2800, 2805, 2810, 2815, 2820, 2825, 2830, 2835, 2840, 2845, 2850, 2855, 2860, 2865, 2870, 2875, 2880, 2885, 2890, 2895, 2900, 2905, 2910, 2915, 2920, 2925, 2930, 2935, 2940, 2945, 2950, 2955, 2960, 2965, 2970, 2975, 2980, 2985, 2990, 2995, 3000, 3005, 3010, 3015, 3020, 3025, 3030, 3035, 3040, 3045, 3050, 3055, 3060, 3065, 3070, 3075, 3080, 3085, 3090, 3095, 3100, 3105, 3110, 3115, 3120, 3125, 3130, 3135, 3140, 3145, 3150, 3155, 3160, 3165, 3170, 3175, 3180, 3185, 3190, 3195, 3200, 3205, 3210, 3215, 3220, 3225, 3230, 3235, 3240, 3245, 3250, 3255, 3260, 3265, 3270, 3275, 3280, 3285, 3290, 3295, 3300, 3305, 3310, 3315, 3320, 3325, 3330, 3335, 3340, 3345, 3350, 3355, 3360, 3365, 3370, 3375, 3380, 3385, 3390, 3395, 3400, 3405, 3410, 3415, 3420, 3425, 3430, 3435, 3440, 3445, 3450, 3455, 3460, 3465, 3470, 3475, 3480, 3485, 3490, 3495, 3500, 3505, 3510, 3515, 3520, 3525, 3530, 3535, 3540, 3545, 3550, 3555, 3560, 3565, 3570, 3575, 3580, 3585

Height - work - age - mathematics and other subjects

தலை: அழகியை அன்பு

→ Ynota raktiko?

2ο ΜΕΡΟΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

1. Αναπαράσταση

Είναι η «κατασκευή» μιας πραγματικότητας. Όταν γίνεται ένας φόνος, αυτό αποτελεί ένα αδι-αμφισβήτητο γεγονός, γιατί έχει θύμα και θύτη. Όταν όμως απαιτείται να γίνει αναπαράσταση του εγκλήματος (στις αίθουσες του δικαστηρίου ή το αστυνομικό τμήμα), τότε δεν συντελείται ένας δεύτερος φόνος, αλλά επαναλαμβάνεται το συμβάν, όπως περίπου έγινε· είναι σαν να το βλέπουμε. Αυτό το «σαν» είναι η αναπαράσταση στην τέχνη. Στη λογοτεχνία δεχόμαστε αυτό το «σαν», δεχόμαστε, δηλαδή, τη σύμβαση ότι διαβάζουμε μία κατασκευή μέσα από τα μάτια του/της συγγραφέα· αυτός/ή επέλεξε συγκεκριμένα στοιχεία από την πραγματικότητα μέσα από μια συγκεκριμένη φιλοσοφική θεώρηση και στάση ζωής, για να αποδώσει αυτό που πιστεύει ότι συνέβη. Η επιλογή, λοιπόν, που κάνει ο/η συγγραφέας γίνεται μέσα από το είδος που θα προτιμήσει (π.χ. αστυνομικό μυθιστόρημα), τον τίτλο που θα δώσει, τη δομή του έργου, τα στοιχεία της πραγματικότητας που επιλέγει να περάσει στο έργο του (συγκείμενο), τα άλλα λογοτεχνικά έργα με τα οποία συνομιλεί ρητά ή άρητα (διακειμενικότητα), τους χαρακτήρες που θα σκιαγραφήσει και θα παρουσιάσει, το ύφος του κειμένου, και κυρίως τα ερωτήματα που θέλει να προκαλέσει στους αναγνώστες και στις αναγνώστριες, που δίνουν τις δικές τους απαντήσεις κάθε φορά (αναγνωστική ανταπόκριση). Όλα τα προηγούμενα συγκροτούν την έννοια της αναπαράστασης στη λογοτεχνία.

Ανάλογα με τη στάση ζωής που κρατάει ένας/μία συγγραφέας απέναντι στην πραγματικότητα, η αναπαράσταση μπορεί να λάβει πολλές και διαφορετικές μορφές, σύμφωνα με τη φαντασία, την ευρηματικότητα και την πρωτοτυπία των συγγραφέων, όπως, για παράδειγμα, τη μορφή της αλληγορίας ή του συμβολισμού (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης της πραγματικότητας), του ρεαλισμού ή του νατουραλισμού ή του υπερρεαλισμού (με κριτήριο τον βαθμό μεταμόρφωσης της πραγματικότητας) ή της ειρωνείας (με κριτήριο τον βαθμό απόκρυψης και μεταμόρφωσης της πραγματικότητας).

2. Αφηγηματικές Τεχνικές

Είναι οι τεχνικές που χρησιμοποιεί ένας συγγραφέας, προκειμένου να δώσει σε μια ιστορία τη μορφή της αφήγησης²². Ορισμένες από αυτές είναι:

α) Ο αφηγητής: ανάλογα με τη σχέση του με την ιστορία που αφηγείται, ο αφηγητής²³ μπορεί είτε να είναι πρωταγωνιστής (αυτοδιηγητικός) ή απλώς να συμμετέχει στην ιστορία (ομοδιηγητικός), είτε να αφηγείται την ιστορία κάποιου άλλου (ετεροδιηγητικός).

β) Η αφήγηση δεν ακολουθεί τη σειρά των γεγονότων όπως αυτά συνέβησαν στην ιστορία. Όταν διακόπτεται η σειρά των γεγονότων της ιστορίας και υπάρχει αναδρομή στο παρελθόν, αυτό ονομάζεται αναδρομική αφήγηση («ανάληψη»): όταν παρεμβάλλονται γεγονότα που θα

²² Ως ιστορία εννοείται μια γραμμική ακολουθία κάποιων γεγονότων (π.χ. οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη) και ως αφήγηση εννοείται η κειμενική διευθέτηση των γεγονότων (π.χ. η *Οδύσσεια*).

²³ Ο όρος αφηγητής χρησιμοποιείται στα αφηγηματικά κείμενα, ενώ ο όρος ποιητικό υποκείμενο χρησιμοποιείται στα ποιητικά κείμενα. Με τους όρους αυτούς δηλώνεται αυτός που εκφέρει τον λόγο.

συμβούν στο μέλλον, αυτό ονομάζεται προδρομική αφήγηση («πρόληψη»): όταν η αφήγηση αρχίζει από το μέσον της ιστορίας ή και παράλληλα με τα προηγούμενα, αυτό ονομάζεται *medias res*.

γ) Η διάρκεια της ιστορίας δεν συμπίπτει με τη διάρκεια της αφήγησης. Όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μεγαλύτερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιβράδυνση (συνεπώς οι τρόποι επιβράδυνσης είναι η περιγραφή και τα σχόλια του αφηγητή): όταν ο χρόνος της αφήγησης είναι μικρότερος από τον χρόνο της ιστορίας, αυτό ονομάζεται επιτάχυνση (συνεπώς οι τρόποι επιτάχυνσης είναι οι περιλήψεις και οι ελλείψεις): όταν ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης ταυτίζονται, αυτό ονομάζεται σκηνή (διάλογος).

δ) Η συχνότητα της εμφάνισης ενός γεγονότος δεν συμπίπτει στην ιστορία και την αφήγηση. Όταν ένα περιστατικό της ιστορίας ή και ολόκληρη η ιστορία (συνήθως μέσα από διαφορετικές οπτικές γωνίες) αναφέρεται περισσότερες φορές στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται επαναλήψη ή αφήγηση: όταν ένα γεγονός που συνέβη πολλές φορές στην ιστορία, αναφέρεται μια φορά στην αφήγηση, αυτό ονομάζεται θαμιστική αφήγηση.

ε) Ο αφηγητής παρουσιάζει τα γεγονότα με συγκεκριμένη εστίαση κάθε φορά: όταν ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται μηδιστική («παντογνώστης αφηγητής»): όταν ο αφηγητής ξέρει όσα και ένα πρόσωπο - ήρωας της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εσωτερική: όταν ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα-ήρωες της αφήγησης, τότε η εστίαση ονομάζεται εξωτερική.

3. Αφηγηματικοί Τρόποι

Είναι τα συστατικά στοιχεία που συναποτελούν μια αφήγηση. Πιο συγκεκριμένα, αφηγηματικοί τρόποι θεωρούνται: α) η αφήγηση γεγονότων και πράξεων, β) η περιγραφή, γ) ο διάλογος: εσωτερικός μονόλογος και ε) το αφηγηματικό σχόλιο, η παρεμβολή δηλαδή σχολίων/σκέψης του αφηγητή.

4. Γλωσσικές Επιλογές/ Εκφραστικά Μέσα

Οι γλωσσικές επιλογές του/της συγγραφέα αφορούν:

α) την επιλογή του λεξιλογίου (ως γλωσσική ιδιοτυπία, ιδίωμα ή διάλεκτο του αφηγητή ή ιδιόλεκτο των ηρώων):

β) τους γραμματικούς χρόνους, τις εγκλίσεις και τα ρηματικά πρόσωπα, τα οποία δηλώνουν αφαιρετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικούς βαθμούς βεβαιότητας ή επιθυμίας, τρόπους θυσίας:

γ) τη στίξη που υιοθετεί σε συγκεκριμένα σημεία του κειμένου:

δ) τα σχήματα λόγου, δηλαδή τις ιδιορρυθμίες του λόγου που αφορούν τη θέση των λέξεων φράσεων στη σειρά του λόγου (σχήμα κύκλου, ασύνδετο/πολυσύνδετο, υπερβατό κ.ά.), σημασία με την οποία χρησιμοποιείται μια λέξη ή φράση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση (φορά, παρομοίωση, αντίθεση κ.ά.).

Όλες οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται λειτουργικά με το νόημα και το ύφος του έργου.

«Εμείς και οι άλλοι...»

5. Δομή/Πλοκή

Είναι ο τρόπος με τον οποίο συντίθεται ένα ποιητικό ή αφηγηματικό έργο, ώστε το τελικό κείμενο να αποτελεί ένα οργανωμένο και αισθητικά αποτελεσματικό σύνολο.

Στα ποιητικά κείμενα, η δομή συνίσταται στην κατασκευή και τη στιχουργική τους (στροφικότητα, ομοιοκαταληξία/ελεύθερος στίχος, μέτρο/ρυθμός). Με τη μελέτη της δομής του ποιήματος φωτίζονται το νόημα, το συναίσθημα, ο τόνος και η πρόθεσή του.

Στα αφηγηματικά κείμενα, η δομή συνίσταται στον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται τα γεγονότα της ιστορίας σε μια συγκεκριμένη σειρά (πλοκή). Υπάρχει μεγάλη ποικιλία στον τρόπο οργάνωσης και διευθέτησης της πλοκής. Ένα παράδειγμα είναι η αριστοτελική σειρά «αρχή-μέση-τέλος» (ή διαφορετικά: «αρχή και δέση, σταδιακή εξέλιξη και, τέλος, η λύση»). Η σύγχρονη αφηγηματολογία μάς εφοδιάζει με άλλες τυπολογίες συνδυασμών της πλοκής, που ονομάζονται λειτουργικά σχήματα. Ένα παράδειγμα είναι το σχήμα «αρχική κατάσταση, διαδικασία μετασχηματισμού (ηρόκληση-δράση-τίμημα), τελική κατάσταση».

Βασικός μοχλός εξέλιξης της πλοκής είναι η δράση των χαρακτήρων (οι επιθυμίες, τα κίνητρα της δράσης τους, οι συγκρούσεις με το περιβάλλον, εμπόδια στην εκπλήρωση των επιθυμιών τους, καθώς και η τελική έκβαση της δράσης). Ό,τι δίνει ώθηση στην ιστορία ονομάζεται «στοιχείο πλοκής».

Η εξέταση της δομής, του τρόπου δηλαδή οργάνωσης μιας αφήγησης, υποστηρίζει την ερμηνεία.

6. Ερμηνεία

Είναι η διαδικασία απόδοσης νοήματος στο κείμενο με τη συνδρομή της κειμενικής κατασκευής του, στοιχείων του συγκεκριμένου, και της υποκειμενικής πρόσληψης του αναγνώστη/-τριας. Στον ερμηνευτικό διάλογο, σε σημαντικό παράγοντα για την παραγωγή της ερμηνείας αναδεικνύεται και η συνομιλία με τις ερμηνευτικές εκδοχές/υποθέσεις των συναναγνωστών. Τα σημαντικά λογοτεχνικά έργα αναγιγνώσκονται συνήθως σε πολλά επίπεδα και επομένως επιδέχονται πολλαπλές ερμηνείες. Πέρα από το πρώτο επίπεδο ανάγνωσης και ερμηνείας, το ενδιαφέρον είναι να αναζητήσει κάποιος στα λογοτεχνικά κείμενα ό,τι τον συνδέει με αυτά, επομένως, να τους δώσει ένα νέο δικό του νόημα. Βέβαια, κάθε αναγνώστης/-τρια έχει συγκροτήσει μια υποκειμενικότητα, που επηρεάζεται από πλήθος κριτηρίων (π.χ. αισθητικές προτιμήσεις, πολιτισμικό περιβάλλον, φύλο, ήθελική και ιδεολογική άποψη κ.ά.), για να διαμορφώσει την ερμηνεία του. Αλλά, όποια και αν είναι η καταγωγή και οι διαδρομές της ανάγνωσης που κάνει ο καθένας/η καθεμία, η πρωτοτυπία και η φαντασία στην ερμηνεία ενός κειμένου εδράζονται στον συνδυασμό κειμενικών και υποκειμενικών κριτηρίων.

7. Ερμηνευτικό Σχόλιο

Είναι ένα γραπτό σχόλιο, περιορισμένης έκτασης, που περιλαμβάνει την ανάπτυξη αφενός του βασικού, για τους/τις μαθητές/-τριες, ερωτήματος/θέματος του κειμένου και αφετέρου της ανταπόκρισής τους σε αυτό. Στο ερμηνευτικό σχόλιο, ο/η μαθητής/-τρια δεν περιορίζεται στο

«τι λέει το κείμενο» αλλά επεκτείνεται στο «τι σημαίνει για τον/την ίδιον/-α». Με τη φή του ερμηνευτικού σχολίου, διευκολύνεται η ανάδυση του «εγώ» και «ελέγχεται» ο βαθμός εκπλήρωσης του γενικού και των ειδικότερων σκοπών διδασκαλίας του μαθήματος.

8. Ερώτημα/Θέμα

Είναι το ερώτημα που προκαλείται στον αναγνώστη/στην αναγνώστρια, όταν διαβάσει λογοτεχνικό κείμενο και απορρέει από αυτό που ο καθένας πιστεύει ότι είναι το πιο κρίσιμο συζητήσιμο που θέτει το κείμενο. Το «ερώτημα» δεν είναι μια οποιαδήποτε ερώτηση, νιστικού, λ.χ., τύπου· η απάντησή του δεν περιέχεται συνήθως ούτε αποκλειστικά στο κείμενο. Αντίθετα, το «ερώτημα» παράγεται από έναν βαθύ πυρήνα σιωπής μέσα στο κείμενο και απαιτεί πολλές απαντήσεις. Ερώτημα, λ.χ., για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* Καβάφη θα μπορούσε να είναι το «Ποιοι είναι οι βάρβαροι; Τι συμβολίζουν;» ή «Γιατί τους περιμένουν δείχνουν να τους έχουν τόση ανάγκη;»· όχι, όμως, «τι ήταν οι ύποπτοι συγκλητικοί;». Οι τοποθετήσεις των αναγνωστών/-τριών στο ερώτημα συνθέτουν μια ποικίλη ερμηνεία. Για παράδειγμα, στο δεύτερο ερώτημα για το ποίημα *Περιμένοντας τους βαρβάρους* θα μπορούσαν να ακουστούν απόψεις, όπως: «για να τους βγάλουν από την αποκαύνωση του πολιτισμού» ή «για να αποτινάξουν τις ευθύνες τους για το αδιόριστο οποίο περιήλθαν» κ.ά. Επειδή το θέμα συνδέεται με την οπτική και τα επίπεδα ανάγνωσης καθενός και της καθεμιάς, τα θέματα είναι ρευστά και ποικίλλουν.

9. Κειμενικοί Δείκτες

Είναι τα μορφικά στοιχεία του κειμένου που συνιστούν το εξωτερικό περίβλημα αλυσκελετό του. Περιλαμβάνουν το λογοτεχνικό γένος/είδος, τις γλωσσικές επιλογές, τη γνησιατικούς τρόπους, τις αφηγηματικές τεχνικές, τη δομή, την πλοκή, τους χαρακτήρες, συνδυαστική ερμηνεία των κειμενικών δεικτών μας βοηθά να διερευνήσουμε τις απαντήσεις μας στο κείμενο και να του αποδώσουμε νόημα.

10. Λογοτεχνικό Γένος/Είδος

Είναι η κατηγορία του λογοτεχνικού έργου που έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τυπικές συμβάσεις, δηλαδή τυποποιημένα σχήματα που επαναλαμβάνονται στα έργα του ίδιου είδους. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτές τις συμβάσεις, άλλοτε υιοθετώντας τις να παρακολουθούν χωρίς παρανοήσεις οι αναγνώστες/-τριες την ιστορία, και άλλοτε νοντας δημιουργικά, για να αποφύγουν στερεοτυπικές επαναλήψεις.

Το γένος αναφέρεται στις βασικές μορφές της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο) και το είδος στις υποδιαιρέσεις του κάθε γένους (π.χ. το ιστορικό μυθιστόρημα είναι είδος «πεζογραφία»). Η διάκριση του γένους ή είδους ορίζεται από κριτήρια:

δομής (π.χ. το σονέτο, το επιστολικό μυθιστόρημα)

έκτασης (π.χ. το διήγημα, η νουβέλα)

σκοπού ή αποτελέσματος (π.χ. κωμωδία, τραγωδία)

θέματος (π.χ. μυθιστόρημα επιστημονικής φαντασίας).

«Εμείς και οι άλλοι...»

Σε πολλές ταξινομήσεις αναφέρονται και ορισμένες ενδιάμεσες μορφές μεταξύ λογοτεχνίας και γραμματείας: δοκίμιο, βιογραφία, αυτοβιογραφία, απομνημονεύματα κ.λπ.

11. Μοτίβο

Είναι ένας ευδιάκριτος και στερεότυπα επαναλαμβανόμενος θεματικός τύπος ή φραστικός τρόπος που επανέρχεται σταθερά και αναλλοίωτα σε ένα λογοτεχνικό έργο ή στο έργο ενός/μιας συγγραφέα ή σε ένα σύνολο λογοτεχνικών έργων. Συχνά, το θεματικό μοτίβο χαρακτηρίζει τη λαϊκή λογοτεχνική δημιουργία μιας ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής, π.χ. των Βαλκανίων (π.χ., η θυσία ενός ανθρώπου στα θεμέλια ενός κτίσματος). Τα φραστικά ή εκφραστικά λογοτεχνικά μοτίβα λέγονται επίσης τυπικοί στίχοι, κοινοί τόποι ή κοινοί τύποι. Το λογοτεχνικό μοτίβο αντλεί κατευθείαν από τη δεξαμενή των λογοτεχνικών αναπαραστάσεων και δεν πρέπει να συνδέεται με το «θέμα» ή τη «θεματική» (π.χ. η «ξενιτιά» είναι θεματική, ο «γυρισμός του ξενιτεμένου» είναι λογοτεχνικό μοτίβο).

12. Συγκείμενο

Είναι το πλαίσιο αναφοράς του λογοτεχνικού έργου, δηλαδή τα ιστορικά, κοινωνικά και βιογραφικά/ιδεολογικά δεδομένα των συνθηκών της παραγωγής του. Τα στοιχεία του πραγματικού κόσμου που αναπαριστώνται στα λογοτεχνικά κείμενα αποτελούν το συγκείμενό τους και συμβάλλουν στην ερμηνεία τους. Τέτοια στοιχεία είναι, μεταξύ άλλων, η χωρο-χρονική τοποθέτηση (πού και πότε εκτυλίσσεται αυτό που διαβάζουμε), οι ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες του χρόνου συγγραφής, η πολιτεία και το δίκαιό της (άγραφο ή γραπτό), ο πολιτισμός, η κουλτούρα και η θρησκεία, όπως μετουσιώνονται σε διαδεδομένες αντιλήψεις, παραδόσεις και ήθη. Όλα αυτά υποδηλώνονται στο κείμενο είτε συνδυαστικά είτε επιλεκτικά· αποτελούν βοηθητικά στοιχεία, για να καταλάβει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια ότι αυτό που διαβάζει αποτελεί μια μικρή φέτα ζωής του πραγματικού κόσμου, όπως αυτός διαθλάται στο κείμενο μέσα από τη φιλοσοφική και ιδεολογική ματιά του/της συγγραφέα και από τις γλωσσικές του επιλογές. Με άλλα λόγια, διαβάζει συγκεκριμένους χαρακτήρες σε ένα συγκεκριμένο χρονικό και χωρικό περιβάλλον όχι με τρόπο πραγματικό και ρεαλιστικό, αλλά μέσα από το είδος της αναπαράστασης που κάνει ο/η συγγραφέας με τις επιλογές του. Ο αναγνώστης/η αναγνώστρια καλείται να λαμβάνει υπόψη όλα αυτά και να προβαίνει σε λεπτές διακρίσεις ανάμεσα στον πραγματικό κόσμο και το συγκείμενο.

13. Χαρακτήρες/Πρόσωπα

Είναι τα πλασματικά πρόσωπα που συναντάμε στα λογοτεχνικά έργα, κυρίως στα πεζογραφικά και τα θεατρικά. Στα αφηγηματικά έργα οι χαρακτήρες αναπαριστώνται με τη δράση και τα λόγια τους, τις σχέσεις που αναπτύσσουν με άλλους χαρακτήρες, το πώς οι άλλοι τους βλέπουν, με την κατανόηση της ονοματοδοσίας τους και με την περιγραφή ή και τα σχόλια του αφηγητή. Για να παρακολουθήσει ο αναγνώστης/η αναγνώστρια την εξέλιξη ενός χαρακτήρα στην πορεία της πλοκής, μπορεί να αναζητήσει τις επιθυμίες και τα κίνητρα της δράσης του, την τακτική που ακολουθεί, την ηθική διαδρομή του, τις καταστάσεις ή τα πρόσωπα με τα οποία συνεργάζεται ή συγκρούεται για να πετύχει τον στόχο του. Ο κεντρικός χαρακτήρας μέσα από τον οποίο παρακολουθούμε την πλοκή ονομάζεται πρωταγωνιστής. Σε σύγχρονες αφηγήσεις υπάρχουν πολλοί πρωταγωνιστές, και τα πρόσωπα συμπληρώνουν το ένα το άλλο.

Ασκήσεις - Εφαρμογές στη Θεωρία

Στα παρακάτω αποσπάσματα να υπογραμμίσετε τέσσερις (4) λέξεις ή φράσεις που ανήκουν σε ειδικό λεξιλόγιο και να σημειώσετε σε ποια επιστήμη ή επάγγελμα ανήκει το συγκεκριμένο ειδικό λεξιλόγιο.

Αποσπάσματα

Επιστήμη / Επάγγελμα

1. Το γράμμα x , που παριστάνει οποιοδήποτε στοιχείο του A , λέγεται ανεξάρτητη μεταβλητή, ενώ το γράμμα y , που παριστάνει την τιμή της f στο x , λέγεται εξαρτημένη μεταβλητή. Το πεδίο ορισμού A της συνάρτησης f συνήθως συμβολίζεται με D_f .
2. Λόγω της φύσεως των ζητημάτων που την απασχολούν καταλαβαίνουμε ότι η επιστήμη αυτή έχει ως αντικείμενο μελέτης τα κοινωνικά φαινόμενα, τη δράση των κοινωνικών ομάδων, τις σχέσεις μεταξύ ατόμου και ομάδων, τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων, τις κοινωνικές διαδικασίες και τον μετασχηματισμό των κοινωνιών.
3. Η θεωρία της ζήτησης και της προσφοράς εξετάζει τη συμπεριφορά του αντιπροσωπευτικού καταναλωτή και του αντιπροσωπευτικού παραγωγού με βάση ορισμένες υποθέσεις, ώστε να προσδιοριστεί η τιμή ενός αγαθού στις διάφορες μορφές αγοράς. Η συγκεκριμένη αυτή ανάλυση ανήκει στη μικροοικονομική θεωρία.

4. Η αποτελεσματική θεραπεία προϋποθέτει την κατανόηση των βιοχημικών μηχανισμών και του γενετικού υπόβαθρου της ασθένειας, για να εφαρμοστεί η κατάλληλη θεραπεία είτε με φαρμακευτική αγωγή είτε ακόμη και με «γενετική διόρθωση» της βλάβης. Η Βιοτεχνολογία συνεισφέρει ουσιαστικά στους παραπάνω στόχους με την ανάπτυξη της τεχνολογίας του ανασυνδυασμένου DNA, με τη χρήση της τεχνικής PCR, καθώς και ανιχνευτών μορίων DNA.

5. Τελεσίδικες είναι εκείνες οι οριστικές αποφάσεις οι οποίες δεν υπόκεινται σε ανακοπή ερημοδικίας και έφεση. Οι αποφάσεις αυτές δεν υπόκεινται σε αυτά τα ένδικα μέσα, είτε επειδή αυτά ασκήθηκαν και απορρίφθηκαν, είτε επειδή παρήλθε άπρακτη η προθεσμία για την άσκησή τους, είτε επειδή οι διάδικοι παραιτήθηκαν από αυτά. Σε αυτές τις περιπτώσεις η απόφαση καθίσταται τελεσίδικη και παράγει δεδικασμένο.

II. ΘΕΩΡΙΑ

1. Τα ρηματικά πρόσωπα

Ο πομπός επιλέγει κάθε φορά διαφορετικά ρηματικά πρόσωπα ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο συνθέτει το κείμενο και το ύφος του κειμένου.

Πρόσωπα

Πρόθεση του πομπού - Επικοινωνιακό αποτέλεσμα

α' ενικό

1. Εκφράζει τον υποκειμενικό χαρακτήρα των απόψεων (υποκειμενισμό) του πομπού.
2. Αναδεικνύει την προσωπικότητα του πομπού.
3. Δηλώνει προσωπικά βιώματα ή εξομολογητική διάθεση.
4. Προσδίδει ζωντάνια και αμεσότητα στον λόγο.

β' ενικό

1. Εκφράζει οικειότητα ή διάθεση επικοινωνίας / συζήτησης του πομπού με τον δέκτη.
2. Δηλώνει προτρεπτικό ή συμβουλευτικό ύφος.
3. Προσδίδει στην επικοινωνία αμεσότητα και ζωντάνια.

α' πληθυντικό

1. Δηλώνει την ένταξη (συμμετοχή) του πομπού σε ένα σύνολο, την προσπάθειά του να ρίξει «γέφυρες» επικοινωνίας με τον δέκτη.
2. Φανερώνει την καθολική αποδοχή μιας άποψης (καθολικότητα) ή τη συνυπευθυνότητα.
3. Καθιστά την επικοινωνία πιο ζωντανή και άμεση.

β' πληθυντικό

1. Μπορεί να εκπέμπει μηνύματα ευγένειας ή συμβατικότητας.
2. Φανερώνει προτρεπτικό ή συμβουλευτικό ύφος.
3. Προσδίδει αμεσότητα στην επικοινωνία.

γ' ενικό ή πληθυντικό

Δηλώνει:

1. Αντικειμενικότητα στην παρουσίαση των πληροφοριών.
2. Ουδέτερο και απρόσωπο ύφος.

Ασκ

Τι δηλώνει η επιλογή του
λέξετε τις σωστές απαν
χα πλαίσια. Στη συνέχεια
πρόσωπο, ώστε να δηλο

1. Εγώ ενδιαφέρομαι γι

α. προσωπική άποψη

β. ευγένεια

Καθολικότητα

2. Πρέπει να μάθουμε ν

α. προσωπικό ύφος

β. απρόσωπο ύφος

Συμβουλή / προτρο

3. Μην επιτρέψετε να σ

α. οικειότητα / άμεσ

β. προτρεπτικό ύφος

Οικειότητα /

συνυπευθυνότητα

4. Βρισκόμαστε σ' ένα

πάντα ανοιχτοί σ' όλ

α. απρόσωπο ύφος

β. αντικειμενικότητα

Προσωπικό ύφος

Ασκήσεις - Εφαρμογές στη Θεωρία

Τι δηλώνει η επιλογή του ρηματικού προσώπου στις παρακάτω προτάσεις; Να επιλέξετε τις σωστές απαντήσεις (μία ή περισσότερες) σημειώνοντας Χ στα αντίστοιχα πλαίσια. Στη συνέχεια, να μεταγράψετε το απόσπασμα αλλάζοντας το ρηματικό πρόσωπο, ώστε να δηλώνεται ό,τι υποδεικνύεται στον πίνακα.

1. Εγώ ενδιαφέρομαι για τους πολύτροπους δρόμους όλων των ανθρώπων.

α. προσωπική άποψη	☐	γ. συμβουλή / προτροπή	☐
β. ευγένεια	☐	δ. ένταξη σε σύνολο	☐

Καθολικότητα

2. Πρέπει να μάθουμε να ακούμε την εσωτερική μας φωνή.

α. προσωπικό ύφος	☐	γ. καθολικότητα/συνυπευθυνότητα	☐
β. απρόσωπο ύφος	☐	δ. αντικειμενικότητα	☐

Συμβουλή / προτροπή

3. Μην επιτρέψετε να σας εξανδραποδίσουν.

α. οικειότητα / άμεση επικοινωνία	☐	γ. προσωπικό ύφος	☐
β. προτρεπτικό ύφος	☐	δ. αμεσότητα / ζωντάνια	☐

Οικειότητα /
συνυπευθυνότητα

4. Βρισκόμαστε σ' ένα σταυροδρόμι· δεν ήμασταν ποτέ απομονωμένοι· μείναμε πάντα ανοιχτοί σ' όλα τα ρεύματα. Ανατολή και Δύση.

α. απρόσωπο ύφος	☐	γ. προσωπικό ύφος	☐
β. αντικειμενικότητα	☐	δ. καθολικότητα/ οικειότητα	☐

Προσωπικό ύφος

5. Όταν αγαπάς κάποιον πραγματικά, οφείλεις απέναντί του να είσαι ειλικρινής.

α. αντικειμενικότητα

☐

γ. οικειότητα / συμβουλή

β. απρόσωπο ύφος

☐

δ. καθολικότητα

Απρόσωπο ύφος

6. Θα πρέπει, πριν από κάθε προσπάθεια ευθείας συνδέσεως των selfies με κισσιστική διαταραχή, να λαμβάνεται υπόψη και η γενικότερη τάση των νέων.

α. προσωπικό ύφος

☐

γ. συνυπευθυνότητα

β. ουδέτερο / απρόσωπο ύφος

☐

δ. προσωπικό ύφος

Οικειότητα / προτροπή

7. Οι άνεργοι νέοι εξαρτώνται από την πενιχρή, πολλές φορές, σύνταξη των νέων τους.

α. συνυπευθυνότητα

☐

γ. προσωπικό βίωμα / σκέψη

β. αντικειμενικότητα

☐

δ. προσέγγιση του αναγνώστη

Ένταξη στο σύνολο

8. Το να ανήκει, όμως, κάποιος σε μια συγγενική ομάδα επηρεάζει και τη δική του θέση είτε θετικά είτε αρνητικά.

α. αντικειμενικότητα

☐

γ. οικειότητα / άμεση επικοινωνία

β. καθολικότητα

☐

δ. προτροπή

Διάθεση επικοινωνίας /

οικειότητα

9. Ο ερωτευμένος θέλει αυτό που δεν έχει.

α. προσπάθεια προσέγγισης του αναγνώστη

☐

γ. αντικειμενικότητα

β. ζωντάνια / άμεση επικοινωνία

☐

δ. προτροπή

Ένταξη σε σύνολο

... θεωρία

... ώστε ως γονείς ποτέ ευχαριστημένοι με την απόδοση του παιδιού στο

επιλεκτικό ύφος

☐

γ. προσωπικό ύφος

☐

... σε σύνολο / καθολικότητα

☐

δ. απρόσωπο ύφος

☐

... ενικότητα /

... πρόσωπο ύφος

II. ΘΕΩΡΙΑ

2. Πλαγιότιτλος

... τμήματος του κειμένου (συνήθως μίας παραγράφου) που αποδίδει
... επιλεκτικό λόγο το θέμα του και τίθεται στο περιθώριο της σελίδας.

... τίτλος έχει ως βάση τη θεματική περίοδο της παραγράφου. Ωστόσο δεν απο-
... νική αναπαραγωγή της θεματικής περιόδου, αλλά απόδοση του συνολικού
... της παραγράφου, το οποίο δεν εξαντλείται πάντοτε στη θεματική περίοδο.

... ως υπόψη τα παραπάνω (θέμα + σημαντικές λεπτομέρειες), συντάσσουμε
... που αποδίδει το συνολικό νόημα της παραγράφου με λόγο:

... (έως 10 λέξεις),

... προσδιορισμούς),

... πολλά νοήματα με λίγες λέξεις),

... (απουσία όσων βασικών όρων μπορούν να εννοηθούν, π.χ. του ρήμα-